

LIETUVOS KARIUOMENĖS ARTILERIJOS PABŪKLAI 1919–1940 M.

Vytautas Jokubauskas
Klaipėdos universitetas
Egidijus Papečks

XIV a. Europos mūšių laukuose atsiradusi lauko artilerija XV a. virto grėsmingu karinės galios elementu. Istorija parodė, kad mažosios valstybės, neįstengusios sukurti pakankamai efektyvių ir gausių artilerijos pajėgų, nepajėgdavo atsilaikyti prieš gausesnę priešą¹. Baltijos regione Vokiečių ordino kariuomenės bombardos, kronikose minimos nuo 1362 m., neabejotinai pirmą kartą buvo panaudotos jau 1374 m., o prieš lietuvius – 1381 m. Navos pilies (siejamos su Aukštadvario piliakalniu) puolimo metu. Po metų (1382 m.) puolant Jurgenburgo pilį bombardas jau naudojo ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) kariai². Taigi 2012 m. Lietuvos kariuomenės artilerijai sukanka 630 metų.

Maždaug 1494 m. artilerija, pabūklą užkėlus ant lafeto su ratais, tapo judri³. Tai praplėtė jos taktines galimybes. 1514 m. LDK kariuomenė artileriją panaudojo pasaloje – puolančios Maskvos kariuomenės pajėgos pateko į stiprią jos ugnį⁴. XVII a. pradžioje Švedijos karalius Gustavas II Adolfas standartizavo savo kariuomenės artilerijos pabūklus pagal kalibrą (24, 12 ir 3 svarų). Kiekvienas pulkas turėjo keturis 3 svarų pabūklus, iš kurių per valandą buvo galima iššauti 20 šūvių⁵. Po reformų patrankos tapo lengves-

¹ **Aleksa K.** Karinio pokyčio poveikio tarptautinei sistemai interpretacijos // *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2009–2010*. Ats. red. G. Vitkus. Vilnius, 2010, p. 19–20.

² **Vaičėnionis J.** *Lietuvos karyba nuo baltų iki XXI amžiaus*. Kaunas, 2011, p. 41. Istorio-grafijoje abejojama dėl artilerijos Vokiečių ordino kariuomenėje 1362 m. paminėjimo. Žr.: **Rackevičius G.** *Arbaletas ir lankas Lietuvoje XIII–XVI a.* Vilnius, 2002, p. 38.

³ **Lesmaitis G.** *LDK samdomoji kariuomenė XV a. pabaigoje– XVI a. antroje pusėje*. Vilnius, 2010, p. 17.

⁴ **Vaičėnionis J.** *Lietuvos karyba nuo baltų iki XXI amžiaus*. Kaunas, 2011, p. 65.

⁵ **Rakutis V.** *Karo meno istorija: nuo seniausių laikų iki 1850 metų*. Mokomoji knyga. I dalis. Vilnius, 2010, p. 166.

nės, nes buvo sutrumpintas vamzdis ir suplonintos jo sienelės. Gustavo II Adolfo kariuomenės artilerija pirmoji pradėjo remti pėstininkų ir kavalerijos manevrus, todėl jis laikomas „sutelktosios artilerijos ugnies tėvu“⁶.

Laikui bėgant, sparčiai vystantis technologijoms, artilerija nepaprastai išstobulėjo ir Pirmojo pasaulinio karo metu neretai lemdavo kai kurių karo veiksmų baigtį, pavyzdžiui, pagreitindavo žiedinių tvirtovių žlugimą tiek Vakarų, tiek Rytų fronte. XIX a. pradėjus gaminti graižtvinius vamzdžius, pabūkluose įtaisius spynas, atsirado galimybė juos užtaisyti iš galo. Išsprendus atatranksos problemą ir išradus taikymosi į taikinius už horizonto prietaisus, artilerija atsidūrė nebe priekinėse gretose, o mūšio užnugaryje. Kariuomenės masiškai pradėjo gaminti judrias, greitai šaudančias 75–77 mm kalibro patrankas⁷. XX a. pirmoje pusėje karo veiksmai be artilerijos praktiškai jau buvo neįsivaizduojami. Europos šalių kariuomenių ginkluotėje atsirado itin didelio kalibro artilerijos pabūklų – 280 ir 305 mm haubicų, 420 mm mortyrų. 1912 m. bandymai Berezanės saloje (Juodojoje jūroje, prie Bugo ir Dniepro žiočių) Rusijoje parodė, kokia didelė naujųjų 280 mm pabūklų griaunamoji galia⁸. Gynybinei ginkluotei (kulkosvaidžiams) įgijus persvarą, neretai puolančiųjų pajėgų artilerija būdavo vienintelė veiksminga priemonė besiginančiųjų pozicijoms susilpninti, taigi pulti praktiškai buvo įmanoma tik turint artilerijos paramą. Teigiama, kad joks kitas karas nepadarė tokios didelės įtakos artilerijai kaip Pirmasis pasaulinis. Artilerija pradėti ginkluoti įvairaus dydžio daliniai – nuo kuopos iki korpuso, ypač artilerija buvo reikšminga pagrindinio taktinio vieneto – divizijos – veiksmams įgyvendinti⁹. 1940 m. balandžio 17 d. Josifas Stalinas Raudonosios armijos vadovybės pasitarime, skirtame Žiemos karo patirčiai įvertinti, perskaitė pranešimą, kuriame pabrėžė svarbų artilerijos vaidmenį: „Šiuolaikiniame kare artilerija yra Dievas <...>. Kas nori persitvarkyti šiuolaikiškai, tas turi suprasti, [kad] artilerija lemia karo baigtį<...>“¹⁰. Anot Marko Solonino, „Antrąjį pasaulinį karą

⁶ **Vaičėnonis J.** *Lietuvos karyba nuo baltų iki XXI amžiaus*. Kaunas, 2011, p. 93.

⁷ **Федоренко П. П.** *Антология научно-технической мысли в военном деле*. Санкт-Петербург, 2007, с. 318–321.

⁸ **Яковлев В. В.** *История крепостей*. Москва, 2000, с. 376–386.

⁹ **Федоренко П. П.** *Антология научно-технической мысли в военном деле*. Санкт-Петербург, 2007, с. 543.

¹⁰ „Зимняя война»: работа над ошибками (апрель-май 1940 г.) Материалы комис-

dažnai vadina „tankų karu“. Tai metafora, kuria neverta labai tikėti. Ne-gailestingas „karo dievas“ buvo ir iki penktojo dešimtmečio pabaigos išli-ko artilerija. Būtent artilerijos pabūklų ugnies uraganas išvedė iš rikiuotės pusę visų karių, kurie žuvo ir buvo sužeisti“¹¹. Tarpukario Lietuvos kariuo-menės Pėstininkų statute pažymima, kad „artilėja savo ugnimi padeda praskinti kelią saviems pėstininkams arba stabdyti besiveržiantį priešą“¹².

Naujausia karyba diktavo savo taisykles – kad, prieš pradėdant pėstininkų puolimą, būtinas artilerinis rengimas – priešo pozicijų apšau-dymas, o puolimo metu – artilerijos ugnies užtvara. Taigi natūralu, kad 1918 m. susikūrusi Lietuvos Respublika, pradėjusi kurti savo kariuomenę ir 1919–1920 m. įtraukta į karą dėl nepriklausomybės, taip pat formavo ir artilerijos dalinius, stengėsi įsigyti artilerijos pabūklų, nes be jos palai-kymo sėkmingų karo veiksmų tikėtis nevertėjo. Pirmą kartą Nepriklau-somybės karo metu Lietuvos kariuomenė artileriją panaudojo 1919 m. kovo 28 d., kai apie 15 val. Milašiūnų kaime užėmusi pozicijas baterija iš dviejų 76,2 mm patrankų apšaudė Deltuvos miestelyje įsitvirtinusių raudonarmiečius¹³. Pasibaigus Nepriklausomybės karui, Lietuvos kariuo-menė beveik dešimtmetį tenkinosi per karą įsigytomis artilerijos priemo-nėmis. Nors jau trečiajame dešimtmetyje dėta nemažai pastangų siekiant atnaujinti artilerijos ginkluotę ir padidinti jos kiekį, reformos, susijusios su artilerijos parku, buvo įgyvendintos tik XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje, kai jis buvo atnaujintas ir suvienodinti ginklų kalibrai.

Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti, kaip kito tarpukario Lietuvos kariuo-menės artilerijos ginkluotė, aptariant jos techninius duomenis, kokių kontroversiškų teiginių esama istoriografijoje ir kokios tuo metu buvo Lietuvos kariuomenės artilerijos apginklavimo perspektyvos. Pažymėti-na, kad tekste nurodydami pabūklų ir kitos karo technikos pavadinimus, kurie įvairiuose šaltiniuose skiriasi, stengsimės vadovautis Lietuvos ka-riuomenės artilerijos techninės dalies aprašymais ir statutais.

сий Главного военного совета Красной Армии по обобщению опыта финской кампа-нии. Москва, Летний сад, 2004, с. 37.

¹¹ **Solonin M.** *Mozgoimenije. Suklastota Didžiojo karo istorija.* Vilnius, 2011, p. 135.

¹² *Pėstininkų statusas P-51. II dalis (Kautynės).* Kaunas, 1939, p. 42.

¹³ **Sitavičius P.** Pirmasis nepriklausomosios Lietuvos artilerijos šūvis // *Karys*, 1936, Nr. 14, p. 339.

ISTORIOGRAFIJOS KONTROVERSIJOS

Istoriografijoje iki šiol stokojama nuoseklių ir išsamų tarpukario Lietuvos kariuomenės artilerijos ginkluotės tyrimų, kuriuos atliekant būtų išanalizuota ne tik artilerijos kiekybės problema, bet ir aptarti jos priemonių įsigijimo ir kaitos klausimai. Vis dėlto vienu ar kitu aspektu mūsų tyrimo objektas istoriografijoje aptariamas. Taip pat tenka konstatuoti, kad esama tam tikrų prieštaringų teiginių, susijusių su inž. plk. Stasio Biručio (Birutavičiaus) atsiminimais¹⁴ ir Vytenio Statkaus knyga (pastarosios autorius pažymi, jog rėmėsi tarpukario leidiniais ir išeivijos kariūnų atsiminimais, kad „knygoje neišvengiamai yra informacijos spragų ir gali būti klaidų“)¹⁵.

Pirmiausia norėtume aptarti keletą S. Biručio atsiminimų fragmentų, kurie istoriografijoje iki šiol eksplikuojami. Šią istoriografijos tradiciją išlaiko Vytautas Lesčius, kuris teigia, kad 1938–1940 m. Lietuva turėjo „per 120 patrankų, suskirstytų į 10 grupių. Dauguma patrankų buvo pasenusios: prancūziškos 75 mm *Schneider* Nr. 97 ir rusiškos 75 mm *Putilov* Nr. 02. Sunkiojoje artilerijoje buvo 48 pabūklai šešiose grupėse. Tai buvo 155 mm ir 105 mm vokiškos haubicos. Rezerve dar turėta anglišku 127 mm ir prancūziškų 155 mm kalibro *Schneider* pabūklų“¹⁶. Šie duomenys sutampa su S. Biručio atsiminimuose pateiktais¹⁷, tačiau minėtų modelių pabūklus Lietuvos kariuomenė naudojo tik maždaug iki 1936 m., be to, sumažino jų skaičių. Analogiškus, kaip ir S. Birutis, skaičius pateikė Latvijos istorikas Edgaras Andersonas (Andersons)¹⁸.

Minėtas išeivijos autorius rašė, kad XX a. trečiajame dešimtmetyje, siekiant suvienodinti ginkluotę, buvo keičiamasi ginklais: latviai už angliškus šautuvus Lietuvai perdavė po vieną 18 svarų anglišku ir vokiškų 77 mm pabūklų bateriją ir vokiškų *Mauser 98 m.* šautuvų¹⁹. Tačiau ty-

¹⁴ **Birutis S.** Lietuvos kariuomenės ginklavimasis // *Karys*, 1991, Nr. 5, p. 255–262.

¹⁵ **Statkus V.** *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 5.

¹⁶ **Lesčius V.** Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m. // *Karo archyvas*. T. 24. Vilnius, 2009, p. 146.

¹⁷ **Birutis S.** Lietuvos kariuomenės ginklavimasis // *Karys*, 1991, Nr. 5, p. 255–262.

¹⁸ **Andersons E.** The Military situation in the Baltic States // *Baltic defence review*. Nr. 6, 2001, Tartu, p. 142.

¹⁹ **Birutis S.** Lietuvos kariuomenės ginklavimasis // *Karys*, 1991, Nr. 5, p. 258.

rimo metu mums nepavyko nustatyti, kad artilerijos ginkluotės atitinkamai padidėjo, nors tarp minėtų šalių pasikeitimas šautuvais ar dalies jų pardavimas vyko. S. Birutis taip pat teigia, kad kovose su bolševikais Lietuva kaip karo grobį paėmė 5 pabūklus, kovodama su bermontininkais – 7 lauko pabūklus, 1 haubicą ir 10 minosvaidžių. Anot amžininko, per Nepriklausomybės karą Lietuvos kariuomenė kaip karo grobį paėmė, gavo arba įsigijo: 50–55 vokiškus ir rusiškus 77 ir 76,2 mm pabūklus, 12 105 mm vokiškų haubicų, 4 83,8 mm patrankas, 8 senus angliškus 155 mm tvirtovių pabūklus, 16 vokiškų minosvaidžių²⁰. Tačiau dėl anglišių 155 mm pabūklų tenka suabejoti, nes tokio kalibro pabūklų D. Britanijos kariuomenės ginkluotėje netgi nebuvo. Manome, autorius turėjo omenyje 127 mm pabūklus, kurių turėta ne 8, o 12.

V. Statkus nepagrįstai rašė, kad maždaug 1935 m. Lietuvos kariuomenės ginkluotėje atsirado švedų gamybos 81,4 mm *Brandt m/29* minosvaidžių²¹. Šis teiginys, tikėtina, pateiktas pasirėmus S. Biručio pasakojimu, kuriame paminėti švediški minosvaidžiai, tik nurodyta kita data²². Tokiu būdu, pasirėmus minėtais autoriais, istoriografijoje eksplikuojama, kad „1937 m. Suomijoje nupirktą 100 švedišių 81 mm kalibro minosvaidžių *Brandt*“²³. Tačiau iš tikrųjų tik 1936 m. buvo įsigyta 100 81,4 mm *Brandt mod. 1934 m.* minosvaidžių ir 30 000 šiems minosvaidžiams pritaikytų minų²⁴.

Nors ir abejodamas, V. Statkus nurodo, kad 127 mm pabūklai, „pasitaikius progai“, buvo parduoti Etiopijai, o prasidėjus Ispanijos pilietiniam karui vokiški pabūklai ir amunicija, kaip rašoma, – „vienai kariaujančių pusių“²⁵. Tačiau dėl ginklų pardavimo Etiopijai tenka suabejoti, kadangi Italijos–Etiopijos karas prasidėjo 1935 m. spalio 3 d., o 1936 m. gegužės 7 d. Etiopija jau buvo aneksuota. Aiškėja, kad 1936 m. sausio mėn. 127 mm haubicos dar buvo Lietuvos kariuomenės ginkluotėje. Taigi 1935 m. ginklai negalėjo būti parduoti, nes ir kariuomenės 1936 m. ataskaitose, kur užsiminta apie vokiškų ginklų pardavimą, nėra nė žodžio apie angliškas

²⁰ Ten pat, p. 256.

²¹ **Statkus V.** *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 531–532.

²² **Birutis S.** Lietuvos kariuomenės ginklavimasis // *Karys*, 1991, Nr. 5, p. 261.

²³ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939) // *Darbai ir dienos*. T. 21. Kaunas, 2001, p. 166.

²⁴ Žinios apie 1936 m. įsigytą turta, 1937 m. sausio 9 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 4.

²⁵ **Statkus V.** *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 107.

haubicas. Tad, manome, galima teigti, kad iki 1937 m. turėtos angliškos 127 mm haubicos vis dar buvo Lietuvos kariuomenės ginkluotėje.

Tikslintinas faktas, kad angliškai 83,8 mm pabūklai buvo parduoti Ispanijai pilietinio karo metu²⁶. Šį teiginį kartoja ir kiti autoriai²⁷, nes turėtos ginkluotės ataskaitose šie pabūklai figūravo iki pat 1940 m., o ir pasibaigus okupacijai juos naudojo 29-asis Lietuvos teritorinis šaulių korpusas²⁸. Iš archyvinių dokumentų aiškėja, kad vis dėlto 83,8 mm Mk.II ir IV pabūklus su amunicija buvo numatyta parduoti. Nors dokumentuose nenurodyta datų, galima spėti, kad tai padaryti planuota 1936–1937 m.²⁹

Lietuvos kariuomenės turėtų 20 mm *Oerlikon* pabūklų skaičius istoriografijoje ir archyvuose dokumentuose svyruoja nuo 150 iki 182 vietų³⁰. Tai, mūsų nuomone, galima paaiškinti tuo, kad jie buvo plačiai naudojami: 6 pabūklais *Landsverk 181-29/34* buvo ginkluoti šarvuočiai, 2 pabūklais *Oerlikon* (Nr. 97 ir Nr. 98) – mokomasis karo laivas *Prezidentas Smetona*³¹, dalis pabūklų buvo skirta LTL tankams, Priešlėktuvinės apsaugos rinktinei, pėstininkų daliniams prieštankinei gynybai vykdyti, nors iš jų buvo galima apšaudyti ir oro taikinius. Todėl iš ginkluotės ataskaitų neaišku, ar ten nurodomi tik pėstininkų daliniuose esantys pabūklai, ar taip pat ir šarvuočiuose bei karo laive įrengti. Tyrimą atliekant surinkta medžiaga leidžia teigti, kad iš viso Lietuva buvo įsigijusi 182 20 mm *Oer-*

²⁶ Ten pat, p. 108.

²⁷ **Kasparavičius A., Mieliauskas T.** Lietuvos–Lenkijos santykiai ir Lietuvos kariuomenės modernizavimas 1926–1939 metais // *Karo archyvas*. T. 15. Vilnius, 1998, p. 151.

²⁸ Korpuso artilerijos pulkuose buvo 9 83,8 mm pabūklai. Žr.: Čapenko A. Lietuvos liaudies armijos reorganizavimo į 29-ąją Raudonosios armijos šaulių pulką istorija 1940–1941 m. // *Karo archyvas*. T. 22. 2007, p. 359.

²⁹ Liste du matériel pouvant être cède à l'étranger, mašinraštis prancūzų kalba, nenurodytas sudarytojas ir data. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 472, l. 22; *Sąrašas Anglų patrankų Marks IV ir I ir jų kai kurių priedų ir amunicijos*. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 472, l. 28; Verpackungs nachweis des Materials laut Liste Nr. / u. N. 2, mašinraštis, nenurodytas sudarytojas ir data. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 472, l. 32–33.

³⁰ V. Statkus nurodė, kad buvo nupirkti 156 pabūklų, iš jų 6 – šarvuočiams, o 1938 m. gruodžio mėn. gauti dar 26 pabūklai, iš jų 25 – šarvuočiams (tankams). Žr.: **Statkus V.** *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 534. Anot A. Pociūno, 1939 m. kariuomenė turėjo 151 šveicarišką 20 mm *Oerlikon* automatinį pabūklą ir 103 636 jų šovinius. Žr.: **Pociūnas A.** Mūsų artilerija 1939–1940 metais // *Karys*, 1998, Nr. 39, p. 8.

³¹ **Surgailis G.** *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*. Vilnius, 2003, p. 88, 91.

likon pabūklus, iš jų 6 šarvuočiams ir 25 tankams apginkluoti.

Tenka patikslinti ir vokiškų 20 mm automatinių pabūklų įsigijimo duomenis, nes V. Statkus rašo, kad Lietuvos kariuomenė buvo užsisakiusi Vokietijoje 20 mm automatinių pabūklų *Flak 28*. Anot plk. lt. Kazio Ališausko, šie ginklai buvo pirkti *BW* firmoje, o inž. Jurgis Mikaila teigia, kad buvo įsigyta 200 pabūklų *Zemerda (Sömmerda)* mieste įsikūrusioje įmonėje *Gustlof-Werke*³². Tačiau mums nepavyko aptikti Lietuvos kariuomenės dokumentų, kuriuose būtų paminėtas pabūklas *Flak 28*. Yra žinoma, kad 20 mm pabūklų *Flak 28* Vokietijos kariuomenė (*Flak 29* – karinis laivynas) pirkto Šveicarijoje ir kad Vokietijoje jie nebuvo gaminami³³. Susipažinus su *lėktuvinio automatinio pabūklo (LAP)* techninės dalies aprašymu³⁴ ir išanalizavus ikonografinę medžiagą galima teigti, kad Lietuvos kariuomenė buvo įsigijusi pabūklų, kurie Vokietijos kariuomenėje buvo žinomi kaip *2 cm Flak30*.

Arvydas Pociūnas populiariojoje literatūroje, keliuose savo publikacijose, taip pat palietė Lietuvos kariuomenės artilerijos ginkluotės problemą, tačiau per du dešimtmečius atlikti šios srities tyrimai kai kuriuos istoriko pateiktus faktus privertė iš naujo įvertinti. Autorius nurodo, kad 1940 m. Lietuvos kariuomenė turėjo 190 81 mm *Brandt 34 m.* minosvaidžių, 110 – 75 mm *Schneider 1897 m.* patrankų, 2 – 40 mm *w.z. 36 Bofors* zenitines patrankas. Tačiau, remiantis archyviniais duomenimis, teigtina, kad minosvaidžių buvo 110, veikiančių prancūziškų patrankų – 111, 6 – 40 mm zenitiniai pabūklai. Abejonių kilo ir dėl paminėtų 4 čekiškių 105 mm (*Škoda P.z.1*) pabūklų – ar šie duomenys yra tikslūs³⁵, nes tokio modelio pabūklų nei Čekoslovakijos, nei Lietuvos kariuomenėje apskritai nebuvo. A. Pociūnas paaiškino, kad klaidingai išspausdintas sutrumpinimas *Plzn.*, nusakantis gamyklos, kurioje pabūklai buvo pagaminti, vietą – Pilzno miestą.

Aptariant istoriografiją derėtų pažymėti, kad 2 155 mm haubicomis Lietuvos kariuomenės artilerijos parkas pasipildė ne XX a. ketvirtajame dešimtmetyje³⁶, o dar Nepriklausomybės kovų laikotarpiu. Sandra Grigaravičiūtė, remdamasi istoriografija, konstatavo, kad Lietuva Švedijos

³² Statkus V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 537–538.

³³ Müller W. *German 20 mm Flak in WWII, 1935–1945.* Atglen, 1995, P. 3.

³⁴ *20 mm lėktuvinis automatinis pabūklas (LAP). Technika.* P-85. Kaunas, 1940.

³⁵ Pociūnas A. Lietuvos kariuomenė 1939–1940 metais // *Kardas*, 1994, Nr. 7–8, p. 16–17.

³⁶ Kasparavičius A., Mieliauskas T. Lietuvos–Lenkijos santykiai ir Lietuvos kariuomenės modernizavimas 1926–1939 metais // *Karo archyvas*. T. 15. Vilnius, 1998, p. 152.

Bofors firmoje 1932 m. pirko patrankų ir haubicų už 42 500 Švedijos kronų ir amunicijos už 647 075 kronas, iš viso 1932–1940 m. Krašto apsaugos ministerija (KAM) šioje šalyje įsigijo ginklų ir amunicijos už beveik 2 mln. kronų³⁷. Tačiau mums nepavyko nustatyti, kokios patrankos ar haubicos buvo ten pirktos 1932 m., o ir pats pirkimo faktas kelia abejonių. Nors, kita vertus, galima daryti prielaidą, kad artilerijos pabūklai buvo tik remontuojami, o perkamos jų dalys, nes 1930 m. plk. lt. S. Birutis vyko į Švedijos *Johansson* ir *Bofors* firmas priimti užsakytų prekių³⁸.

Pažymėtina, kad 2007 m. išleistos Visuotinės lietuvių enciklopedijos skyriuje *Krašto apsauga* taip pat pateikti netikslūs Lietuvos kariuomenės artilerijos pabūklų skaičiai. Rašoma, kad 1940 m. Lietuvos kariuomenė turėjo 350 lengvųjų 20 mm pabūklų³⁹, 109 – 105 mm haubicas ir tik 36 – minosvaidžius⁴⁰. Netikslu teigti, kad 1938 m. Lietuva Čekoslovakijos firmoje *Škoda* užsakė vieną 105 mm patrankų grupę, t. y. 3 baterijas po 4 pabūklus⁴¹, nes buvo užsakyti (tiesa, negauti) 24 pabūklai.

Lenkijos istorikas Janas Rutkiewiczzius pateikė keletą ne visai tikslių faktų apie tarpukario Lietuvos kariuomenės artilerijos ginkluotę nuro-

³⁷ **Grigaravičiūtė S.** *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918–1940 metais*. Vilnius, 2002, p. 152–153.

³⁸ Tiekimo valdybos 1930 m. rugpjūčio 12 d. raportas. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 130, l. 10.

³⁹ Preliminariai galima būtų teigti, kad Lietuvos kariuomenė daugiausia turėjo 346 įvairius 20 mm pabūklus: 151 *Oerlikon* buvo skirtas sausumos kariuomenei, 6 *Oerlikon* pabūklai *Landsverk 181-29/34* – įrengti šarvuočiuose, 25 minėto tipo pabūklai – nupirkti naujiems LTL tankams apginkluoti, 150 turėjo 2 cm *Flak 30* priešlėktuvinių pabūklų, 14 20 mm aviacinių *Hispano-Suiza* pabūklų buvo sumontuoti lėktuvuose.

⁴⁰ Iš dalies teisingai nurodoma turėjus 114 75 mm patrankų, tik 3 iš jų kautynėms netiko. Teisingai rašoma, kad kariuomenė turėjo 19 76,2 mm patrankų, 9 – 75 mm zenitinius pabūklus ir 2 – 155 mm haubicas. Neminima buvus 83,8 mm ir 105 mm patrankų. Kitos ginkluotės skaičiaus tikslumas taip pat kelia abejonių. Žr.: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 12. Vyr. red. A. Račas. Vilnius, 2007, p. 209; pakartotas leidimas – *Lietuva*. Vyr. red. A. Račas. Vilnius, 2008, p. 335.

⁴¹ **Bukelevičiūtė D.** *Lietuvos ir Čekoslovakijos dvišalių santykių dinamika 1918–1939 metais*. Vilnius, 2010, p. 238. Analogiškus duomenis, kad 1938 m. *Škoda* firmoje Lietuva užsakė 3 baterijas po 4 105 mm pabūklus ir jie buvo pagaminti – viena baterija pasiekė Eitkūnus, tačiau „rusai tuo metu okupavo Lietuvą ir vokiečiai grąžino pabūklus į *Škoda* dirbtuves“, pateikia S. Birutis. Žr.: **Birutis S.** Lietuvos kariuomenės ginklavimasis // *Karys*, 1991, Nr. 5, p. 261. Pastarąjį faktą (apie į Eitkūnus patekusią bateriją) mini ir A. Pociūnas. Žr.: **Pociūnas A.** Lietuvos kariuomenės ginkluotė ir karinė pramonė 1939–1940 m. // *Mokslas ir technika*, 1993, Nr. 4, p. 30.

dęs, kad 1939 m. sausio 1 d. kariuomenė turėjo 106 75 mm prancūziškas patrankas ir 69 105 mm haubicas⁴². Remdamasis lietuviškąja istoriografija tam tikrų, nors ir nežymių, netikslių statistinių duomenų mūsų tyrimo tema pateikė ir Waldemaras Rezmeris, kuris parašė, kad 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos kariuomenė turėjo 190 minosvaidžių (daugiausiai – 81 mm), 69 – 105 mm 1914 m. *Schneider* haubicas, o 105 mm *Škoda* įvardijo kaip *P.z. 1* modelio patrankas⁴³. Faktografinių netikslumų pateko ir į Estijos autorių tyrimus. Toe Nommas nurodė, kad 1939 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos kariuomenė turėjo 212 lauko artilerijos pabūklų: 19 – 76,2 mm, 110 – 75 mm ir 12 – 83,8 mm patrankų, 69 – 105 mm, 2 – 155 mm haubicas⁴⁴, tokiu būdu padidindamas patrankų skaičių 2 75 mm patrankomis ir sumažindamas haubicų skaičių 1 105 mm haubica.

Žinoma, kai kurie mūsų aptarti istoriografinės klausimai nėra esminiai, tačiau tam tikrais atvejais minėti netikslumai neleidžia tinkamai įvertinti Lietuvos kariuomenės ginkluotės lygio, ypač kai kalbama apie jos įsigijimo laiką ir kiekį, o netikslumai, susiję su modeliais, kai kada suprantami – jų atsirado dėl painiavos archyvuose dokumentuose.

ARTILERIJOS PABŪKLAI

Tarpukario Lietuvos kariuomenės artilerijos parką sudarė keleto valstybių gamybos pabūklai. Iki 1935–1936 m. vyravo vokiška, vėliau – prancūziška ginkluotė. Be to, naudotos Rusijos, D. Britanijos, Šveicarijos, Suomijos ir Čekoslovakijos gamybos artilerijos priemonės, 1939 m. rugsėjį iš internuotų karių buvo paimta ir lenkiškų pabūklų.

Norėtume trumpai apžvelgti kai kuriuos artilerijos pabūklus įvardijančias sąvokas, kurios neretai painiojamos, pvz., terminas „pabūklas“ dažnai tapatinamas su „patranka“, tuo tarpu „pabūklas“ vartojamas apibendrintai daugumai artilerijos sistemų (patrankai, haubicai, mortyrai ir pan.) apibrėžti. Analogiška situacija ir kitose kalbose, pvz., „pabūklas“ anglų k. – *gun*, vokiečių – *geschütz*, rusų – *опыdue*, lenkų – *działo*; patranka anglų k. – *cannon*, *gun*, vokiečių – *kanone*, rusų – *ныука*, lenkų – *arma-*

⁴² Rutkiewicz J., Kulikow W. N. *Wojsko Litewskie 1918–1940*. Warszawa, 2002, s. 51–53.

⁴³ Rezmer W. *Litewskie Lotnictwo Wojskowe 1919–1940*. Torun, 1999, s. 66.

⁴⁴ Nõmm T. Eesti suurtükivägi 1918–1940. Relvastus ja ülesehitus // *Laidoneri muuseumi aastaraamat*. Nr. 4. 2005, Tallinn, l. 189.

ta. Terminas „haubica“ (kurį laiką po Nepriklausomybės atgavimo buvo rašoma *gaubica*) anglų k. – *howitzer*, vokiečių – *haubitze*, rusų – *зайбуца*, lenkų – *haubica*. Čia išsiskiria prancūziški terminai. Aptariamuoju laikotarpiu Prancūzijoje terminas „haubica“ (*obusier*) buvo vartojamas ne visada: artilerijos pabūklai vadinti *cannone*, patrankos – „ilgaisiais“ (L, *longue*), haubicos – „trumpaisiais“ (C, *court*) pabūklais. Kadangi mortyrų tarpukariu Lietuvos kariuomenė neturėjo, jų čia neaptarsime.

Kuo skiriasi patranka nuo haubicos? Remiantis *Artilerijos enciklopediniu žinynu*⁴⁵, pabūklas – šaunamasis vamzdinis ginklas (didesnio negu 20 mm kalibro) sviediniais (minomis) šaudyti. Pabūklų tipai: *patranka*, *haubica*, *mortyra*, *minosvaidis*⁴⁶. Haubica – pabūklas trumpesniu negu patrankos vamzdžiu, šaudantis iškiliaja trajektorija (pakilimo kampas iki 70°)⁴⁷. Patranka – pabūklas, šaudantis lėkštąja trajektorija į antžeminius, antvandeninius arba oro taikinius. Jos ilgas vamzdis (40–80 kalibrų), didelis pradinis sviedinio greitis (didesnis negu 700 m/s), didesnis už kitus pabūklus šaudymo nuotolis⁴⁸. Minosvaidis – pabūklas šaudyti minomis mortyrine trajektorija⁴⁹.

Tarpukario Lietuvos kariuomenėje nebuvo patrankų, kurių vamzdžio ilgis siektų 40 kalibrų, o pradinis sviedinio lėkimo greitis būtų 700 m/s, išskyrus 1940 m. pradžioje gautas patrankas *Škoda*. Kad ir vadinamos *patrankomis* (*pabūklais*), 20 mm automatinės patrankos *Oerlikon*, 20 mm automatiniai pabūklai (*LAP*), kaip ir minosvaidžiai, laikyti sunkiosiomis pėstininkų priemonėmis⁵⁰ ir nebuvo priskiriami artilerijai, tačiau šiame tyrime šie ginklai bus aptariami.

Nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos kariuomenės artilerija pagal pabūklų rūšis ir jų paskirtį buvo skirstoma į lengvąją (lengvosios 75, 76 ir 84 mm patrankos ir 105, 127 mm haubicos) ir sunkiąją (sunkiosios 105 mm patrankos ir 155 mm haubicos)⁵¹. Lietuvos kariuomenėje vyravo lengvoji artilerija – patrankos, kuriomis, kaip ir kitose Baltijos šalyse, buvo ginkluoti pėstininkų divizijų, taip pat atskirieji artilerijos pulkai ir grupės. Aptaria-

⁴⁵ **Kisinas E.** *Artilerijos enciklopedinis žodynas*. Vilnius, 2004.

⁴⁶ Ten pat, p. 131.

⁴⁷ Ten pat, p. 80.

⁴⁸ Ten pat, p. 152.

⁴⁹ Ten pat, p. 111.

⁵⁰ *Pėstininkų statutas*. D. 2 (*Kautynės*). Kaunas, 1939, p. 31. 38.

⁵¹ *Artilerijos statutas*. II dalis. *Kautynės*. A-51. Kaunas, 1937, p. 15, 16.

muoju laikotarpiu lengvosios lauko patrankos sudarė didžiąją dalį praktiškai visų šalių kariuomenių lauko artilerijos parkų ginkluotės. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje Vokietijos kariuomenėje lauko patrankų ir haubicų santykis buvo 3:1 taikos metu ir 5:1 po mobilizacijos, o karo pabaigoje – 1,5:1⁵². Prieš Antrąjį pasaulinį karą haubicos didžiųjų šalių kariuomenėse pradėjo išstumti lauko patrankas, o jam prasidėjus toks perginklavimas dar paspartėjo. Tai lėmė pagrindiniai haubicų privalumai: didesnis kalibras, sunkesnis ir galingesnis sviedinys, didesnės galimybės sunaikinti apsaugotus taikinius. Tačiau didžiąją Lietuvos kariuomenės artilerijos dalį sudarė lauko patrankos; haubicų ir patrankų skaičiaus santykis iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio vidurio buvo 4:1 (1934 m.), bet nuo 1937–1938 m. jis pakito – sudarė 2:1. Apskritai Lietuvos kariuomenė permanentiškai susidūrė su sunkiosios artilerijos priemonių trūkumu (1 lentelė). Iki 1940 m. praktiškai neturėta lauko artilerijos pabūklų, kurių šūvio nuotolis būtų daugiau kaip 12 km, išskyrus vieną 105 mm vokišką patranką (2 lentelė). Dėl toliašaudės artilerijos stygiaus karo metu nebūtų įmanoma veiksmingai kovoti su priešu artilerija, apšaudyti toliau užfrontėje esančių taikinių. Neturint sunkiosios artilerijos buvo sunku sutelkti artilerijos ugnį norint pralaužti priešų pozicijas ar sunaikinti įtvirtinimus. Ne mažiau svarbi sunkiosios artilerijos ugnis buvo ir gynyboje. Lietuvos kariuomenėje buvo apskaičiuota, kad 75 mm 4 patrankų baterijai 4 km atstumu esančiam 1,7 ha (140 x 120 m) plotui apšaudyti (3 min. artilerijos ugnies smūgis) reikėjo 80, 105 mm pabūklams – 60, 155 mm – 30 sviedinių.

Išanalizavus *Štabų žinyne* pateiktus duomenis galima teigti, kad 1 155 mm sviedinys prilygo 2 ar 3 105 mm arba 3–4 75 mm (taip pat 76,2 mm ar 83,8 mm) sviediniams pagal poveikį⁵³. Skirtingų kalibrų sviedinių poreikis priklausė nuo kovos užduočių pobūdžio ir galėjo kisti į vieną ar į kitą pusę⁵⁴. Pvz.: 100 m dūmų uždangai per 1 val. sudaryti reikėjo 250–600 75 mm, 120–300 105 mm, 25–30 155 mm sviedinių⁵⁵, t. y. vykdant šią užduotį vienas 155 mm sviedinys prilygo 10–20 75 mm arba 5–10 105 mm sviedinių.

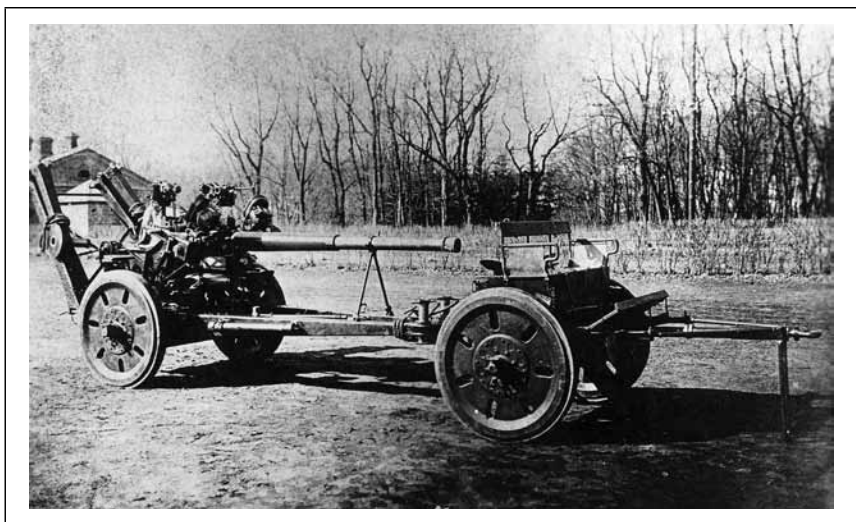
⁵² Engelmann J. *German Light Field Artillery 1935–1945*. Atglen, 1995, p. 3.

⁵³ *Štabų žinynas*. Kaunas, 1938, p. 52–53.

⁵⁴ *Artilerijos statutas. II dalis. Kautynės. A-51*. Kaunas, 1937, p. 95–109.

⁵⁵ Ten pat, p. 104.

Tarpukariu pėstininkų lydimąją artileriją sudarė minosvaidžiai, prieš-tankiniai ir pėstininkų pabūklai (pastarųjų Lietuva neturėjo, o kaip pavyzdį galima paminėti 24 Latvijos kariuomenei priklausiusius 70 mm *Škoda 1928* pabūklus). Galima sakyti, kad Lietuvos kariuomenėje minosvaidžių klausimas buvo išspręstas gana anksti ir palyginti nemažai jų turėta, naudoti prieš-tankinei ir priešlėktuvinei gynybai skirti 20 mm automatiniai pabūklai. Per 1936 m. prasidėjusį Ispanijoje pilietinį karą atsiskleidė puikios mažo kalibro automatinių pabūklų galimybės kovoje su šarvuotąja technika ir aviacija⁵⁶. Apibendrinus šią patirtį buvo teigiama, kad: „Ispanijos pilietiniame kare, kovoje su tankais, geriausių rezultatų pasiekė 20 mm patranka. <...> Matyt, 20 mm kalibras yra geriausias sprendžiant šį klausimą. <...> Mes nesuklysimė darydami išvadą, kad <...> 20 mm patranka *Oerlikon*, kaip pirmosios linijos prieštankinis pabūklas, be abejonės, yra priimtiniausia.“⁵⁷

Lietuvos kariuomenės priešlėktuvinis pabūklas (75 mm *Vickers* modelis, Anglija), parengtas transportuoti. 1936–1940 m. (VDKM)

⁵⁶ **Jonaitis A.** Ko ramokė Ispanijos karas // *Mūsų žinynas*, 1939, T. 36, Nr. 3, p. 430; **Клотц Г.** Уроки гражданской войны в Испании. Москва, 1938 [žiūrėta 2011 04 29]. Interneto prieiga: <http://militera.lib.ru/science/klotz_h/05.html>.

⁵⁷ **Клотц Г.** Уроки гражданской войны в Испании. Москва, 1938 [žiūrėta 2011 04 29]. Interneto prieiga: <http://militera.lib.ru/science/klotz_h/05.html>.

Priešlėktuvinė artilerija mūsų tiriamuoju laikotarpiu buvo skirstoma į lengvąją, vidutinę ir sunkiąją. Lietuvos kariuomenė buvo aprūpinta lengvaisiais ir vidutiniais pabūklais, kurių šaudmenys galėjo pasiekti taikinius, esančius iki 3,7 km (lengvųjų pabūklų) ir daugiau kaip 10 km aukštyje (vidutinių). Taigi bet kokį taikinį ore jie galėjo kliudyti, nes tuo metu pagrindinių Lenkijos karinių oro pajėgų lėktuvų didžiausias skrydžio aukštis siekė apie 10 km: naikintuvas *PZL P.11* daugiausia galėjo pakilti į 10 000 m (o praktiškai dažniausiai tekdavo kilti į 8 000 m), linijinis lėktuvas *PZL.23B Karaś* – į 7300 m, moderniausias bombonešis *PZL.37A Łoś* – į 8 900 m (visiškai pakrautas – į 4 800) aukštį⁵⁸. Pagrindiniai Vokietijos karinių oro pajėgų lėktuvai galėjo pasiekti didžiausią aukštį: naikintuvas *Bf-109* – 10 500 m, žvalgybinis *Hs 126* – 8250 m, pikirojamasis bombonešis *Ju-87* ir naujausias dvimotoris *Ju-88* – 8 000 m⁵⁹. Tolimoji žvalgyba buvo vykdoma 2 500–5 000 m, artimoji – 1 500–3 000 m, kautynių metu 600–1 500 m aukštyje, naikintuvai su priešo aviacija galėjo kovoti 500–9 000 m, o žemės taikinius atakuoti 25–200 m aukštyje, bombarduoti žemės taikinius – iš 1 000–6 000 m, naktį – iš 800–1 500 m aukščio⁶⁰. Praktinis bombardavimo aukštis buvo kiek mažesnis. Pvz., Žiemos karo metu, bombarduojant iš 8 000 m aukščio, bombos krisdavo per 1500 m nuo taikinio⁶¹. Kaip paaiškėjo dar prieš karą, dėl prasto taikiklio SSRS bombonešis *DB-3F* veiksmingai galėjo naikinti taikinius tik iš ne didesnio kaip 3 000 m aukščio, praktinis bombardavimo aukštis siekė ne daugiau kaip 1 000–1 200 m, o 1941 m. vokiečių tankų ir motorizuotąsias kolonas *DB-3F* bombarduodavo vidutiniškai tik iš 400 m aukščio⁶². Antrojo pasaulinio karo metu Vokietijos kariuomenės pikirojamieji bombonešiai *Ju-87* paprastai naudojo du būdus: 1) pradėdavo pikiuruoti 2 000–5 000 m, o bombas išmesdavo 700–1000 m aukštyje; 2) pradėdavo nuožulniai pikiuruoti 1 000–1 500 m, bombas išmesdavo 300–600 m aukštyje⁶³. Be to, siekdami didesnio tikslumo, vokiečių pikirojamųjų bombonešių pilotai išnaudoda-

⁵⁸ **Cyng J. B.** *Sily lotnicze Polski i Niemiec. Wrzesień 1939.* Warszawa, 1989, s. 175, 180, 185.

⁵⁹ Ten pat, s. 217, 221, 233, 239.

⁶⁰ *Štabų žinynas.* Kaunas, 1938, p. 84.

⁶¹ **Смирнов А.** *Боевая работа советской и немецкой авиации в Великой Отечественной войне.* Москва, 2006, с. 400.

⁶² Ten pat, с. 376.

⁶³ *Европейская карьера Ю-87* [žiūrėta 2011 04 29]. Interneto prieiga: <<http://www.airwar.ru/history/av2ww/axis/ju87europ/ju87europ.html>>.

vo galimybę pikiruoti nedideliame aukštyje. „Remiantis ir vokiečių, ir sovietinių šaltiniais, *Ju-87* dažnai pikiruodavo „beveik iki pat žemės“, išeidami iš pikė skutamuuju skridimu; bet kokiu atveju jie galėjo bombarduoti ir vos iš 300 m aukščio<...>“⁶⁴ Mažo kalibro zenitinė artilerija ženkliai sumažino *Ju-87* efektyvumą: „Jeigu taikinį dengdavo mažo kalibro zenitinė artilerija, „junkerių“ ekipažai iš pradžių stengdavosi nuslopinti jų ugnį, ir tik po to būdavo suduodami smūgiai pačiam objektui.“⁶⁵ Lietuvos kariuomenės turėtų automatinų *Oerlikon* pabūklų veiksmingo šūvio į oro taikinius aukštis siekė 2 000 m⁶⁶, o *2 cm Flak* – 2 200 m⁶⁷, kas leido sėkmingai kovoti su priešo orlaiviais, taip pat su vėliau tapusiais legendiniais vokiečių pikiruojamaisiais bombonešiais *Ju-87*.

Pakrančių apsaugos, kaip ir laivų, artilerija atsirado XV a.⁶⁸ Ji buvo skirta pakrančių vandenyse veikiančioms prieš jūrų pajėgoms naikinti, saviems laivams ir sausumos pajėgoms remti. XX a. pakrančių artilerija buvo skirstoma: pagal kalibrą – didelio (>130 mm), vidutinio (100–130 mm) ir mažo (<100 mm) kalibro, pagal judrumą – nejudrioji (kazematinė, bokštinė ir atviroji) ir judrioji (savaeigė ir velkamoji)⁶⁹. Tarpukariu Lietuva, priešingai nei šiaurinės kaimynės⁷⁰, neturėjo pakrančių apsaugos artilerijos. Manoma, kad „dėl desantų<...> mums nėra ko siejotis, nes mūsų galimiems priešams sausuma arčiau ir greičiau“⁷¹, o kariuomenės štabe teigta, jog „Klaipėdos uostas, kaip bazė, tinka tik lenkų, rusų ir latvių atžvilgiu; gi vokiečių atžvilgiu – netinka, nes uostas karo veiksmų pradžioje gali būti užimtas iš sausumos. <...> dabartiniu metu

⁶⁴ **Смирнов А.** *Боевая работа советской и немецкой авиации в Великой Отечественной войне.* Москва, 2006, с. 344.

⁶⁵ **Медведь А., Хазанов Д.** „Юнкерс“ Ю-87. Москва, 2007, с. 57.

⁶⁶ *Štabų žinynas.* Kaunas, 1938, p. 20.

⁶⁷ **Врґја М.** *Артиљерија немјеска 1933–1945.* Варшава, 1996, с. 122.

⁶⁸ **Широкоград А.** *Энциклопедия отечественной артиллерии.* Минск, 2006 с. 81.

⁶⁹ **Кисинас Е.** *Артилерijos enciklopedinis žodynas.* Vilnius, 2004, p. 40.

⁷⁰ Latvija, Estija ir Suomija turėjo gausią pakrančių apsaugos artileriją. Lietuvos kariuomenė iki pat okupacijos neįsigijo nė vienos pakrančių apsaugos baterijos. Reikėtų pažymėti, kad minėtos šalys visą savo pakrančių apsaugos artileriją paveldėjo kartu su senosiomis Rusijos imperijos pakrančių tvirtovėmis.

⁷¹ **Šimkus К.** Dėl straipsnio „Jūra ir jos gynimas“ // *Kardas*, 1938, Nr. 7, p. 169.

[1936 m. – aut.] aktualus priešas yra vokiečiai<...>⁷² Tačiau rengiant apginklavimo planą (1935–1941 m.) buvo numatyta įsigyti sunkiųjų pakrančių artilerijos pabūklų ir suformuoti judriąją (velkamąją) bateriją, tačiau iki 1939 m., kai buvo prarasta Klaipėda, šis planas nebuvo įgyvendintas.

LIETUVOS ARTILERIJOS PABŪKLAI NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ METU

Pirmuosius artilerijos pabūklus Lietuvos kariuomenė 1919 m. sausio 6 d. gavo iš vokiečių. Tai buvo 2 76,2 mm rusiškos patrankos, vasario mėn. buvo perduotos dar 4 to paties kalibro patrankos. Kautynėse ties Kurkliais iš sovietinių karių buvo paimta dar 1 76,2 mm patranka ir 180 sviedinių⁷³. Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko skaičiavimais, iki 1919 m. lapkričio 21 d. iš vokiečių okupacinės valdžios buvo gautos 25 įvairios patrankos ir 33 691 sviedinys⁷⁴. 1919 m. kovų su bermontininkais Šiaulių ir Radviliškio rajonuose metu buvo paimtos 3 150 mm haubicos (2 susprogdintos, 1 be spynos), 1 be spynos 100 mm 1917 m. patranka, 2 sugadintos 105 mm haubicos, 8 77 mm haubicos (6 sugadintos), 3 76,2 mm patrankos (1 sugadinta), 6 sugadintos kaponieriaus 57 mm ir 2 sugadintos priešlėktuvinės 37 mm patrankos, 5 sugadinti 170 mm ir 2 sugadinti 77 mm minosvaidžiai. Kariuomenė paėmė 66 761 artilerijos sviedinį (ne vienos rūšies) ir 6 104 minosvaidžio minas. 1920 m. sausio 16 d. Lietuva iš Vokietijos gavo 24 77 mm patrankas ir 52 162 sviedinius, 12 105 mm patrankų ir 26 172 sviedinius, 15 170 mm minosvaidžių ir 600 minuų, 5 250 mm minosvaidžius, 400 minuų, 27 656 76,2 mm sviedinius ir 1016 77 mm minuų⁷⁵. Iš Vokietijos kaip atlyginimas už karo padarytą žalą ir kaip karo grobis iš bermontininkų Lietuvai atiteko 59 artilerijos pabūklai, 27 minosvaidžiai ir 8 bombosvaidžiai⁷⁶. 1919 m. gruou-

⁷² 1936 m. gegužės 25 d. pasitarimo Kariuomenės štabe protokolas. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 165, l. 32–32 ap. l.

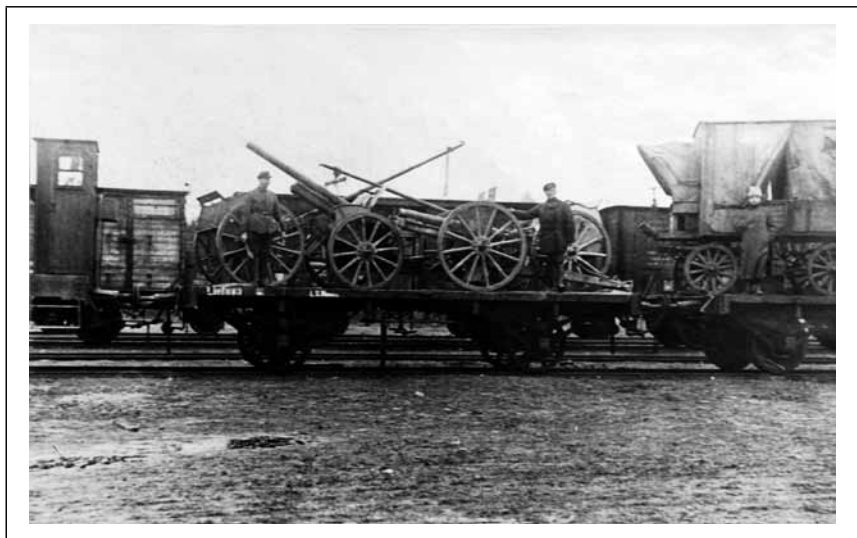
⁷³ Statkus V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 85–86.

⁷⁴ Liubinas V. Mūsų ginklai 1919–1920 metais // *Mūsų žinynas*, 1938, T. 35, Nr. 11–12, p. 763.

⁷⁵ Liubinas V. Mūsų ginklai 1919–1920 metais // *Mūsų žinynas*, 1938, T. 35, Nr. 11–12, p. 765.

⁷⁶ 2 – 37 mm priešlėktuvinės, 6 – 57 mm kaponierių, 1 – 76,2 mm, 32 – 77 mm, 1 –

džio 23 d. D. Britanija Lietuvai perdavė 4 83,8 mm II Mk patrankas ir 4 000 jų sviedinių, vėliau – 12 127 mm haubicų ir 17 768 sviedinius⁷⁷. 1919 m. iš Kauno išėjus Vokietijos kariuomenei, A. Fredoje lietuviai rado 21 998 170 mm ir 11 070 250 mm minosvaidžių minų⁷⁸.

Lietuvos kariuomenės iš bermontininkų atimtos lauko patrankos (77 mm kalibro 1916 m. modelio ir 77 mm kalibro 96 n. A. modelio) ir kitas turtas. 1919 m. (VDKM)

1920 m. liepos 18 d. Kruonio apylinkėse Lietuvos kariuomenė nuginklavo Lenkijos artilerijos brigadą ir paėmė 16 75 mm patrankų, 2 258 sviedinius, 8 bombosvaidžius ir 365 bombas. 1920 m. rugsėjo mėn., Raudonajai armijai puolant, besitraukiantys lenkai kelyje už Vilniaus paliko 2 įklimpusias 155 mm haubicas, ir jos atiteko Lietuvos kariuomenei. 1920 m. lapkričio 19–21 d. per kautynes prie Širvintų lietuviai iš lenkų paėmė 2 76,2 mm patrankas⁷⁹.

100 mm patrankos, 14 – 105 mm ir 3 – 150 mm haubicos, 2 – 77 mm, 20 – 170 mm, 5 – 250 mm minosvaidžiai, 172 750 – artilerijos sviedinių, 8 120 – minosvaidžių minų. Žr.: **Liubinas V.** Mūsų ginklai 1919–1920 metais // *Mūsų žinynas*, 1938, T. 35, Nr. 11–12, p. 767.

⁷⁷ **Liubinas V.** Mūsų ginklai 1919–1920 metais // *Mūsų žinynas*, 1938, T. 35, Nr. 11–12, p. 771.

⁷⁸ **Pociūnas A.** Lietuvos kariuomenės minosvaidžiai 1921–1940 metais // *Kardas*, 2003, Nr. 2, p. 35.

⁷⁹ **Liubinas V.** Mūsų ginklai 1919–1920 metais // *Mūsų žinynas*, 1938, T. 35, Nr. 11–12,

Marijampolės mokytojų seminarijos mokiniai, spėjama, prie 250 mm sunkiojo minosvaidžio 25 cm sMW (*Schwerer Minenwerfer*) Lietuvos kariuomenės 9-ajame pėstininkų pulke. Dešinėje – kpt. Jonas Brizgys. Marijampolė
Fotografas [J. ar V.] Palinauskas (LCVA)

1920 m. lapkričio 19 d. ties Širvintomis sumušus Lenkijos pajėgas buvo paimti 9 minosvaidžiai. 1920 m. gruodžio 31 d. Lietuvos kariuomenės dalys turėjo 7 minosvaidžius, sandėliuose saugota 19 minosvaidžių, dar 8 buvo sugadinti. Sandėliuose laikytos 36 084 minosvaidžių minos. Nors iš vokiečių, bermontininkų ir lenkų buvo gauta ir paimta kaip karo grobis 36 minosvaidžiai, 1920 m. pabaigoje iš jų užfiksuoti tik 34 vnt., likusių 2 likimas nežinomas⁸⁰. Nuo 1919 m. sausio 27 d. iki 1920 m. pabaigos Lietuvos kariuomenė įvairiais būdais įsigijo 118 patrankų ir haubicų, 27 minosvaidžius, 16 bombosvaidžių, 230 467 artilerijos sviedinius ir 14 224 minosvaidžių minas⁸¹.

p. 773–774; 1920 m. internavus lenkų artilerijos brigadą, iš 16 paimtų patrankų 11 buvo sugadintos, kaip dauguma kitų paimtų ginklų. Žr.: Sąrašas turto, paimto iš lenkų internuotos brigados, 1920 m. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 10, l. 164.

⁸⁰ **Pociūnas A.** Lietuvos kariuomenės minosvaidžiai 1921–1940 metais // *Kardas*, 2003, Nr. 2, p. 36.

⁸¹ **Liubinas V.** Mūsų ginklai 1919–1920 metais // *Mūsų žinynas*, 1938, T. 35, Nr. 11–12, p. 774.

Artileristai prie 84 mm patrankos *Vickers Mk II* (D. Britanija)
(*privachios Algirdo Abaravičiaus kolekcijos nuotrauka*)

Nepriklausomybės kovų metu ir Lietuvos artilerija patyrė nuostolių. 1920 m. rugsėjo 22–23 d. per Seinų–Druskininkų operaciją lenkai apsupo ir į nelaisvę paėmė 2 034 Lietuvos karininkus ir karius, 10 artilerijos pabūklų⁸².

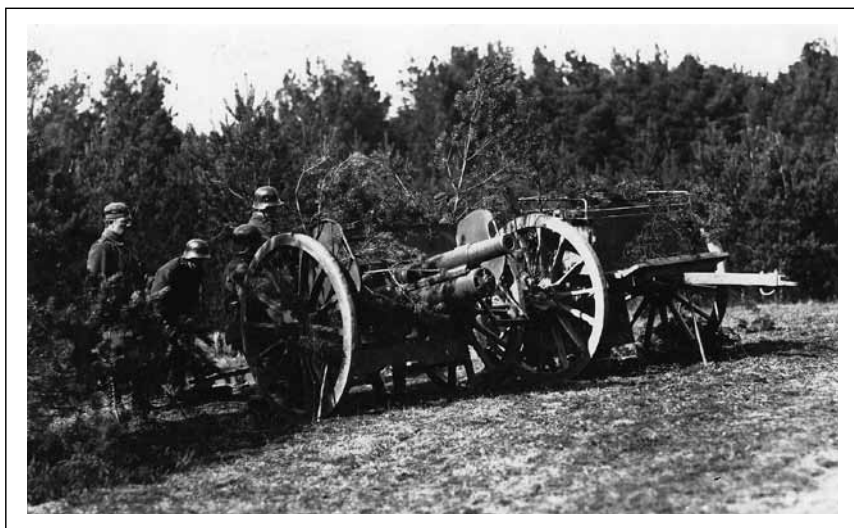
Nepriklausomybės kovų laikotarpiu Lietuvos kariuomenė artilerijos pabūklų gavo iš Vokietijos ir D. Britanijos, nemažai jų, kaip karo grobis, buvo paimti iš lenkų, bermontininkų ir Sovietų Rusijos kariuomenių (tiesa, šie ginklai ne visada tiko kautynėms). Pabūklų ir lietuviai kovų metu prarado.

LIETUVOS KARIUOMENĖS ARTILERIJOS PABŪKLAI IKI 1934 M.

Nuo 1920 iki 1926 m., per šešerius metus, Lietuvos kariuomenė negavo nė vieno naujo artilerijos pabūklo, neskaitant iš lenkų paimtų 75 mm prancūziškų patrankų ir 155 mm sunkiųjų haubicų. Iš prancūziškų patran-

⁸² **Lesčius V.** *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, 2004, p. 330.

kų buvo sudaryta atskira Mokomoji baterija. Pabūklų sviedinių praktiškai nebuvo pirkti, išskyrus 12 500 per klaidą plk. ltn. Arvydo Jansono nupirktus. 1925 m. buvo nupirkti 18 000 rusiškų patrankų šrapnelinių sviedinių degtuvų⁸³. 1923 m. konstatuota, kad, nesant galimybių nei patiems pasigaminti, nei įsigyti naujų ginklų, kariuomenės ginkluotė bus prasta. Ypač sunki buvo artilerijos padėtis, nes geros būklės buvo tik 4 83,8 mm angliškos patrankos, bet joms turėta vos 1 940 sviedinių. Vokiškos patrankos buvo taip susidėvėjusios, kad šaudant 4 km nuotoliu kai kada sviedinys nuskriedavo tik 2 km. 1923 m. vasario 18 d. šaudant į lenkus ties Varėna dėl šios priežasties buvo pataikyta į savus. Rusiškos 76,2 mm patrankos taip pat buvo labai susidėvėjusios, o ilgai laikomi sviediniai „sugedę“.

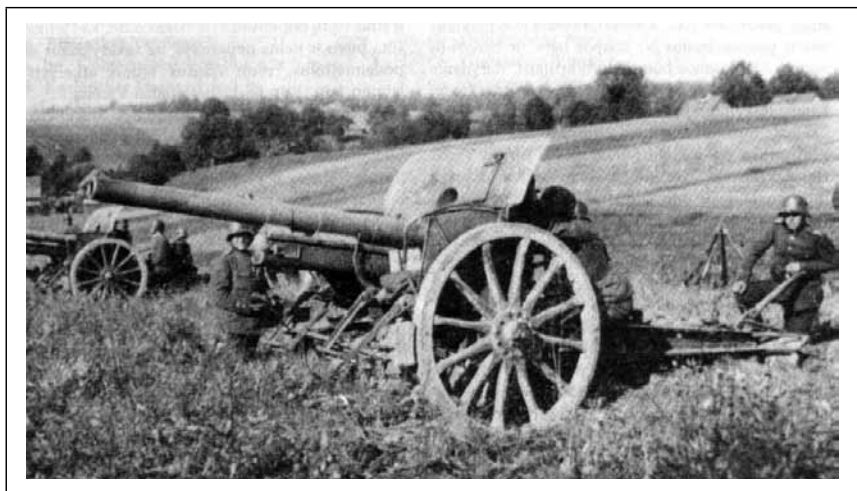
Lietuvos kariuomenės artileristai prie 76,2 mm 1902 m. modelio rusiškos lauko patrankos. Dešinėje – sviedinių dėžė. 1927–1933 m.

A. Šulco nuotrauka, Šančiai (VDKM)

Iš archyvinių dokumentų aiškėja, kad karo atveju planuota mobilizuoti 6 PD, taigi 6 AP ir Mokomajai baterijai apginkluoti reikėjo 150 pabūklų (iš jų 48 lengvųjų patrankų, 42 haubicų, 30 sunkiųjų ir 30 zenitinių pa-

⁸³ Artilerijos organizacijos, apmokymo ir apginklavimo apyskaita laikotarpy nuo 1920 iki 1926 metų. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 71.

būklų), o geros būklės turėta tik 30. Siūlyta suformuoti 6 minosvaidžių kuopas po 4 minosvaidžius – tam reikėjo 24, o kartu su atsarginiais – 30 (kariuomenė turėjo 14) minosvaidžių⁸⁴. Negalint įsigyti naujų pabūklų, turimi Kariuomenės dirbtuvėse buvo remontuojami⁸⁵. Tačiau nelaimingų atsitikimų dėl prastos jų techninės būklės pasitaikė ir vėliau. 1928 m. birželio 19 d. į Klaipėdos uostą atplaukė D. Britanijos karo laivas *Canterbury*. Jį pasitinkant buvo saliuuojama iš dviejų lauko artilerijos pabūklų, tačiau, šaunant 17 ar 18 kartą, sviedinys neiššovė, o pabandžius išimti, atidarius spyną, jis sprogo ir sunkiai sužeidė 2-ojo AP vyr. ltn. Nikodemą Jakučiūną ir tris kareivius, dar du kariai buvo sužeisti nesunkiai. Galiausiai vyr. ltn. N. Jakučiūnas ir eil. Šimkus nuo sužeidimų mirė⁸⁶.

77 mm 1916 m. vokiška lauko patranka pozicijoje. 1929 m.

Kardas, 1987, Nr. 2, p. 61

⁸⁴ [dokumentas be pavadinimo] 1923 m. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 48, l. 13–15 ap. 1. 1923 m. vasario 18 d. mūšio su lenkais metu 9-osios baterijos sviedinys sprogo vietovėje, kur buvo lietuvių 6-ojo PP pozicijos, ir sužeidė 4 karius, iš jų 1 mirė. Baterija turėjo apšaudyti Strzelcizki'o ir Zachary'o kaimus, kurie buvo už 7,8–8 km nuo jos pozicijų. Žr.: Artilerijos viršininko 1923 m. balandžio 6 d. įsakymas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 56, l. 19.

⁸⁵ 1925 m. rugpjūčio 29 d. aktas Nr. 47. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 104, l. 462.

⁸⁶ J. G. Klaipėdos įgula // *Karys*, 1928, Nr. 28, p. 552–553.

1923 m. rugpjūčio 10 d. 76,2 mm patrankomis buvo ginkluotos 2-oji, 3-ioji, 4-oji, 6-oji ir 11-oji, 77 mm patrankomis – 1-oji, 5-oji, 9-oji ir 10-oji baterijos, 83,8 mm patrankomis – 7-oji baterija, 105 mm haubicomis – 1-oji (3 pabūklai) ir 2-oji (4 pabūklai) haubicų baterijos, 127 mm haubicomis – 1-oji ir 2-oji sunkiosios artilerijos baterijos, Šarvuotųjų traukinių pulkas – 8 pabūklais: 2 – 75 mm, 2 – 76,2 mm, 2 – 77 mm, 2 – 105 mm. Tuo metu buvo sukaupti 183 953 sviediniai (76,2 mm – 31 299, 77 mm – 99 934, 105 mm – 33 814, 83,8 mm – 1 945, 127 mm – 16 961)⁸⁷. 1924 m. sausio 5 d. kariuomenės daliniuose buvo 70 patrankų ir haubicų, 15 – minosvaidžių⁸⁸, keturiuose artilerijos pulkuose – 55 pabūklai (1-ajame – 12, 2-ajame – 11, 3-iajame ir 4-ajame – po 16), tačiau 45 iš jų reikėjo taisyti⁸⁹.

Įdomu, kad rusiškos 76,2 mm patrankos Lietuvos kariuomenėje turėjo moteriškus vardus: pvz., 2-ojoje baterijoje buvo „Danutė“ (Nr. 809), „Gražina“ (Nr. 8217), „Aldona“ (Nr. 1420) ir „Birutė“ (Nr. 8522)⁹⁰. Tai asocijuojasi su iš lenkų paimtos patrankos pavadinimu „Zosia“ (buvo išspausdinta fotografija)⁹¹, tačiau galima spėti, kad ji savo vardą išsaugojo iki pat 1929 m., kol AG patrankų (Nr. 13 101 ir Nr. 14 372) lenkiškus užrašus buvo nurodyta uždažyti⁹². Tyrimo metu mums pavyko nustatyti daugumos XX a. trečiajame dešimtmetyje Lietuvos kariuomenės turėtų pabūklų numerius⁹³,

⁸⁷ Artilerijos viršininko valdybos 1923 m. rugpjūčio 10 d. pareiškimas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 195–195 ap. l.

⁸⁸ Šarvuotųjų traukinių pulke buvo 8 pabūklai, Mokomojoje baterijoje – 7, 1-ajame AP – 12, 2-ajame AP – 11, 3-iajame AP – 16, 4-ajame AP – 16 pabūklų. Žr.: Žinios apie turto ir ginklų sudėtį 1924 m. sausio 5 d. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 79, l. 11.

⁸⁹ Artilerijos pabūklų stovis, 1925 m. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 104, l. 871.

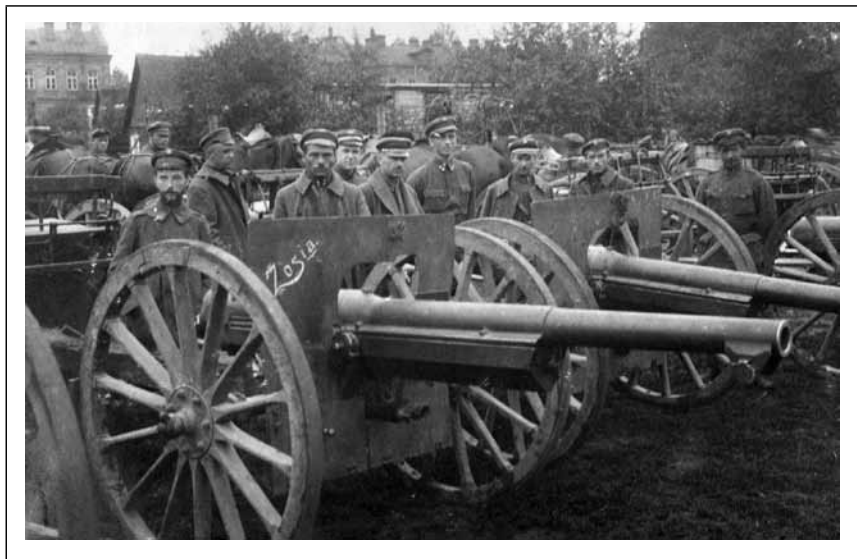
⁹⁰ Aktas, 1924 m. rugsėjo 30 d. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 82, l. 347.

⁹¹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*. T. 5. Sud. V. Asevičius ir kt. Vilnius, 2005, p. 410.

⁹² Artilerijos viršininko 1929 m. sausio 18 d. įsakymas. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 87, l. 10.

⁹³ **37 mm zenitiniai pabūklai:** Nr. 164; Nr. 167. **57 mm kaponierių pabūklai:** Nr. 145; Nr. 197; Nr. 1893; Nr. 5828; Nr. 5899; Nr. 5910. **75 mm patrankos:** Nr. 1408; Nr. 2009; Nr. 4237; Nr. 7212; Nr. 8613; Nr. 11121; Nr. 14480; Nr. 20449; Nr. 21614; Nr. 24177; **76,2 mm patrankos:** Nr. 566; Nr. 567; Nr. 568; Nr. 569; Nr. 809; Nr. 960; Nr. 1364; Nr. 1420; Nr. 1421; Nr. 1486; Nr. 1601; Nr. 1706; Nr. 1777; Nr. 2021; Nr. 2625; Nr. 2714; Nr. 2730; Nr. 4132; Nr. 4232; Nr. 8045; Nr. 8217; Nr. 8223; Nr. 8522; Nr. 8623. **77 mm patrankos:** Nr. 4902; Nr. 7887; Nr. 11995; Nr. 14286; Nr. 17945; Nr. 19575; Nr. 26924; Nr. 33045. **77 mm 1916 m. patrankos:** Nr. 56; Nr. 301; Nr. 12472; Nr. 13023; Nr. 13916; Nr. 14128; Nr. 15129; Nr. 15613;

tai ateityje galbūt gali padėti išsiaiškinti, kada ir kokiose gamyklose ginklai buvo pagaminti, kuriuose Rusijos, Prancūzijos, Vokietijos ar D. Britanijos armijų daliniuose buvo naudojami iki atiteko Lietuvos kariuomenei.

75 mm 1897 m. lauko patrankos (Prancūzija), atimtos iš lenkų.
Kaišiadorys. 1920 m. (VDKM)

Anot istoriko Algimanto Kasparavičiaus, Lietuvos kariuomenė 1926 m. turėjo apie 80 pabūklų⁹⁴, tad natūralu, kad, štabui reikalaujant skirti dau-

Nr. 15618; Nr. 15808; Nr. 20056; Nr. 21700; Nr. 21719; Nr. 21937; Nr. 22014; Nr. 23045; Nr. 24795; Nr. 26924; Nr. 201769. **77 mm 1896 m. patrankos:** Nr. 6139. **83,8 mm patrankos:** Nr. 1947; Nr. 8639; Nr. 9826; Nr. 12558. **105 mm haubicos:** Nr. 151; Nr. 237; Nr. 297; Nr. 807; Nr. 1000; Nr. 1222; Nr. 2583; Nr. 3278; Nr. 4867; Nr. 4888. **127 mm haubicos:** Nr. 44; Nr. 61; Nr. 82; Nr. 123; Nr. 138; Nr. 144; Nr. 174; Nr. 180; Nr. 196; Nr. 197; Nr. 7962; Nr. 8927.: Aktas, 1924 m. rugsėjo 30 d. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 82, l. 347. Pabūklų pirmagalių ir šovinių dėžių stovio žinios, 1925 m. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 104, l. 486–521.; 1925 m. rugpjūčio 29 d. aktas Nr. 47. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 104, l. 462.; Aktas Nr. 75, 1925 m. lapkričio 13 d. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 104, l. 619.; Aktas Nr. 6, 1929 m. kovo 5 d. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 177, l. 77.

⁹⁴ **Kasparavičius A.** Koalicinės liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybės pastangos reorganizuoti kariuomenę 1926 metais // *Lietuvos istorijos metraštis. 1993 metai*. Vilnius, 1994, p. 62.

giau lėšų ginkluotei įsigyti, ministras pirmininkas Mykolas Sleževičius tarėsi su SSRS atstovu, kad vietoj 1920 m. liepos 12 d. taikos sutartyje numatytos medienos, kurios kritusi rinkos vertė aptariamuoju laikotarpiu siekė apie 350 mln. Lt⁹⁵, Sovietų Rusija Lietuvai duotų ginklų ir, anot Kazio Škirpos, buvo gavęs pažadą. K. Škirpa skubiai parengė ginklų 6 pėstininkų divizionams ir 3 sunkiosios artilerijos pulkams sąrašą, tačiau 1926 m. gruodžio 17 d. įvyko karinis perversmas ir, pasikeitus politinei bei karinei vadovybei, rezultatų nebuvo pasiekta – Lietuva negavo nei medienos, nei ginklų. Įgyvendinusi šį projektą Lietuva būtų galėjusi apginkluoti 9–10 divizionų, o tai praktiškai buvo maksimalus skaičius dviejų su puse milijono gyventojų turinčiai šaliai⁹⁶. Tačiau manome, kad perversmas nebuvo tikroji priežastis, dėl kurios Lietuva iš SSRS negavo ginklų, nes ši sovietinė didvalstybė lietuviams jų net neparduodavo, o ką jau kalbėti apie „davimą“ vietoj medienos. Tai lėmė SSRS politinis sprendimas, o ne Lietuvos vidaus politikos peripetijos.

1926 m. birželio 25 d. kariuomenės daliniuose ir sandėliuose buvo: 14 – 75 mm prancūziškų, 18 – 76,2 mm rusiškų (iš jų 2 sudilusios – Karo mokykloje), 26 – 77 mm vokiškos patrankos, 9 – 105 mm vokiškos haubicos, 1 – 105 mm vokiška patranka be spynos, 4 – 83,8 mm ir 12 – 127 mm angliškių pabūklų, 2 – 155 mm prancūziški pabūklai, 2 – 37 mm zenitiniai ir 2 – 57 mm kaponierių pabūklai⁹⁷. 75 mm patrankos buvo tinkamos nau-

⁹⁵ Pagal Lietuvos–Sovietų Rusijos 1920 m. liepos 12 d. sutartį Lietuva turėjo gauti 100 000 dešimtinių (109 250 ha, nes 1 dešimtinė – 1,0925 ha) stačio miško išsikirsti, iš 1 ha miško vidutiniškai buvo galima paruošti apie 164 m³ medienos (žinoma, kiekis priklausė nuo miško brandos ir medienos tipo), iš 1 ha brandžių medynų – apie 249 m³, o plynai kerant brandų mišką – apie 200–220 m³. Žr.: *Lietuvos miškų kadastras*. Vilnius, 1990, p. 31, 67, 86. 1926 m. Lietuva už parduotą 1 m³ gavo 15 Lt (pardavė 1 435 103 m³ medienos už 21,64 mln. Lt), 1924 m. – 23 Lt/m³, 1925 m. – 14,8 Lt/m³, 1927 m. – 13,5 Lt/m³, 1928 m. – 14,8 Lt/m³. Taigi 1924–1928 m. Lietuvos parduotos medienos m³ kainos vidurkis buvo apie 16,22 Lt. Žr.: *Lietuvių enciklopedija*. T. 15. Boston, 1968, p. 201. Lietuvai pagal sutartį priklausantis miškas (apie 22 mln. m³) nupjautas galėjo kainuoti apie 350 mln. Lt. Plotai pagal sutarties 12 str. 2 d. turėjo būti kuo arčiau Lietuvos sienos, plukdomųjų upių ir geležinkelių, sutartą plotą buvo numatyta išsikirsti per 20 m. Žr.: *Lietuvos okupacija ir aneksija 1939–1940. Dokumentų rinkinys*. Vilnius, 1993, p. 38.

⁹⁶ **Škirpa K.** Pakeliui su Mykolu Sleževičiumi // *Mykolas Sleževičius*. J. Būtenas, et. al., Chicago, 1954, p. 244–246.

⁹⁷ **I-asis AP** turėjo 12 pabūklų (1-oji baterija – 4 77 mm, 4-oji baterija – 4 76,2 mm, 7-oji

doti, tik joms stigo sviedinių (sandėliuose jų atsargas sudarė tik 1 800 vnt.), 76,2 mm patrankų sviedinių sukaupta pakankamai, tik patys pabūklai buvo susidėvėję. Vokiškos 77 mm patrankos taip pat susidėvėjusios, bet naudojamos, nors beveik visi šiems pabūklams skirti užtaisai buvo sugedę. 83,8 mm patrankoms, kurių buvo 4, turėta tik 1 800 sviedinių. Vokiškos haubicos – geros, tinkamos naudoti, tačiau nebuvo joms sviedinių, o zenitiniai pabūklai – pasenę, susidėvėję, todėl nebeturėjo praktinės reikšmės⁹⁸.

77 mm 1916 m. vokiška lauko patranka pozicijoje. XX a. trečiasis dešimtmetis
(*privačios Algirdo Abaravičiaus kolekcijos nuotrauka*)

baterija – 4 83,8 mm), **2-asis AP** – 11 pabūklų (5-oji baterija – 4 77 mm, 2-oji baterija – 4 76,2 mm, 1-oji haubicų baterija – 3 105 mm), **3-iasis AP** – 16 pabūklų (9-oji baterija – 4 77 mm, 3-ioji ir 6-oji baterijos – 8 vokiškus 76,2 mm [kyla abejonių, ar dokumente nebuvo suklysta nurodant kalibrą – aut.], 1-oji sunkioji baterija – 4 127 mm), **4-asis AP** – 10 pabūklų (4 – 75 mm, 2 – 76,2 mm (kovai netinkamus), 2 – 77 mm N/A, 2 – 37 mm zenitinius (menkaverčius)), Šarvuotųjų rinktinės traukinių batalionas – 8 pabūklus (2 – 75 mm, 2 – 77 mm, 2 – 105 mm, 2 – 57 mm kaponierių (menkaverčius), Mokomoji baterija – 2 pabūklus (76,2 mm, netinkamus kautynėms). Žr.: Vyriausiojo štabo Artillerijos inspekcijos 1926 m. birželio 25 d. raportas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 170–173.

⁹⁸ **Kasparavičius A.** Koalicinės liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybės pastangos reorganizuoti kariuomenę 1926 metais // *Lietuvos istorijos metraštis. 1993 metai*. Vilnius, 1994, p. 61–62.

1926 m. birželio 30 d. Artilerijos inspekcija pranešė, kad Karo muziejuje yra 10 pabūklų, iš jų: 4 – 75 mm patrankos, kurių vamzdžiai geri, bet 3 – be spynų, trūksta taikiklių; 4 – 77 mm 96 m. N/A vokiškos patrankos, kurių 1 – išdilusiu vamzdžiu, 3 – be spynų; 1 – 105 mm vokiška haubica sugadintu vamzdžiu, bet geru lafetu; 1 – 105 mm vokiška toliašaudė patranka. Siūlyta Artilerijos inspekcijai perduoti visas 75 mm (4 vnt.), 77 mm (3 vnt.) ir 105 mm (šio tipo patrankai sviedinių turėta, todėl konstatuota, kad, ją sutvarkius, bus bent vienas toliašaudis pabūklas) patrankas, taip pat nebetinkamas 77 mm patrankas ir 105 mm haubicos lafetus, tikintis Lietuvos kariuomenės artilerijos parką papildyti 8 pabūklais⁹⁹.

1926 m. konstatuota, kad 4 PD ir šarvuotųjų rinktinei apginkluoti, be turimų pabūklų, dar reikėtų įsigyti 4 lengvasias lauko ir 16 sunkiųjų patrankų, 24 haubicas, 16 zenitinių pabūklų ir 4 37 mm tankų patrankas¹⁰⁰. 1926 m. parengtame artilerijos apginklavimo projekte teigiama, kad Lietuvos kariuomenei, 3 PD ir kavalerijos brigadai (2 KP) reikėtų 178 pabūklų (68 lauko patrankų, 32 haubicų, 12 sunkiųjų toliašaudžių pabūklų, 12 zenitinių pabūklų ir 54 pėstininkų patrankų) ir 165 000 sviedinių. Kariuomenė tuo metu turėjo 67 pabūklus (48 lauko patrankas, 13 haubicų ir 6 pėstininkų pabūklus), 173 458 sviedinius. Taigi dar reikėjo įsigyti 111 pabūklų (20 lauko patrankų, 19 haubicų, 12 sunkiųjų toliašaudžių pabūklų, 12 zenitinių patrankų ir 48 pėstininkų pabūklus) ir 118 300 sviedinių. Įgyvendinti šį planą turėjo kainuoti 46,781 mln. Lt per 5 metus¹⁰¹. Turimi 67 pabūklai sudarė tik 37,6 % 1926 m. artilerijos apginklavimo plane numatyto ginkluotės (įvairių pabūklų) kiekio, tad jų skaičių norėta padidinti daugiau nei du su puse karto. Tokį didelį artilerijos

⁹⁹ Artilerijos inspekcijos 1926 m. birželio 30 d. raportas. LCVA, 1373, ap. 1, b. 128, l. 179.

¹⁰⁰ Vyriausiojo štabo 1926 m. kovo 6 d. raportas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 43.

¹⁰¹ Kiekviena PD turėjo turėti 4 lauko artilerijos, 2 haubicų ir 1 toliašaudžių patrankų baterijas, kiekvienas batalionas – po 2 lengvasias pėstininkų patrankas (divizija – 18 pabūklų). Iš viso 3 PD sudarė 48 lauko patrankas, 24 haubicos, 12 sunkiųjų toliašaudžių patrankų ir 54 pėstininkų patrankas. Kavalerijos brigadoje kiekvienas iš 2 KP turėjo turėti po bateriją, o Mokomoji baterija – 4 patrankas ir 2 haubicas. Šarvuotųjų traukinių batalioną sudarė 3 traukiniai: visuose buvo po 2 platformas su 2 pabūklais, taigi iš viso 6 lauko patrankos ir 6 haubicos. Zenitinę artileriją turėjo sudaryti 3 baterijos – 12 pabūklų, 4-asis AP – likti kariuomenės rezerve vado žinioje su turima ginkluote. Žr.: Projektas ir planas artileriją apginkluoti. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 63–66.

rijos sviedinių poreikį paaiškina planai pirkti naujų modelių pabūklų, o jiems reikėjo naujų sviedinių, be to, kai kuriems turimiems pabūklams trūko amunicijos. Planuota pirkti įvairios artilerijos ginkluotės: 20 – 83,5 mm *Škoda 1919 m.* patrankų, 19 – 114,3 mm haubicų, 12 – 105 mm prancūziškų 1913 m. pabūklų, 12 – 76,5 mm *Škoda 19m.* zenitinių pabūklų, 48 – *Erhardo*, 37–75 mm pabūklus¹⁰². Be to, numatyta apginkluoti ir vieną rezervinę PD ir tam skirti apie 10 mln. Lt. Kadangi iš istoriografijos ir gen. št. plk. ltn. K. Škirpos planų žinoma, kad karo atveju būtų siekiama suformuoti 6 PD, buvo parengtas planas trijų rezervinių PD artilerijai įsigyti ir tam numatyta 56,4 mln. Lt suma, už kurią norėta pirkti 138 pabūklus (48 – 83,5 mm, 24 – 114,3 mm, 12 – 105 mm, 54 – 37–75 mm) ir 127 200 sviedinių¹⁰³. 1926 m. Artilerijos inspekcijos vyriausybei pateiktas apginklavimo planas nebuvo nei priimtas, nei atmestas¹⁰⁴.

1926 m. rugpjūtį, siekiant palengvinti kareivių rengimą ir artilerijos pabūklų priežiūrą bei tiekimą, buvo suvienodinta AP ginkluotė. 2-ojo AP 2–5-oji baterijos buvo ginkluotos 76,2 mm patrankomis, 1-oji haubicų baterija – 105 mm haubicomis. Pulkas stovėjo Kėdainiuose, išskyrus 4-ąją bateriją, kuri buvo Klaipėdoje. 3-iojo AP, stovėjusio Kaune, 1-oji, 6-oji, 9-oji ir 10-oji baterijos buvo ginkluotos 77 mm patrankomis, 2-oji haubicų baterija – 105 mm haubicomis, 4-ojo AP 7-oji baterija – 83,8 mm, o 11-oji – 77 mm patrankomis, 1-oji ir 2-oji sunkiosios artilerijos baterijos – 127 mm pabūklais. 4-asis AP stovėjo Vilkaviškyje, o jo 11-oji baterija – Alytuje. Visi pakeitimai turėjo būti įgyvendinti 1926 m. rugsėjo 1–5 d.¹⁰⁵

¹⁰² Pirmaeilėms 3-ms divizionams pabūklams ir sviediniams įsigyti. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 68.

¹⁰³ Antraeilis 3 divizionų apginklavimo projektas ir planas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 67.

¹⁰⁴ Artilerijos viršininko 1929 m. gegužės 7 d. raštas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 176, l. 14.

¹⁰⁵ Vyriausiojo kariuomenės štabo 1926 m. rugpjūčio 18 d. įsakymas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 248.

127 mm haubica *Vickers-Armstrong* (D. Britanija) ir jos komanda
(asmeninės Simono Turausko kolekcijos nuotrauka)

127 mm haubica *Vickers-Armstrong* (D. Britanija) žygio padėtyje su pirmagaliu
(asmeninės Simono Turausko kolekcijos nuotrauka)

1927–1928 m. Lietuvoje buvo svarstoma galimybė ginklų kariuomenei įsigyti D. Britanijoje. Britų kompanija *Vickers-Armstrong Ltd.* konkuravo su čekais dėl 1 500 lengvųjų kulkosvaidžių užsakymo. Lietuvos ekspertai, jauni karininkai, siūlė pirkti čekiškus ginklus, o politikai – Prezidentas Antanas Smetona, Ministras Pirmininkas Augustinas Voldemaras, krašto apsaugos ministras plk. Teodoras Daukantas – vadovavosi politiniais sumetimais ir buvo linkę tai daryti D. Britanijoje. Dilema išsprendė poligone, kai sprogo britų kulkosvaidis ir sužalojo Lietuvos karį. Tad užsakymą tiekti kulkosvaidžius gavo čekai. Tačiau savo ruožtu firma *Messrs Vickers-Armstrong* užsitikrino 8 83,8 mm pabūklų užsakymą.

1928 m. *Vickers* kvietimu į Londoną nuvyko dvi Lietuvos karininkų delegacijos, ginklų pirkimo klausimu šiame mieste lankėsi ir plk. T. Daukantas. Planuota įsigyti aviacijos kulkosvaidžių, priešlėktuvinių ginklų, lengvųjų tankų ir šarvuočių už 100 000 svarų sterlingų¹⁰⁶, apie 4,9 mln. Lt¹⁰⁷. Tai vėliau ir buvo padaryta: Lietuva minėtoje firmoje įsigijo 32 lengvuosius tankus, 9 75 mm priešlėktuvinius pabūklus ir kt.

Dvi 84 mm patrankos *Vickers Mk IV* (D. Britanija) poligone
(asmeninės Algirdo Abaravičiaus kolekcijos nuotrauka)

¹⁰⁶ Žalys V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*. T. 1. Vilnius, 2007, p. 449–450.

¹⁰⁷ 1928 m. 1 D. Britanijos svaras sterlingas kainavo apie 49 Lt: *Statistikos biuletėnis*. Kaunas, 1928, Nr. 12, p. 21.

Greičiausiai ginklų pirkimas užtruko dėl pasaulinės krizės (1929–1933) ir vyko tik 1934–1935 m. Užsakyti angliški 83,8 mm Mk IV pabūklai 1929 m. gegužės mėn. jau buvo Lietuvoje, nes 7 d. Artilerijos viršininkas nurodė 4-ojo AP vadui iš Artilerijos tiekimo skyriaus paimti 4 naujus angliškus pabūklus¹⁰⁸.

1929 m. sausio 1 d. kariuomenė turėjo šių kalibrų pabūklų: 26 – 77 mm, 10 – 105 mm vokiškų, 19 – 76,2 mm rusiškų, 12 – 127 mm, 4 – 83,8 mm Mk II. angliškas, 16 – 75 mm, 2 – 155 mm C.S. Mod. 1917 m. prancūziškas, 5 – 57 mm rusiškas (3 iš jų buvo Karo muziejuje) kaponierių patrankas, 2 – 37 mm zenitinius pabūklus¹⁰⁹. 1929 m. balandžio 1 d. ataskaitoje minimi 3 vokiški 77 mm 1896 m. pabūklai, todėl nurodytas 77 mm patrankų skaičius – 29 vnt.¹¹⁰ 1929 m. liepos 1 d. užfiksuota 12 83,8 mm patrankų (8 – naujos), 2 vokiškos 77 mm patrankos stovėjo Karo muziejuje¹¹¹. 1929 m. liepos 1 d. kariuomenės ginkluotėje buvo 31 minosvaidis: 10 – daliniuose (5-ajame, 9-ajame PP, Karo mokykloje ir Aukštuosiuose karininkų kursuose), 13 – tinkamų naudoti ir 8 – sugedę (sandėliuose)¹¹². Iš viso kariuomenė turėjo 121 įvairių rūšių artilerijos pabūklą, tačiau apie 15 netiko kautynėms arba buvo menkos kovinės vertės. Artilerijos inspekcija konstatavo, kad 21 patrankos (12 – 76,2 mm, 6 – 77 mm 1916 m., 3 – 77 mm 1896 m.) ir 5 haubicų (105 mm 1916 m.) vamzdžiai išdilę ir būtina juos keisti¹¹³. Karo atveju kariuomenei (3 PD) reikėjo 178 pabūklų (68 lauko patrankų, 32 haubicų, 12 sunkiųjų pabūklų, 12 zenitinių patrankų ir 54 pėstininkų patrankų), o tuo metu

¹⁰⁸ Artilerijos viršininko 1929 m. gegužės 7 d. įsakymas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 176, l. 18.

¹⁰⁹ Žinios apie ginklų skaičių Lietuvos kariuomenėje ir artilerijos sandėliuose (atsargoj) 1929 m. sausio 1 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 655, l. 72.

¹¹⁰ Žinios apie ginklų skaičių Lietuvos kariuomenėje ir artilerijos sandėliuose (atsargoj) 1929 m. balandžio 1 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 655, l. 77.

¹¹¹ Žinios apie ginklų skaičių Lietuvos kariuomenėje ir artilerijos sandėliuose (atsargoj) 1929 m. liepos 1 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 655, l. 82.

¹¹² 77 mm 2 tinkami ir 1 sugedęs sandėliuose, 5 daliniuose, 170 mm 8 tinkami ir 7 sugedę sandėliuose, 4 daliniuose, 250 mm 3 tinkami sandėliuose ir 1 Karo mokykloje. Žr.: Žinios apie minosvaidžių stovį 1929 m. liepos 8 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 655, l. 57.

¹¹³ Artilerijos inspekcija 1926 m. gegužės 10 d. tiekimo viršininkui. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 57.

daliniuose buvo 67 pabūklai¹¹⁴ (48 patrankos, 13 haubicų ir 6 pėstininkų patrankos) ir 173 458 sviediniai (127 973 – lauko patrankų, 42 035 – haubicų, 3 450 – pėstininkų pabūklų)¹¹⁵. Anot Algimanto Liekio, 1932 m. Lietuva Prancūzijoje įsigijo 75 mm lauko pabūklų ir jų sviedinių¹¹⁶. Galima spėti, kad Lietuva tuo metu gavo 20 šių pabūklų, nors tai patvirtinančių archyvinių dokumentų mums aptikti nepavyko, o ši pabūklų skaičių gavome aritmetiniu būdu¹¹⁷.

105 mm 98/09 m. lauko haubicos (Vokietija), paimtos iš bermontininkų, artilerijos sandėlyje. 1920 m. (VDKM)

¹¹⁴ Lengvosios lauko patrankos: 14 – 75 mm 1897 m., 14 – 77 mm 16 m., 16 – 76,2 mm 1902 m., 4 – 83,8 mm 1904 m. Haubicos: 105 mm 1898/09 m., 127 mm 1895 m. Pėstininkų pabūklai: 6 – 77 mm minosvaidžiai. Žr.: Pirmaeilėms 3-oms divizionams pabūklams ir sviediniams įsigyti, 1926 m. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 68.

¹¹⁵ Siūlyta įsigyti dar 111 pabūklų ir 118 300 sviedinių už 46,781 mln. Lt. Žr.: Projektas ir planas artileriją apginkluoti, 1926 m. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 63–66.

¹¹⁶ **Liekis A.** *Lietuvių karyba ir ginkluotė (iki 1940 m.)*. Vilnius, 2002, p. 638. Galima spėti, kad minėtas faktas paimtas iš jau aptarto S. Biručio straipsnio, kuriame teigiama, jog 1932 m. Lietuva įsigijo kelias baterijas prancūziškų 75 mm lauko patrankų. Žr.: **Birutis S.** Lietuvos kariuomenės ginklavimasis // *Karys*, 1991, Nr. 5, p. 260.

¹¹⁷ 1929 m. Lietuvos kariuomenė turėjo 16 75 mm patrankų, o 1934 m. jau 36 (1 lentelė), taigi skirtumas – 20 vnt.

1934 m. Lietuva primygtinai SSRS prašė parduoti ginklų, tačiau jos valdžia, numanydama, kad tokia proletuviška laikysena gali tapti kliūtimi su Lenkija susitarti ir pasirašyti nepuolimo sutartį (1934 m. gegužės 5 d.) sprendimą vilkino¹¹⁸. Pats Antanas Smetona deklaravo interesą plėtoti santykius su Sovietų Sąjunga ir tai ne kartą buvo pareiškęs sovietų pasiuntiniui Michailui Karskiui. Prezidentas pabrėžė, kad Lietuvai „reikalinga SSSR parama – politinė, ekonominė ir karinė“¹¹⁹. Buvęs Ginklavimo valdybos viršininko padėjėjas inž. plk. Stasys Birutis pažymėjo, kad 1934 m. buvo galimybė SSRS įsigyti naujo modelio 76,2 mm lauko pabūklų, ir jis vyko į Maskvą apžiūrėti ginklų, smulkiau sužinoti pirkimo sąlygų. Tačiau SSRS pabūklų gamyba ir brėžiniai buvo griežtai saugomos paslaptys, todėl juos rodyti atsisakyta bei pasiūlyta tiesiog pasitikėti ir nekelti jokių sąlygų pageidaujimų ginklų įsigyti. Po ilgų derybų buvo surengtas parodomasis pabūklų šaudymas poligone prie Leningrado, tačiau jį leido stebėti tik kelių šimtų metrų atstumu per restorano vagono

Lietuvos kariuomenės 1-ojo pėstininkų pulko *Oerlikon* automatinių pabūklų būrys parado metu. 1938 m. Fotografas nenurodytas (LCVA)

¹¹⁸ Zubkova J. *Pabaltijys ir Kremlius 1940–1953*. Vilnius, 2010, p. 29.

¹¹⁹ Ten pat, p. 34.

Lietuvos kariuomenės 20 mm LAP (Flak 30) pabūklas.

RF Centrinis Ginkluotųjų Pajėgų muziejus (fot. Viktor Kolomijec)

langą. Dėl minėtų priežasčių tuokart Lietuva atsisakė iš SSRS pirkti artilerijos pabūklų, tik užsakė 3 000 kardų kavalerijai¹²⁰. Plk. S. Biručio minimu laikotarpiu SSRS buvo gaminamos labai mažai nuo senųjų 1902 m. patrankų besiskiriančios 1902/30 m. pavyzdžio patrankos, o naujųjų, ne itin vykusių 1933 m. pavyzdžio, patrankų buvo pagaminta vos 200¹²¹. Galbūt viena tokio SSRS pareigūnų elgesio priežasčių buvo ir tai, kad 1934 m. jokių iš esmės naujo modelio 76,2 mm patrankų paprasčiausiai neturėta.

1934 m. birželio 16 d. Kaune buvo pasirašyta sutartis su *Vickers–Armstrong Ltd.* dėl 9 75 mm priešlėktuvinių pabūklų ir 27 000 sviedinių pirkimo. Pirmoji baterija į Klaipėdą turėjo būti pristatyta 1935 m. sausio 2 d., antroji – iki vasario 17 d., trečioji – balandžio 1d.¹²² Automatinius *Oerlikon* pabūklus Lietuvos kariuomenė įsigyti nusprendė taip pat dar iki 1934 m.,

¹²⁰ **Birutis S.** Lietuvos kariuomenės ginklavimasis // *Karys*, 1991, Nr. 5, p. 260.

¹²¹ **Широкоград А.** *Энциклопедия отечественной артиллерии*. Минск, 2006 c. 459–463.

¹²² **Statkus V.** *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 127–128.

kai kariuomenei vadovavo gen. ltn. Petras Kubiliūnas¹²³. Šveicarijos firmoje *Werkzeugmaschinenfabrik Oerlikon Buehrle & Co.* Lietuva įsigijo 20 mm *Oerlikon 1 II a S* modelio pabūklų. Firmos duomenimis, 1934 m. birželio–gruodžio mėn. į Lietuvą buvo pristatyti 156 pabūklai, 6 iš jų – skirti montuoti šarvuočiuose¹²⁴. Tai patvirtina ir archyviniai dokumentai, tačiau minima, kad kariuomenė naudojo *Oerlikon JLaS* tipo pabūklus. Jų turėta 150: priešlėktuvinei apsaugai – 36, 96 – pėstininkų pulkamams (16 PP – po 6 pabūklus, kiekviename šaulių batalione – po 2), KP turėjo turėti po 2 pabūklus (iš viso 6), Karo mokykla – 2, mokomasis karo laivas *Prezidentas Smetona* – 2; šarvuotiesiems traukiniams apginkluoti buvo numatyta skirti po 2 – iš viso 4, Ginklavimo valdybai – taip pat 4¹²⁵. Tačiau šarvuotieji traukiniai buvo išformuoti, matyt, net nespėję gauti *Oerlikon* pabūklų.

Lietuvos kariuomenės 6-ojo pėstininkų pulko kariai prie automatinio *Oerlikon* pabūklo. Fotografas Julius Miežlaiškis (LCVA)

¹²³ **Raštikis S.** *Lietuvos likimo keliais*. T. 4. Kaunas, 1996, p. 266.

¹²⁴ **Statkus V.** *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 534.

¹²⁵ Ginklavimo viršininko 1935 m. sausio 26 d. raportas. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 262, l. 29.

1934 m. liepos 1 d. Lietuvos kariuomenė turėjo įvairių pabūklų: 19 – rusiškų 76,2 mm *Putilov* 1902 m., 22 – 77 mm 1916 m. vokiškas, 5 – 77 mm 1896 m., 36 – 75 mm *Schneider* 1897 m. prancūziškas, 8 – naujas, neseniai pirktas 83,8 mm Mk IV, 4 – senas 83,8 mm Mk II angliškas patrankas, 9 – 105 mm 1898/09 m. vokiškas, 12 – 127 mm angliškų, 2 – 155 mm prancūziškas haubicas, 1 – 105 mm 10.K.17. vokišką patranką, 5 – 57 mm kaponierių, 3 – 37 mm zenitines, 3 – 37 mm tankų patrankas¹²⁶. Be to, 1934 m. spalio 25 d. jau turėjo 50 automatinių 20 mm *Oerlikon* pabūklų ir 26 senus minosvaidžius¹²⁷. 1934 m. iš viso Lietuvos kariuomenės artilerijos ginkluotę sudarė 205 įvairių rūšių pabūklai.

Dalis artilerijos pabūklų buvo naudojami šarvuotiesiems traukiniams apginkluoti. 1923 m. kovo 3 d. duomenimis, šarvuotasis traukinys *Gediminas* buvo ginkluotas 4 patrankomis: 2 – 75 mm ir 2 – 57 mm, *Kęstutis* – 2 77 mm patrankomis, *Algirdas* – 2 105 mm haubicomis. Tačiau 1927 m. rugsėjo 16 d., išformavus Šarvuotųjų traukinių batalioną, kariuomenėje liko tik vienas šarvuotasis traukinys *Gediminas*, 1935 m. rugpjūčio 14 d. ir jo buvo atsisakyta¹²⁸.

1926 m. kovo 26 d. Artilerijos inspekcija konstatavo, kad būtina „remontuoti rusų patrankoms vamzdžius – pakeisti branduolio tūtas užsienyje“. Kiek truks ir kainuos remonto darbai, nežinota, bet nurodyta daliniams skirti kitus pabūklus¹²⁹. Siūlyta derėtis su Olandijos bendrove dėl 24 pabūklų vamzdžių remonto¹³⁰. Kadangi turimų rusiškų 76,2 mm pabūklų vamzdžiai buvo labai susidėvėję, o galimybių pakeisti ginkluotę nebuvo, anot plk. S. Biručio, visi šie pabūklai buvo išsiųsti į *Bofors* dirbtuves Švedijoje „pervamzdžiuoti“. Be to, jiems buvo sukonstruoti nauji sviediniai. Visa tai leido minėtų pabūklų šūvio nuotolį padidinti iki 11 km¹³¹. Pastarojo fakto galutinai negalime nei patvirtinti, nei paneigti, tačiau 1927 m. *Artilerijos*

¹²⁶ Žinios 1934 m. liepos 1 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 889, l. 4.

¹²⁷ Kariuomenės apsiginklavimo stovis 1934 m. spalio 25 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 889, l. 3.

¹²⁸ **Pociūnas A.** Šarvuoti traukiniai Lietuvos kariuomenėje // *Karys*, 1994, Nr. 5, p. 23.

¹²⁹ Artilerijos inspekcijos 1926 m. kovo 26 d. raportas Tiekimo viršininkui. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 53.

¹³⁰ Artilerijos inspekcijos 1926 m. gegužės 10 d. raportas Tiekimo viršininkui. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 128, l. 57.

¹³¹ **Birutis S.** Lietuvos kariuomenės ginklavimasis // *Karys*, 1991, Nr. 5, p. 260.

*vadovėlyje*¹³² duomenų apie 76,2 mm kalibro sviedinius, kuriais būtų galima šaudyti iki 11 km atstumu, nėra. 1939 m. *Artilerijos statute* nurodyti „s“ tipo sviediniai, kuriais iš 76,2 mm 1902 m. patrankos buvo galima šaudyti didžiausiu 11,3 km atstumu ir kurie savo forma gerokai skyrėsi nuo kitų 76,2 mm kalibro sviedinių¹³³. Pažymėtina, kad 1938 m. vyko raitosios artilerijos, ginkluotos 76,2 mm pabūklais, mokymai poligone. Kavalerijos viršininkas savo raporte artilerijos inspektoriui rašė, kad: „1) šrapneliai nevaržoma ugnimi (karteče) šaudant veikia daugumoje blogai, šaudant oriniais labai didelė sklaida; 2) daugumos šrapnelių degtuvų žiedai sukasi nepaprastai sunkiai – vienas degtuvinis negali pasukti, o pavartojus jėgą lūžta raktas; 3) granatų apie 40 % visai nesprogsta.“¹³⁴ Taigi šaudymo poligone rezultatai nebuvo džiuginantys, o naujo pavyzdžio sviediniai visai neminimi.

Lietuvos kariuomenės artileristai prie 76,2 mm 1902 m.
modelio rusiškos lauko patrankos (VDKM)

¹³² **Bytautas P.** *Artilerijos vadovėlis. II dalis.* Kaunas, 1927, p. 103–104.

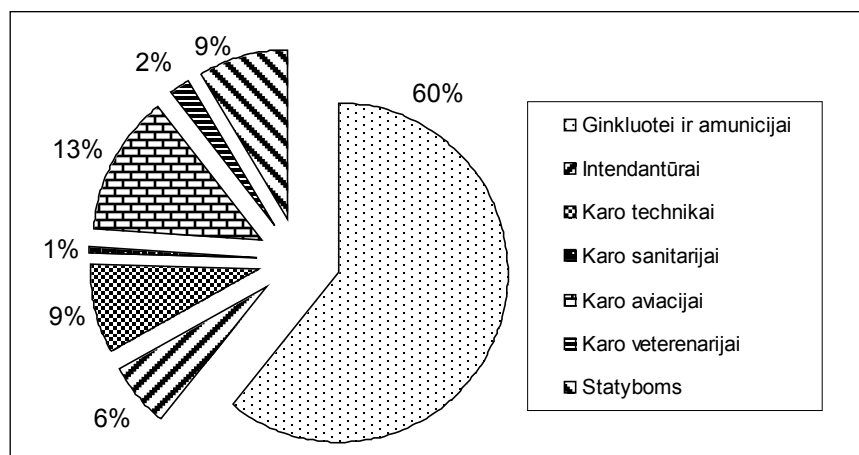
¹³³ *Artilerijos statute. IV dalis. Pabūklai ir šaudmenys. b) 76 mm 1902 m. patranka. A-53b.* Kaunas, 1939, p. 20, 21, 85, 86.

¹³⁴ 1938 m. spalio 14 d. Kavalerijos viršininko raštas Artilerijos inspektoriui. LCVA, f.1373, ap. 1, b. 287, l. 28.

ARTILERIJOS ATNAUJINIMAS 1935–1940 M.

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje būtinybė atnaujinti ir praplėsti Lietuvos kariuomenės artilerijos parką buvo akivaizdi, nes nuolatinis ginkluotės stygius neleido išnaudoti viso valstybės mobilizacinio ir galios potencialo. Jau anksčiau minėjome, kad planų stiprinti Lietuvos kariuomenės artilerijos ginkluotę būta dar trečiajame dešimtmetyje, tačiau galimai dėl politinių aplinkybių ir pasaulyje prasidėjusios didžiosios ekonomikos krizės jie nebuvo įgyvendinti. Ypatingą pagreitį kariuomenės apginklavimo procesas įgavo, kai 1934 m. gen. št. plk. ltn. Stasys Raštikis tapo Lietuvos kariuomenės vadu, o 1935 m. sausio mėn. naujai sukurtoje Gynybos taryboje buvo priimtas Lietuvos kariuomenės reformų planas, kuriam įgyvendinti buvo numatyta 175 mln. Lt nepaprastųjų išlaidų¹³⁵: ginkluotei įsigyti (1 diagrama) – 106,5 mln. Lt, daugiau kaip 60 % skirtų lėšų, artilerijai (3 lentelė) – 52 394 845 Lt, planuojant pirkti 271 įvairių tipų pabūklą (už 24, 233 mln. Lt) ir daugiau kaip 562 000 jų sviedinių (už 28,162 mln. Lt)¹³⁶.

1 diagrama Lietuvos kariuomenės apginklavimo planui įgyvendinti skirtos lėšos (%)

¹³⁵ **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939) // *Darbai ir dienos*. T. 21. Kaunas, 2001, p. 157.

¹³⁶ 1935–1941 m. ginklavimo planas, 1936 m. kovas. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 2–3.

3 lentelė 1935–1941 m. ginklavimo plane numatytų įsigyti artilerijos pabūklų ir amunicijos sąrašas¹³⁷

Pavadinimas	Kiekis	Kaina Lt
Sunkiosios haubicos	12	3 000 000
75 mm patrankos	66	3 960 000
Pėstininkų pabūklai (minosvaidžiai)	100	1 519 845
Pakrančių jūriniai pabūklai	2	1 000 000
Priešlėktuviniai pabūklai	9	1 800 000
Sunkiosios patrankos	12	2 700 00
105 mm lengvosios haubicos	70	10 253 000
75 mm priešlėktuviniai sviediniai	9000	1 800 00
155 mm sunkiųjų haubicų sviediniai	6000	1 800 00
20 mm sviediniai	370 000	7 400 000
81,4 mm minosvaidžių minos	60 000	2 100 000
75 mm artilerijos sviediniai	80 800	7 272 000
105 mm haubicų sviediniai	36 600	5 490 000
Sunkiųjų patrankų sviediniai	-	1 500 000
Pakrančių artilerijos sviediniai	-	800 000

1938 m. gegužės 21 d. apginklavimo planas (galbūt dėl 1938 m. kovo 17 d. Lenkijos pateikto ultimatumo) buvo pakoreguotas ir vien ginklams įsigyti buvo skirta ne anksčiau numatyta suma – 106,5 mln. Lt, o 123,7971 mln. Lt (t. y. 17,2971 mln. Lt daugiau). Artilerijos finansavimas pabūklams ir sviediniams pirkti gerokai padidėjo, iki 75,4034 mln. Lt, kas sudarė 60,91 % ginkluotei skirtų lėšų (4 lentelė)¹³⁸. Kaip matome susipažinę su naujuoju planu, kariuomenės vadovybė itin susirūpino prieštankine artilerija ir planavo įsigyti 310 pabūklų. Palyginę šį planą ir 1939–1940 m. įsigytos ginkluotės duomenis įsitikinsime, kad jo aklaui nesilaikyta: nupirkta 150 zenitinių 20 mm *Flak. 30* pabūklų ir 24 105 mm sunkiosios patrankos, kurių plane nebuvo. 1938 m. spalio 1 d. Karo tary-

¹³⁷ Ten pat, l. 2–3.

¹³⁸ Papildytas ginklavimo planas, 1938 m. gegužės 21 d. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 18–19.

boje buvo nutarta vietoj anksčiau planuotų 10 priešlėktuvinių 75 mm pabūklų įsigyti 12, o prieštankiniams pabūklams pirkti skirti 22,7 mln. Lt¹³⁹.

Lietuvos kariuomenės 75 mm priešlėktuvinis pabūklas
Vickers (D. Britanija) šaudymo pozicijoje. 1936–1937 m. (VDKM)

¹³⁹ Kariuomenės septynerių metų ginklavimo planas buvo papildytas skyrus 59,396 mln. Lt. 12 priešlėktuvinių pabūklų ir 3 600 sviedinių įsigyti buvo skirta 0,54 mln. Lt, 20 mm šovinių gamybai 3 metams – 7,5 mln. Lt, 2 mln. Lt – 105 mm patrankoms motorizuoti. Žr.: Karo tarybos 1938 m. spalio 1 d. posėdžio protokolas. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 11–11 a. l.

4 lentelė Papildytame 1935–1941 m. ginklavimo plane numatytų įsigyti artilerijos pabūklų ir amunicijos sąrašas¹⁴⁰

Pavadinimas	Kiekis	Kaina Lt
20 mm prieštankiniai pabūklai	230	6 900 000
20 mm sviediniai	460 000	6 900 000
47 mm prieštankiniai pabūklai	80	4 800 000
47 mm sviediniai	48 000	7 600 000
75 mm patrankos	36	9 212 000
75 mm artilerijos sviediniai	80 800	
Priešlėktuviniai pabūklai	10	2 000 000
75 mm priešlėktuviniai sviediniai	5000	1 000 000
105 mm haubicos	120	20 250 000
105 mm haubicų sviediniai	107 600	
20 mm sviediniai	370 000	7 400 000
81,4 mm minosvaidžiai	100	3 620 000
81,4 mm minosvaidžių minos	60 000	

1936 m. sausio 10 d. Artilerijos inspekcija pasiūlė 12 anglišių 83,8 mm pabūklų išmainyti į latvių, kurie tokio kalibro pabūklų daugiausiai turėjo, naudojamas rusiškas 76,2 mm arba vokiškas 77 mm patrankas, nes dėl pabūklų įvairovės taikos metu buvo sunkiau mokyti karius, o per karą – gaminti ir tiekti amuniciją. Be to, siūlyta 76,2 mm pabūklų kalibrą, kaip Lenkijoje, pakeisti į 75 mm ir tokiu būdu padidinti prancūziško kalibro patrankų skaičių. Angliškas 127 mm ir vokiškas 105 mm haubicos bei šaudmenis rekomenduota progai pasitaikius parduoti ir už gautus pinigus įsigyti prancūziškų 75 mm patrankų¹⁴¹.

¹⁴⁰ Papildytas ginklavimo planas, 1938 m. gegužės 21 d. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 18–19.

¹⁴¹ Artilerijos inspekcijos 1936 m. sausio 10 d. raportas kariuomenės vadui. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 246, l. 1.

75 mm 1897 m. modelio *Schneider* patranka (Prancūzija)
Lietuvos kariuomenės parade Kaune. 1938 m. rugsėjo 8 d. (VDKM)

Planus keistis pabūklais su latviais bandyta įgyvendinti jau tų pačių metų vasario 6 d. Lietuvos karo atašė Baltijos šalyse gen. št. plk. Boleslovui Jakučiui buvo nurodyta Latvijos karo ministerijoje išsiaiškinti galimybes iškeisti minėtus ginklus¹⁴². Tačiau žinant, kad šie angliški ir rusiški pabūklai kariuomenės ginkluotėje išliko iki pat 1940 m., galima spėti, jog mainai su Latvija neįvyko. 1936 m. pradžioje 1-ojo AP ginkluotę sudarė 75 mm patrankos ir 1 155 mm haubica¹⁴³, 2-ojo AP – 19 76,2 mm patrankų ir 8 127 mm haubicos¹⁴⁴, 3-iasis AP buvo ginkluotas vokiško-

¹⁴² Kariuomenės štabo 1936 m. vasario 6 d. įsakymas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 246, l. 10.

¹⁴³ 1-ojo AP I AG Ukmergėje ginkluotę sudarė 11 75 mm patrankų (12-asis to paties kalibro pabūklas buvo artilerijos dirbtuvėse Kaune), II AG Panevėžyje – 4 75 mm patrankos ir 1 155 mm haubica (antroji to paties kalibro sugadinta haubica buvo Centriniam artilerijos sandėlyje), III AG Kupiškėje – 4 75 mm patrankos (dar 4 sugadintos 75 mm patrankos buvo Karo muziejuje). Žr.: 1-ojo AP 1936 m. sausio 18 d. raportas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 246, l. 5.

¹⁴⁴ I AG Kėdainiuose ginkluotė: 1-oji baterija – 3 76,2 mm, 2-oji – 4 76,2 mm patrankos, 3-ioji – 2 127 mm haubicos; II AG Seredžiuje: 4-oji baterija – 4 76,2 mm, 5-oji – 2 76,2 mm patrankos, 6-oji – 3 127 mm haubicos; III AG Raseiniuose: 7-oji baterija – 4 76,2 mm, 8-oji – 2 76,2 mm patrankos, 9-oji – 3 127 mm haubicos. Žr.: 2-ojo AP 1936 m. sausio 20 d. raportas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 246, l. 4.

mis 77 mm 1916 m. patrankomis ir 105 mm haubicomis¹⁴⁵, 4-asis AP – 12 75 mm, 12 83,8 mm patrankų ir 4 127 mm haubicomis¹⁴⁶.

1936 m., siekiant suvienodinti ginkluotę, 30 senų vokiškų artilerijos pabūklų vis dėlto buvo parduota¹⁴⁷, tačiau tų pačių metų birželio 12 d. kariuomenės štabas planavo į Klaipėdą siųsti motorizuotą 2 77 mm 1896 m. pabūklus turintį būrį¹⁴⁸. Taigi akivaizdu, kad tuo metu sprendimas parduoti vokiškus pabūklus dar nebuvo priimtas. Tai įvyko antroje metų pusėje, kai 1936 m. liepos 18 d. prasidėjo Ispanijos pilietinis karas ir atsirado galimybė skubiai ir pelningai juos realizuoti. 1936 m. lapkričio 1 d. SSRS atstovas Lietuvoje Michailas Karskis į Maskvą pranešė, kad „Lietuva pardavė Madrido vyriausybei ginklų per privačius asmenis. Išvežė norvegų laivas: artilerijos sviediniai ir angliški šautuvai. Ginklai seni ir prastos kokybės, tačiau kaina aukšta“¹⁴⁹. Tai patvirtina ir ispaniški šaltiniai, kuriuose teigiama, kad norvegų laivas *Linhaug*, į kurį buvo pakrautos 22 77 mm 1916 m. *Krupp* patrankos ir 8 105 mm 1898/09 m. *Krupp* haubicos, su SSRS konvojumi Y-8 išvyko 1936 m. spalio 26 d., o į Ispaniją atvyko tų pačių metų lapkričio 10 d.¹⁵⁰ Taigi galima teigti, kad ginklų pardavimo sandoris įvyko 1936 m. rugpjūtį–spalį. Šią prielaidą patvirtina tai, kad 1936 m. rugsėjo 21 d. angliški šautuvai ir amunicija buvo parduoti firmai *A. Klaguine* už 3 164 740,2 Lt, o Ginklavimo valdyba už šias lėšas norėjo įsigyti 25 000 *Mauser* šautuvų ir 20 mm amunicijos¹⁵¹. *A. Klaguine*

¹⁴⁵ 3-iojo AP 1936 m. sausio 22 d. raportas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 246, l. 6.

¹⁴⁶ Tauragės įgulos I AG ginkluotė – 8 75 mm patrankos; Plungės įgulos II AG – 2 83,8 Mk IV ir 4 83,8 mm Mk II patrankos; Klaipėdos įgulos II AG būrys – 2 83,8 mm Mk IV patrankos; Šiaulių įgulos III AG – 4 83,8 mm Mk IV ir 4 75 mm patrankos, 4 127 mm haubicos. Žr.: 4-ojo AP 1936 m. sausio 22 d. raportas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 246, l. 7. Klaipėdoje buvusį artilerijos būrį sudarė 2 karininkai, 5 puskarininkiai, 43 kariai ir 35 arkliai. Žr.: Artilerijos inspekcijos 1936 m. balandžio mėn. raportas. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 246, l. 17.

¹⁴⁷ Ginklavimo valdybos 1936 m. atlikto darbo apyskaita, 1937 m. sausio 9 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 2.

¹⁴⁸ Įsakymas III PD vadui 1936 m. birželio 12 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 887, l. 38.

¹⁴⁹ **Kasparavičius A.** Lietuvos kariuomenė Maskvos politinėse ir diplomatinėse spekuliacijose (1920–1936) // *Lietuvos nepriklausomybei – 80. Straipsnių rinkinys*. Vilnius, 1999, p. 41.

¹⁵⁰ *Arteria para la República pro Artemio Mortyra Pérez*, *Revista de Historia Militar* n° 18 Diciembre de 2001 [žiūrėta 2011 04 28]. Interneto prieiga: <<http://www.sbhac.net/Republica/Fuerzas/Armas/Artileria/Artileria.htm>>

¹⁵¹ Ginklavimo valdybos 1936 m. spalio 15 d. raportas. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 360, l. 44.

firmai pagal 1936 m. spalio 13 d. sutartį Lietuva už 8,010 mln. Lt dar pardavė pabūklų, o vyriausybė sutiko iš šios sumos 2,38 mln. Lt skirti numatytiems pabūklams iš tos pačios firmos pirkti. 1936 m. spalio 13 d. Kariuomenės ginklavimo viršininkas I ir II PD vadams įsakė pasirūpinti, kad artilerijos pulkai į Centrinę artilerijos sandėlių skubiai gražintų „visas vokiečių kalibro patrankas ir haubicas, kurias einant sutartimi su firma A. Klaguine yra parduodamos išvežimui iš Lietuvos“¹⁵². Buvo leista visas lėšas, gautas už parduotus šautuvus ir amuniciją, panaudoti numatytiems ginklams įsigyti¹⁵³. Beje, remiantis kitu dokumentu, A. Klaguine firma pagal dvi minėtas sutartis Lietuvai 1936 m. iš viso sumokėjo 11 648 824,80 Lt (iš jų 86 175,52 Lt už transportavimą, dėžes, darbininkams už darbą ir kitas su pirkimu ir gabenimu susijusias paslaugas)¹⁵⁴.

Kita vertus, lieka neaiškus 5 vokiškų 77 mm 1896 m. patrankų, 1 105 mm 1898/09 m. haubicos ir 12 anglišių 127 mm haubicų likimas. Tai, kad 1937 m. gruodžio 15 d. šių pabūklų kariuomenė jau nebeturėjo¹⁵⁵ ir kad, tikėtina, tais pačiais metais sudarytame likviduotino turto sąraše nurodoma sunaikinti 12 anglišių 127 mm, 1 vokiškos 105 mm haubicos ir 5 77 mm 1896 m. patrankų spynas¹⁵⁶, leidžia spėti, jog šie 18 pabūklų dėl susidėvėjimo buvo ne parduoti, o tiesiog nurašyti ir utilizuoti. Keletas šių pabūklų buvo perduoti Karo muziejui, o to meto nuotraukose matyti prie įėjimo į muziejų stovintys vokiški pabūklai. Painiava gali kilti dėl to, kad pagal 1937 m. vasario 18 d. sutartį Lietuva A.B. *Transbaltic* (Helsinkije) pardavė ginklų už 6 639 661,45 Lt ir dar 24 673,55 Lt sumokėjo už darbą ir transportavimą¹⁵⁷. Taigi lieka neaišku, kokius ginklus Lietuva

¹⁵² Kariuomenės ginklavimo viršininko 1936 m. spalio 13 d. įsakymas. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 170, l. 39.

¹⁵³ Lietuvos Respublikos Vyriausybė. 1936 m. spalio 17 d. nuorašas. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 360, l. 45.

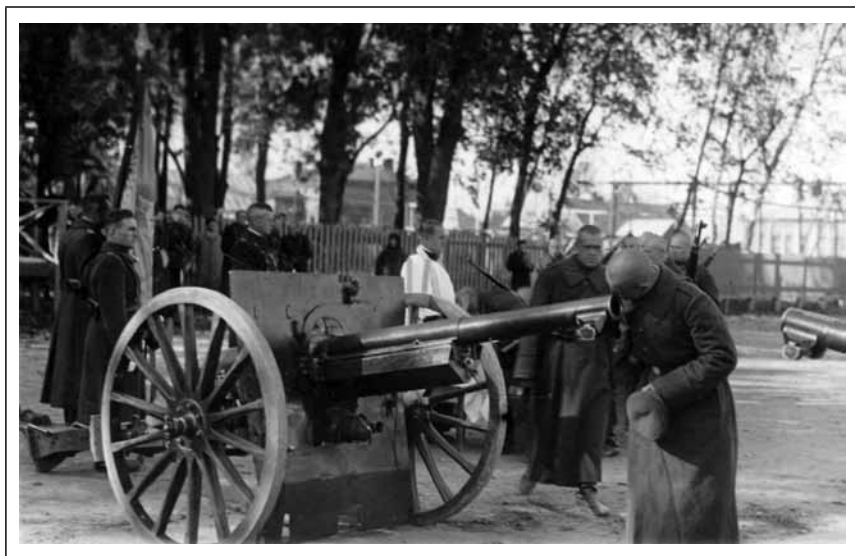
¹⁵⁴ Firmai A. Klaguine ginklų pardavimo apskaita, 1938 m. gegužis. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 417, l. 24–25.

¹⁵⁵ Kariuomenės štabo žinios apie esamą ir numatomą apginklavimą 1937 m. gruodžio 15 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 385, l. 37–38.

¹⁵⁶ Centrinio ginklų sandėlio likviduotino turto sąrašas [be datos]. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 472, l. 11–16.

¹⁵⁷ Firmai A. B. „Transbaltic“ ginklų pardavimo apskaita, 1938 m. gegužis. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 417, l. 26–27.

galėjo parduoti. Nors ir nežinant tikslaus parduotų *A. Klaguine* firmai ginklų skaičiaus, galima išskelti keletą hipotezių: kad vokiški Pirmojo pasaulinio karo minosvaidžiai, dalis anglišku 7,71 mm *Ross-Enfield* šautuvų, nereikalinga amunicija, galbūt dalis ar visi mūsų minėti 18 pabūklų, kuriuos galimai ne visus ar nevisiškai utilizavo, tikėtina, buvo ne viena prekė, o įvairių ginklų ir amunicijos „rinkinys“.

Lietuvos kariuomenės artileristų priesaika. Karys bučiuoja 75 mm 1897 m. modelio *Schneider* (Prancūzija) vamzdį. Iš kairės 3-ias (gilumoje) stovi 1 pėst. pulko vadas plk. ltn. Leonas Gustaitis. Ukmergė, 1936 m. (*VDKM*)

Įgyvendindama apginklavimo planą artilerijos pabūklus Lietuva pirko Prancūzijoje, Suomijoje, Šveicarijoje, Čekoslovakijoje ir Vokietijoje, 1940 m. dar kartą ginklų bandyta įsigyti ir SSRS. 1936 m., antraisiais reformų metais, buvo įsigytos 36 prancūziškos 75 mm 1897 m. modelio patrankos, 11 000 sviedinių ir 22 000 degtuvų¹⁵⁸. Pirkinys Lietuvai kainavo

¹⁵⁸ Žinios apie 1936 m. įsigytą turta, 1937 m. sausio 9 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 4.

Lietuvos kariuomenės artileristų priesaika. 75 mm
1897 m. *Schneider* patranka (Prancūzija). XX a. 4 dešimtmetis (*VDKM*)

7 108 564 frankus¹⁵⁹, arba 2,918 mln. Lt. Tais pačiais metais Prancūzijos firmoje *Schneider et Cie* už 25 430 100 frankų (apie 9,964 mln. Lt¹⁶⁰) buvo užsakyta 70 105 mm haubicų, 1 pirmagalys ir 21 000 sviedinių. 8 pabūklai turėjo būti gauti iki 1937 m. sausio 20 d., 16 – iki vasario 15 d., 24 – iki balandžio 14 d., 22 – iki birželio 14 d.¹⁶¹ Tačiau 1937 m. sulaukta tik 48 105 mm pabūklų¹⁶². Pažymėtina, kad Lietuvos kariuomenės ginklų priėmimo komisija konstatavo, jog daug haubicų kaučiukinių bandažų yra atšokę nuo metalinių armatūrų. Šie trūkumai buvo neesminiai, ir komisija pabūklus priėmė, tik priėmimo protokole užfiksavo defektus. Dėl to buvo priimtas sprendimas sulaukyti 21 000 Lt už pabūklus mokėtinios sumos. Pradėjus šiuos pabūklus naudoti daliniuose ir paaiškėjus, kad nustatyti trūkumai neturi įtakos jų eksploatacijai ir daugiau įtrūkių neatsirado, 1938 m. liepos 22 d. plk. ltn. Aloy-

¹⁵⁹ Ginklavimo valdybos 1936 m. užsakytų ir gautų ginklų ir amunicijos sąrašas, 1937 m. sausio 8 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 7.

¹⁶⁰ 100 frankų 1936 m. kainavo 39,18 Lt. Žr.: *Statistikos biuletėnis*. Kaunas, 1936, Nr. 12, p. 20.

¹⁶¹ Ginklavimo valdybos 1936 m. užsakytų ir gautų ginklų ir amunicijos sąrašas, 1937 m. sausio 8 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 7.

¹⁶² Žinios apie 1937 m. įgytą turtą, 1938 m. sausio 18 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 162.

zas Banys pasiūlė sulaukytus pinigus išmokėti gamintojui¹⁶³.

Lietuvos kariuomenės artileristai prie 105 mm prancūziškos haubicos
Schneider-Creusot. 1938–1940 m. (VDKM)

1937 m. birželio 16 d. inž. plk. Stasiui Jurgučiai buvo pavesta vykti į Prancūziją išsiaiškinti, kada bus galima gauti naują 50 75 mm pabūklų partiją, 75 mm jūrinių pabūklų, 155 mm haubicų, 80 prieštankinių 47 mm pabūklų, 12 105 mm 17 km. pabūklų (pastaruosius prašyta pagaminti skubiai)¹⁶⁴.

Kaip minėjome, 1936 m. *Tammerford Linne-och-Jern Manufacture Aktieblog* firmoje Suomijoje buvo nupirkta minosvaidžių ir minų. Pirkiny¹⁶⁵ kainavo 51 500 svarų sterlingų¹⁶⁶, arba apie 1,52 mln. Lt¹⁶⁷.

¹⁶³ 1938 m. liepos 22 d. l. e. Studijų skyriaus viršininko pareigas plk. ltn. A. Banio raportas Nr. 1333/s Ginklavimo viršininkui. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 270, l. 4.

¹⁶⁴ Ginklavimo valdybos viršininko 1937 m. birželio 16 d. įsakymas plk. inž. Jurgučiai. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 287, l. 79.

¹⁶⁵ 100 81,4 mm *Brandt mod. 1934 m.* minosvaidžių ir 30 000 minų. Žr.: Žinios apie 1936 m. įsigytą turtą, 1937 m. sausio 9 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 4.

¹⁶⁶ Ginklavimo valdybos 1936 m. užsakytų ir gautų ginklų ir amunicijos sąrašas, 1937 m. sausio 8 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 7.

¹⁶⁷ 1936 m. 1 D. Britanijos svaras sterlingų kainavo apie 29,5 Lt. Žr.: *Statistikos biuletenis*. Kaunas, 1936, Nr. 12, p. 20.

Lietuvos kariai prie 81 mm *Brandt* minosvaidžio 1934 m. pozicijoje.
1937 m. Fotografas A. Pajaujis (LCVA)

Minosvaidžių *Stoks-Brand* bandymai Lietuvoje vyko 1935 m. Jų metu 2 500 m nuotoliu šaudęs 60 kg sveriantis ir į tris dalis lengvai išardomas pėstininkų lydimasis pabūklas buvo įvertintas teigiamai¹⁶⁸. Dar 9 81,4 mm 1928 m. pavyzdžio minosvaidžius Lietuvos kariuomenė perėmė iš lenkų 1939 m. rugsėjo mėn., ginklai buvo išbandyti ir perduoti naudoti. 1937 m. su minėta Suomijos firma Lietuvos kariuomenė buvo sudariusi minosvaidžių minų tiekimo sutartį. 1938 m. inž. plk. S. Birutis ir ltn. Bronius Blauzdžiūnas vyko į Suomijos įmonę *Tammerfors Linne-och-Jern Manufaktur A.B.* priimti įsigytų 5 000 81 mm minosvaidžių sviedinių¹⁶⁹.

Apie 25 000 ketinių 81,4 mm minosvaidžių minų kevalų gamybą Lietuvoje yra rašęs istorikas Arvydas Pociūnas¹⁷⁰. Galima konstatuoti, kad 1938 m. pabaigoje prasidėjo derybos su AB *Metalas*, kuri siūlė, jei būtų užsakyta 50 000 vnt., minosvaidžio sviedinio kevalų pagaminti už 19,5 Lt ir buvo pasirengusi įsipareigoti po 4 mėnesių nuo sutarties sudarymo dienos kas mėnesį pristatyti po 1 800 vnt.¹⁷¹ Po firmos atstovų asmeninio pokalbio su Lietuvos kariuomenės ginklavimo viršininku firma sutiko nuleisti vieno kevalo kainą iki 17,5 Lt, jei jų bus užsakyta ne mažiau kaip 25 000, ir laikytis anksčiau minėtų terminų¹⁷². Vis dėlto tarptautinis pirkimo konkursas buvo surengtas, tačiau į jo rezultatus nebuvo atsižvelgta. Prancūzijos bendrovės *Etablissements Edgar Brandt S.A.* pasiūlyta vieno kevalo kaina siekė 4,10 JAV dolerio (24,56 Lt). Suomijos firma *Tammerfors Linne-och-Jern Manufaktur A.B.* tokius pat minosvaidžių sviedinių kevalus siūlė pirkti pigiau – po 15,05 Lt už vienietą, o minėta Lietuvos bendrovė – po 17,5 Lt. Tačiau komisija pasirinko AB *Metalas*, kad karo atveju Lietuvoje būtų įmonė, gaminanti šią produkciją. Be to, vietos gamintojas užsakymą galėjo įvykdyti per trumpesnę laiką – 4 mėnesius. Ir dar vienas privalumas – taip būtų paremta sava pramonė ir lėšos liktų Lietuvoje. Iš viso buvo planuojama pirkti 40 000 iš atsparaus ketaus pagamintų kevalų¹⁷³. 1939 m. gegužės 23 d. Lietuvos vyriausybė pritarė 25 000 vnt. 81 mm *Brandt* trumpųjų minų sviedinių

¹⁶⁸ V. Vitkauskas 1935 m. birželio 15 d. raportas. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 854, l. 54.

¹⁶⁹ Ginklavimo valdybos 1938 m. spalio 15 d. raportas. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 396, l. 174.

¹⁷⁰ **Pociūnas A.** Lietuvos kariuomenės ginkluotė ir karinė pramonė 1939–1940 m. // *Mokslas ir technika*, 1993, Nr. 4, p. 31.

¹⁷¹ AB „Metalas“ ginklavimo viršininkui, 1938 m. lapkričio 21 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 237, l. 78.

¹⁷² AB „Metalas“ ginklavimo viršininkui, 1939 m. sausio 11 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 237, l. 80.

¹⁷³ Rungtinių protokolai, 1939 m. sausio 28 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 237, l. 10. Kariuomenės tiekimo pirkimų dalies 1939 m. balandžio 14 d. raportas. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 237, l. 3.

kevalų už 437 500 Lt AB *Metaldas* pirkimui¹⁷⁴. Buvo apskaičiuota, kad vieno 81 mm kevalo su „uodegėle“ gamyba kainuoja 10,1 Lt, o įskaitant 25 % pelną, pasiruošimo gamybai ir išlaidas dėl galimo broko – 16,4 Lt¹⁷⁵.

1940 m. vasario 18 d. Kaune AB *Metaldas* išliejo pirmąją 81 mm minų kevalų partiją – 1 800 vnt. O dėl teiginio, kad tai padėjo taupyti KAM lėšas¹⁷⁶, galima ir suabejoti žinant, jog Suomijos firma siūlėsi pigiau atlikti užsakymą. Tačiau neabejotinai svarbu paminėti, kad argumentai, lėmę vietinės firmos pasiūlymo, nors ir šiek tiek brangesnio, pasirinkimą buvo svarūs ir nenuginčijami.

1937 m. kariuomenė iš specialiųjų lėšų įsigijo 14 20 mm *Hispano–Suiza S-7* lėktuvų pabūklų¹⁷⁷ ir 8 400 jų sviedinių už 0,524 mln. Lt¹⁷⁸. Šiais pagal *Oerlikon* licenciją pagamintais pabūklais buvo apginkluoti 1937 m. įsigyti 14 *Dewoitine D.501L* naikintuvų¹⁷⁹. Pabūklai, kainavę 1 868 322 Prancūzijos frankus, į Lietuvą turėjo būti pristatyti iki 1937 m. gegužės 17 d.¹⁸⁰

1937 m. spalį kariuomenė įsigijo 36 75 mm patrankas, 21 600 granatų ir 39 487 jų degtuvus¹⁸¹. Šie ginklai buvo įsigyti ne pagal apginklavimo planą, o iš specialiųjų lėšų. Pabūklai ir 36 000 sviedinių kainavo 3,6 mln. Lt. Be to, buvo nupirkta 5 000 minosvaidžių minų už 0,573 mln. Lt, 60 000 20 mm sviedinių už 0,95 mln. Lt ir 100 000 šių sviedinių degtuvų už 0,3 mln. Lt¹⁸².

1937 m. karo atveju Lietuva planavo mobilizuoti 4 PD, 2 PB ir kt. dalinius. Taip pat norėta turėti 8 AP ir raitąją AG, iš viso 258 patrankas ir haubicas, tačiau disponavo tik 211 pabūklų (5 lentelė). Dėl to realiai galėjo mobilizuoti 53, o ne 64 baterijas, kaip buvo numatyta, ir užtikrinti, kad visi planuoti karo meto 16 PP mūšyje būtų remiami 1 GA, o 3 KP turėtų po raitosios artilerijos bateriją. Taigi didelio atotrūkio tarp turėtos

¹⁷⁴ LR Ministrų Taryba, 1939 m. gegužės 24 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 237, l. 1.

¹⁷⁵ 81 mm sviedinių kevalams lieti liejyklos duomenys. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 237, l. 26–30.

¹⁷⁶ **Pociūnas A.** Lietuvos kariuomenės minosvaidžiai 1921–1940 metais // *Kardas*, 2003, Nr. 2, p. 37.

¹⁷⁷ Žinios apie 1937 m. įgytą turtą, 1938 m. sausio 18 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 162.

¹⁷⁸ Įsigyta už specialias lėšas. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 23.

¹⁷⁹ **Rezmer W.** *Litewskie lotnictwo wojskowe 1919-1940*. Toruń, 1999, s. 206–208.

¹⁸⁰ Ginklavimo valdybos 1936 m. užsakytų ir gautų ginklų bei amunicijos sąrašas 1937 m. sausio 8 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 7.

¹⁸¹ Žinios apie ginklavimo turtą 1937 m. spalio mėn. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 447, l. 108.

¹⁸² Įsigyta už specialias lėšas. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 23.

artilijos ir mobilizacijos planų iš esmės nebuvo.

5 lentelė Lietuvos kariuomenės artilerijos pabūklų paskirstymo 1937 m. pulkuose planas¹⁸³

Pabūklo modelis	LK turėjo	1 AP	2 AP	3 AP	4 AP	5 AP	6 AP	Ats. AP	Karo m-la	Raitoji art.	SAP	Poreikis	Trūkumas Perteklius
75 mm patrankos	108	24	24	24	26	16	16	14	4			148	- 40
76,2 mm patrankos	19									12		12	+7
84 mm patrankos	12											0	+12
105 mm haubicos	70*	12	12	12	12	8	8	4	2			70	0
105 mm patrankos	0							2			12	14	- 14
155 mm haubicos	2							2			12	14	- 12
Iš viso	211	36	36	36	38	24	24	22	6	12	24	258	- 66 / +19

* 1937 m. Lietuvos kariuomenė turėjo tik 48 105 mm haubicą, likusias nupirkta 22 gavo 1938 m.

Tačiau tais pačiais 1937 m. artilerijos inspektorius numatė, kad ateityje karo atveju mobilizavus kariuomenę bus ne 4, o 5 PD, todėl reikėtų turėti 108 75 mm, 19 76,2 mm, 12 83,8 mm, 36 105 mm ir 4 155 mm patrankas, 110 105 mm ir 24 155 mm haubicą ir visa tai paskirstyti 9 AP, raitosios artilerijos ir pakrančių apsaugos grupėms. Ateityje siūlyta AP divizionams skirti ne po 24 patrankas ir 12 haubicų, o po 16 patrankų ir 20 haubicų, nes pastarųjų: 1) sviedinių galia buvo trigubai didesnė; 2) sviediniai dėl aukštos lėkimo trajektorijos pasiekia taikinius už ir aukštesnių priedangų; 3) dėl iškiliosios šūvio trajektorijos haubicų pozicijas lengva

¹⁸³ Kariuomenės ginklavimo viršininko 1937 m. gruodžio 15 d. raportas. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, ap. l. 9.

įrengti už priedangų, miškingoje vietovėje. Pažymėta, kad Vokietija padidino savo PD 105 mm haubicų skaičių, o lietuvių naudotos 75 mm patrankos, nors ir puikus ginklas, šaudant didesniu kaip 5 km atstumu turėjo būti gerai įtvirtintos, todėl jų noragams reikėjo kasti gilius griovius, o žiemą, esant įšalui, tai padaryti buvo sunku. Be to, šių patrankų ugniavietėms miškuose buvo nelengva rasti tinkamą vietą. Taip pat paaiškėjo, kad Prancūzija prekiaavo gerokai padėvėtomis 75 mm 1897 m. patrankomis. Todėl pasiūlyta, užuot bandžius įsigyti trūkstantų 40 šio kalibro patrankų, ateityje nupirkti 40 naujų 105 mm haubicų (6 lentelė)¹⁸⁴. 1938 m. pakoreguotame kariuomenės apginklavimo plane, į šiuos pasiūlymus atsižvelgus, kaip minėjome, nurodyta įsigyti tik 36 75 mm patrankas (visos jau buvo nupirktos) ir 120 105 mm haubicų (70 buvo nupirkta).

6 lentelė 1937 m. artilerijos pabūklų poreikio ir siūlomų įsigyti priemonių duomenų suvestinė¹⁸⁵

Daliniai	Patrankos					Haubicos	
	75 mm	76,2 mm	83,8 mm	105 mm	155 mm	105 mm	155 mm
5 divizijų AP *	80	-	-	-	-	100	-
RAG**	12	-	-	-	-	-	-
KAP***	8	8	8	-	-	-	-
Atsargos AP	8	11	4	-	-	10	-
2 SAP****	-	-	-	36	-	-	24
Pakrančių AG	-	-	-	-	4	-	-
Iš viso siūlyta turėti	108	19	12	36	4	110	24
Buvo	108	19	12	-	-	70	2
Siūlyta įsigyti	-	-	-	36	4	40	22

*Siūlyta turėti 5 divizijų AP: kiekviename po 16 75 mm patrankų ir 20 105 mm haubicų.

**Raitosios artilerijos grupė – 3 baterijos po 4 patrankas.

***Kariuomenės lengvosios artilerijos pulkas – 3 grupės po 2 baterijas.

****2 sunkiosios artilerijos pulkai (SAP) – 5 grupės.

Iki 1938 m. gegužės 21 d. pagal planą buvo įsigyta ginklų ir amu-

¹⁸⁴ Artilerijos inspekcijos 1937 m. rugsėjo mėn. siūlymas kariuomenės vadui dėl artilerijos apginklavimo. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 260, l. 8–11.

¹⁸⁵ Ten pat, l. 8–11.

nicijos už 61,906 mln. Lt, tačiau iš tikrųjų išleista 57,733 mln. Lt – dar 4,175 mln. Lt liko nesumokėta prancūzų firmai už 105 mm haubicas, tai padaryti ketinta 1939–1941 m. Kariuomenė nusipirko 70 105 mm haubicų (36 000 sviedinių) už 12,514 mln. Lt, 36 75 mm patrankas (11 000 sviedinių) už 2,918 mln. Lt ir 102 81,4 mm minosvaidžius (30 000 minų) už 1,536 mln. Lt¹⁸⁶.

155 mm haubica *Schneider* (Prancūzija) ir prie jos stovintis karininkas
(asmeninės Simono Turausko kolekcijos nuotrauka)

1938 m. rugpjūčio 18 d. Lietuva su *Škoda* firma sudarė 24 105 mm *hruby kanon vz.35* patrankų¹⁸⁷, kurias Lietuva turėjo gauti iki 1940 m. rugpjūčio mėn., pirkimo sutartį¹⁸⁸. Vėliau konstatuota, kad pirmoji partija (2 baterijos) užsakovą turėtų pasiekti 1940 m. balandžio mėn., taip

¹⁸⁶ Vykdamant ginklavimo planą įsigyta, 1938 m. gegužės 21 d. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 20–21.

¹⁸⁷ Etablissements Škodas a Plzeň 1939 m. rugpjūčio 5 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 232, l. 11.

¹⁸⁸ Ginklavimo valdyba 1939 m. rugpjūčio 30 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 232, ap. l. 6.

pat jog dėl lešų stokos šie pabūklai nebus motorizuoti, kaip planuota anksčiau¹⁸⁹. 24 pabūklams (6 baterijoms) motorizuoti būtų prireikę apie 3,8755 mln. Lt¹⁹⁰. Užsakyti pabūklai kainavo apie 3,3 mln. Lt.

155 mm haubica *Schneider* (Prancūzija) ir grupė karininkų
(asmeninės Simono Turausko kolekcijos nuotrauka)

1940 m. pradžioje Lietuva gavo pirmuosius 4 čekiškus pabūklus, dar 8 patrankos tų pačių metų birželio mėn. vokiečių buvo sulaikytos Eitkūnų geležinkelio stotyje, tad Lietuvos nepasiekė¹⁹¹. Šiais pabūklais buvo planuojama apginkluoti 21-ąjį sunkiosios artilerijos pulką, kurį būtų sudariusios 3 AG, kiekviena po 2 baterijas¹⁹². Tačiau 1940 m. birželio pradžioje naujo AP dislokacijos, organizacijos ir transportavimo klausimai dar tik buvo svars-

¹⁸⁹ Ginklavimo valdybos 1939 m. lapkričio 17 d. raportas. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 232, l. 4.

¹⁹⁰ Tyrimų komisijos 1939 m. rugsėjo 15 d. posėdžio protokolas. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 232, l. 8.

¹⁹¹ **Pociūnas A.** Lietuvos kariuomenės ginkluotė ir karinė pramonė 1939–1940 m. // *Mokslas ir technika*, 1993, Nr. 4, p. 30.

¹⁹² Artilerijos inspekcijos 1939 m. rugsėjo 13 d. raportas. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 232, l. 10; Artilerijos inspektoriaus 1940 m. birželio 1 d. raportas kariuomenės vadui. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 311, l. 105.

tomi. Tačiau motorizuotų artilerijos padalinių kariuomenėje buvo, nes jau anksčiau mėginta traukti pritaikyti 75 mm 1897 m. patrankas, bandant įvairių firmų ištisinius ratus su pneumatinėmis padangomis¹⁹³. 1938 m. kovo 5 d. buvo suformuotas 4-ojo AP motorizuotasis artilerijos būrys¹⁹⁴, vėliau toks būrys sukurtas ir prie Karo mokyklos Mokomosios grupės¹⁹⁵.

1939 m. sausio mėn. Lietuva iš Šveicarijos firmos *Werkzeugmaschinenfabrik Oerlikon Buehrle & Co* pagal 1938 m. birželio 1 d. sutartį¹⁹⁶ gavo 25 20 mm *Oerlikon 1S* tipo tankų pabūklus¹⁹⁷. Šis pirkinyš Lietuvai atsiėjo 626 388,75 Šveicarijos franko¹⁹⁸, arba sutarties dienos kursu 854 707,50 Lt¹⁹⁹. Vienas pabūklas kainavo 16 680 frankų. Likusi sumos dalis buvo sumokėta už priedus ir atsargines dalis²⁰⁰. Krovinys per Antverpeną į Klaipėdą buvo atplukdytas laivu *Utena*²⁰¹. Pabūklai buvo pritaikyti montuoti tankuose. Reikia manyti, kad jie buvo skirti naujiems Čekoslovakijoje pagamintiems *LTL* tankams. Tačiau jie Lietuvos nepasiekė, o kitur pabūklai naudoti netiko, nes neturėjo lafetų. Nepavyko nustatyti, kokiu tikslu 1939 m. buvo įsigytas dar

¹⁹³ 1939 m. balandžio 19 d. Artilerijos inspektoriaus raštas Ginklavimo viršininkui apie iš JAV firmos „Martin-Parry corp.“ gautą vieną guminių ratų 1897 m. patrankoms komplektą ir numatytus važinėjimo ir šaudymo bandymus. Žr.: LCVA, f. 3, ap.1, b. 270, l. 2; 1938 m. kovo 3 d. raportas Ginklavimo viršininkui Nr. 16 dėl firmos „Englebert et. Co“ ratų, ten pat, l. 21; Firmos „Englebert et. Co“ pasiūlymas prancūzų kalba, su nuotraukomis, ten pat, l. 22–26.

¹⁹⁴ 1938 m. kovo 5 d. 4-ojo artilerijos pulko vado gen. št. plk. J. Juodišiaus slaptas raportas III pėstininkų divizijos vadui. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 287, l. 3.

¹⁹⁵ Karo mokyklos mot. artilerijos būrys nurodytas ir Karo aviacijos štabo 1939-09-18 *Pietų ir rytų sienai saugoti direktyvoje* Nr. 1325, slaptas-operatyvinis. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 556, l. 48.

¹⁹⁶ *Werkzeugmaschinenfabrik Oerlikon Buehrle & Co.* 1939 m. kovo 10 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 186, l. 10.

¹⁹⁷ 1939 m. vasario 28 d. protokolai. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 186, l. 12.

¹⁹⁸ Ginklavimo valdybos 1938 m. birželio 10 d. raštas Finansų ministerijai. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 186, l. 122.

¹⁹⁹ Lietuvos pasiuntinybė Šveicarijoje 1938 m. birželio 10 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 186, l. 124. Remiantis kitu dokumentu 25 20 mm *Oerlikon 1S* automatiniai tankuose montuojami pabūklai Lietuvai kainavo 626 388,75 Šveicarijos franko, arba 864 105 Lt. Žr.: KAM raštas ministrui pirmininkui 1938 m. kovo 17 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 185, l. 2.

²⁰⁰ Sutartis Nr. 141, 1938 m. birželio 1 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 186, l. 143.

²⁰¹ Prancūzijos pasiuntinybei 1939 m. balandžio 26 d. LCVA, f. 3, ap. 2, b. 186, l. 1.

vienas 20 mm *SLaS* modelio *Oerlikon* pabūklas²⁰².

Aptariamuoju laikotarpiu 20 mm priešlėktuvinis šovinyas Belgijoje kainavo 15,50 Belgijos franko (apie 15,83 Lt), jų 1937 m. Lietuva *Fabrique Nationale d'Armes de Guerre S.A.* buvo užsakiusi 60 000 iš viso už 930 000 frankų. Bet pateikta amunicija buvo nekokybiška, todėl firma pasiūlė pirkti prieštankinių šovinių, kurių vienas kainavo 12 frankų (12,25 Lt). Tokios pat rūšies šovinio firmoje *Oerlikon* kaina siekė 27,62 Lt. Pakeitus sutartį, Lietuva turėjo gauti 72 360 prieštankinių ir priešlėktuvinų 20 mm šovinių²⁰³. Naudojant pabūklus prieš tankus ir kitą šarvuotąją techniką 300 m atstumu jie galėjo pramušti 40 mm, 500 m – 30 mm, 1000 m – 20 mm, o 1200 m – 15 mm šarvą²⁰⁴.

1938 m. Karo taryboje apsvarsčius *Oerlikon* pabūklų keitimo klausimą buvo nutarta turimus ginklus pakeisti į modernesnius 20 mm *BSW* firmos automatinius pabūklus, o senuosius *Oerlikon* parduoti, kai bus gauta ne mažiau kaip 100 naujų pabūklų ir užsakyta amunicija. Be to, nuspręsta kuo skubiau įsigyti 45 prieštankinius 47 mm pabūklus²⁰⁵. Nors dar 1936 m. Karo taryba konstatavo, kad „kol santykiai su vokiečiais nesunormuoti, pirkimas vokiškose firmose turi būti vykdomas su dideliu atsargumu“²⁰⁶, vis dėlto 1939 m. buvo įsigyta 150 2 *cm Flak 30* pabūklų, nes vykdant ginklavimosi planą buvo nutarta iš Vokietijos firmos *Barlin–Suhler Waffen–und Fahrzeugwerke* pirkti

²⁰² Ginklavimo viršininkui apginklavimo žinios 1939.IX.1 LCVA, f. 3, ap. 1, b. 256, l. 7.

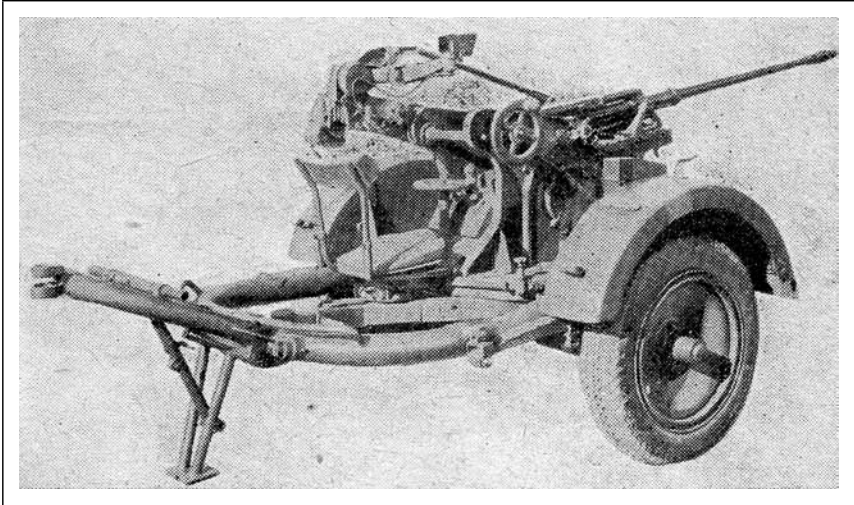
²⁰³ Ministrui Pirmininkui, 1939 m. gegužės 20 d. Nr. 3924. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 1069, l. 131–131 a. l.

²⁰⁴ **Statkus V.** *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 534. Pabūklas žygio metu su pirmagaliu svėrė 850 kg, pozicijose su ratais – 310 kg, ant trikojo – 278 kg, greitašauda – apie 200 šūvių per min. Į oro taikinius buvo galima šaudyti iki 2000 m aukščio, į tankus – iki 500 m, o į gyvus taikinius horizontali veiksminga ugnis siekė iki 3 700 m. Iš 500 m atstumo pabūklas galėjo pramušti 20 mm šarvą. Šaudyti pabūklą buvo galima parengti per 45 sekundes. Žr.: *Pėstininkų statutas. Kautynės*. II dalis. Kaunas, 1939, p. 33.

²⁰⁵ Karo tarybos posėdyje dalyvavę nariai: tarybos pirmininkas, krašto apsaugos ministras brg. gen. Stasys Dirmanas, kariuomenės vadas brg. gen. Stasys Raštikis, štabo viršininkas brg. gen. Jonas Černius, tiekimo viršininkas brg. gen. Zenonas Gerulaitis ir II PD vadas div. gen. Edvardas Adamkavičius; kviestiniai asmenys: pėstininkų inspektorius brg. gen. V. Vitkauskas, priešlėktuvinės rinktinės viršininkas plk. Povilas Babickas, ginklavimo viršininko pavaduotojas plk. Juozas Vėbra. Žr.: Karo tarybos 1938 m. vasario 26 d. posėdžio protokolo Nr. 35 nuorašas. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 275, l. 3.

²⁰⁶ Karo tarybos 1936 m. gruodžio 30 d. posėdžio protokolo nuorašas. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 275, l. 3.

150 priešlėktuvinių automatinių 20 mm pabūklų, 81 000 jų šovinių ir sprogs-tamųjų šovinių gamybos licenciją. Šis pirkinytis kainavo apie 8,5323 mln. Lt²⁰⁷.

BSW, arba LAP (*lėktuvinis automatinis pabūklas*), 2 cm *Flak 30* automatinis pabūklas parengtas šaudyti nuo važiuoklės. *Technika*. P. 85. Kaunas, 1940

Tai buvo labai panašūs į *Oerlikon* pabūklai²⁰⁸. Pirmieji 120 pabūklų ir amunicija Lietuvą turėjo pasiekti 1939 m., likusieji 30 – iki 1940 m. vasario 28 d.²⁰⁹ Lietuvos kariuomenės dokumentuose šie pabūklai vadinami BSW arba LAP (*lėktuviniais automatiniais pabūklais*). 2 cm *Flak 30* ir šio pabūklo modifikacijos buvo itin sėkmingai naudojamos Antrajame pasauliniame kare pritaikius motorizuotai traukai ir sumontavus modernų automatinį firmos *Zeiss* taikiklį. Lietuvos kariuomenėje LAP pabūklais buvo ginkluotos motorizuotosios priešlėktuvinės kuopos, vėliau turėjo būti apginkluoti ir kiti daliniai, planuota juos naudoti ir prieštankinei gynybai²¹⁰.

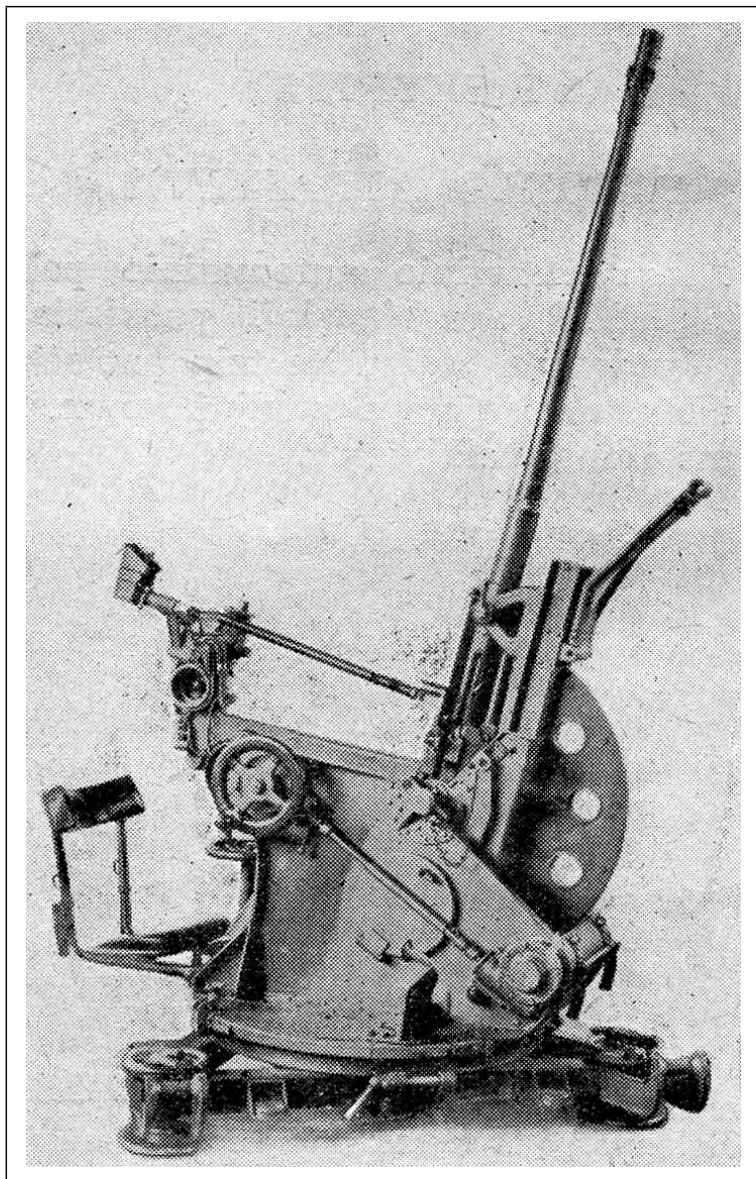
Priešlėktuvinės motorizuotosios kuopos 1939 m. rugšėjo 15 d. buvo pradėtos formuoti: 1-oji kuopa (skirta I PD) – Panevėžyje, 2-oji (II PD) – Kaune

²⁰⁷ Ministrui pirmininkui 1939 m. sausio 7 d. LCVA, f. 384, b. 1069, l. 2.

²⁰⁸ **Statkus V.** *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986, p. 539.

²⁰⁹ Ministrui pirmininkui 1939 m. sausio 19 d. LCVA, f. 384, b. 1069, l. 15.

²¹⁰ LAP dalinių mokymo darbotvarkė, Kaunas, 1940, Kariuomenės štabas, Spaudos ir švietimo skyrius, p. 10.

BSW, arba LAP (*lėktuvinis automatinis pabūklas*), 2 cm Flak 30 automatinis pabūklas parengtas šaudyti nuo stovo. *Technika*. P-85. Kaunas, 1940

(Šančiuose), 3-ioji (III PD) – Šiauliuose, 4-oji (3-iajam PP) – Kėdainiuose, 5-oji (Šarvuotųjų rinktinei) – Radviliškyje²¹¹. 1939 m. suformuotos LAP kuopos 1940 m. kovo pabaigoje dar nebuvo galutinai sukomplektuotos, joms trūko vairuotojų. Esamus kuopų etatus buvo siūloma pertvarkyti – taikos metu formuoti po 2 būrius (kiekvienam skirti po 3 20 mm LAP), karo atveju – 4 analogiškus būrius²¹². Konstatuota, kad kariuomenėje yra apie 40 nepaskirstytų LAP pabūklų. PAR turėjo 6 40 mm *Bofors* priešlėktuvinius pabūklus, Centriniam artilerijos sandėlyje buvo daugiau kaip 20 nenaudojamų *Hotchkiss* kulkosvaidžių, todėl siūlyta formuoti atskirą priešlėktuvinės apsaugos batalioną²¹³. 1940 m. birželio 14 d. buvo nurodyta vietoj Vilniaus komendantūros apsaugos bataliono suformuoti priešlėktuvinės apsaugos batalioną. Jį turėjo sudaryti 1 LAP kuopa (4 būriai po 3 20 mm BSW pabūklus), 1 baterija, ginkluota 6 40 mm *Bofors* pabūklais, ir sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa²¹⁴.

Iš internuotų lenkų karių buvo paimtos 5 75 mm patrankos. Jas nartarta perduoti daliniams, nes, suformavus 5 AP ir MAG atsargos AP, liko tik 2 haubicos, todėl 1-ąją AP rengtasi perginkluoti: I AG 2 baterijas – 75 mm patrankomis, 1 bateriją – 105 mm haubicomis, II AG 2 baterijas – 76,2 mm patrankomis (atliekamų buvo tik 7), 1 bateriją – 105 mm haubicomis, o III AG visas 3 baterijas – 83,8 mm patrankomis²¹⁵.

²¹¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 14, 1939 m. rugsėjo 14 d. LCVA, f. 981, ap. 1, b. 4, l. 1.

²¹² Pėstininkų inspekcijos 1940 m. kovo 29 d. raportas. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 602, l. 11.

²¹³ Batalioną galėjo sudaryti 3 LAP kuopos po 4 būrius (36 pabūklai), zenitinės artilerijos baterija (2 būriai po 3 40 mm *Bofors* pabūklus, iš viso 6), 1 sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa (3 būriai po 6 *Hotchkiss* kulkosvaidžius, iš viso 18). Likusius 4 – 5 LAP siūlyta palikti rezerve Linkaičiuose, juos karo atveju prižiūrėtų ginklų dirbtuvių personalas. Žr.: Priešlėktuvinės apsaugos bataliono reikalai, 1940 m. birželio 13 d. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 602, l. 20–20 ap. l.

²¹⁴ Kariuomenės štabas 1940 m. birželio 14 d. Vilniaus komendantui. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 602, l. 22.

²¹⁵ 1940 m. vyko artilerijos perdislokavimas: 1-asis AP karo atveju priklausė V PD: I AG Ukmergėje, II AG Panevėžyje, III AG Kupiškėje. 2-asis AP priklausė IV PD: grupių dislokacijos vietos Kėdainiuose, Raseiniuose ir Sėdėčiuose nepakito. 3-iasis AP kilus karui turėjo sudaryti trijų AG pulką II PD sudėtyje. 3-iojo AP I AG stovėjo Kaune, arkliai buvo pakeisti autotransportu, karo atveju planuota suformuoti motorizuotąją artilerijos grupę (MAG) iš 12 105 mm haubicų, sudarančių kariuomenės artileriją. II AG Marijampolėje, III AG Kaune karo atveju iš mokomosios AG turėjo būti suformuota 3-iojo AP I AG. 4-asis AP priklausė III PD, I AG Tauragėje, II AG Plungėje, III AG Varniuose, IV AG Šiauliuose, kilus karui, turėjo sudaryti 2 patrankų ir 1 haubicų (2 – 155 mm haubicos) bateriją. 5-asis AP karo atveju priklausė I PD, turėjo būti formuojamas Vilniuje iš trijų

Bendrai 1939 m. iš internuotų lenkų Lietuvos kariuomenė paėmė 5 75 mm patrankas, 6 40 mm *Bofors* 1936 m. pavyzdžio Lenkijoje pagamintus zenitinius automatinius pabūklus, kurių vienas (Nr. 633) buvo be spynos ir vamzdžio (vėliau gautas atsarginis vamzdis) ir dar vienas (Nr. 3556) – be spynos ir atsargos sparnelio, 9 81 mm *w.z.* 28 minosvaidžius, pagamintus 1928 m. (pastarieji – prastos techninės būklės ir aprūdiję)²¹⁶.

Nepavyko išsiaiškinti vieno 120 mm ir dviejų 81,4 mm *Brandt* minosvaidžių įsigijimo 1939 m.²¹⁷ aplinkybių. Gali būti, kad šie minosvaidžiai po demonstracinių ar kariuomenės bandymų buvo gražinti juos pateikiusioms firmoms, nes vėlesniuose sąrašuose jie neminimi.

1940 m. buvo suformuotas 5-ojo AP štabas Vilniuje, nors pulkas AG taikos metu neturėjo. Sostinėje buvo įsikūrusi 1-ojo AP I AG. Štabas ateityje planavo karo atveju kurti 5 AP po 3 AG (iš viso 180 pabūklų), atsargos AP – 2 AG, taip pat motorizuotąją AG (MAG) (12 pabūklų). Taigi būtų 18 AG, ginkluotų 216 pabūklų²¹⁸. Nors būta minčių, kad ateityje 4-ąjį AP sudarytų 4 AG. Štabas konstatavo, kad atsargos AP neturima ginkluotės, todėl buvo siūloma skubiai rusiškus ir angliškus pabūklus iškeisti į prancūziškus ir papildomai įsigyti dar 25 75 mm patrankas²¹⁹. 1940 m. Lietuvos kariuomenę turėjo sudaryti 6 AP (1-asis, 2-asis, 3-iasis, 4-asis, 5-asis ir 11-asis – atsargos), Karo mokyklos AG ir 3 raitosios artilerijos baterijos²²⁰.

AG. Žr.: Artilerijos perorganizavimas, 1940 m. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 591, l. 3–3 ap. l.

²¹⁶ 5 75 mm patrankų Nr.: 23501, 24452, 3766, 24467 ir 22739; 6 40 mm *Bofors* pabūklų, pagamintų 1937 m. Nr.: 575, 578, 590, 591, 633, 1939 m. pagaminto pabūklo Nr. 3556; 81 mm *w.z.* 28 minosvaidžių Nr.: 238, 550, 249, 341, 478, 435, 487, 354, 502. Žr.: Internuotųjų ginklų apžiūrėjimo aktas, 1940 m. balandis. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 433, l. 3–15.

²¹⁷ Ginklavimo viršininkui apginklavimo žinios 1939.IX.1 LCVA, f. 3, ap. 1, b. 256, l. 7.

²¹⁸ 1940 m. Lietuva turėjo 219 lauko artilerijos patrankų ir haubicų: 111 – 75 mm, 19 – 76,2 mm, 12 – 83,8 mm, 4 – 105 mm čekiškų patrankų, 1 – 105 mm vokišką patranką, 70 – 105 mm ir 2 – 155 mm haubicus.

²¹⁹ Artilerijos perorganizavimas, 1940 m. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 591, l. 3–3 ap. l.

²²⁰ 1-asis ir 2-asis AP turėjo po 24 75 mm ir 12 105 mm pabūklų, 3-iasis AP – 20 75 mm ir 16 105 mm, 4-asis AP – 24 75 mm, 8 83,4 mm, 12 105 mm ir 2 155 mm pabūklus (pulką turėjo sudaryti 4 AG, 3 po 12 pabūklų ir 1 iš 10 pabūklų), 5-asis AP – 19 75 mm, 12 105 mm; 11-asis (atsargos) AP – 4 83,4 mm ir 2 105 mm, Karo mokyklos AG – 7 76,2 mm ir 4 105 mm, raitoji AG – 12 76,2 mm pabūklų, Ginklavimo valdyboje liko 3 75 mm pabūklai, kurie netiko kautynėms. Iš viso buvo pabūklų: 114 – 75 mm (3 netiko kautynėms, 3, paimti iš lenkų, buvo perduoti 5-ojo AP mokomajai AG Vilniuje), 70 – 105 mm, 19 – 76,2 mm, 12 – 83,4 mm, 2 – 155 mm. Žr.: Pabūklų suskirstymo lentelė, 1940 m. LCVA, f. 1373, ap. 1, b. 311, l. 101.

1935–1940 m. perginkluojant ir plečiant Lietuvos kariuomenės artilerijos parką buvo padaryta milžiniška pažanga: lauko artilerijos pabūklų skaičius padidėjo nuo 118 1934 m. iki 219 1940 m., jau nekalbant apie kokybinį šuolį – apie 1/3 pabūklų buvo visiškai naujo modelio haubicos. Įvairių pabūklų (pėstininkų, zenitinių, lauko artilerijos) bendras skaičius padidėjo daugiau nei tris kartus – nuo 205 iki 645.

ARTILERIJOS PABŪKLŲ POREIKIS IR ATEITIES VIZIJOS

Septynerių metų (1935–1941 m.) Lietuvos kariuomenės apginklavimo plano pirminiame variante buvo numatyta ginkluotės išteklius papildyti 271 artilerijos pabūklu. Iki 1940 m. buvo įsigytos 36 75 mm ir 4 105 mm patrankos, 70 105 mm haubicų, 100 81,4 mm minosvaidžių. Taigi buvo įgyvendinta apie 77,5 % plano (gauta 210 iš 271 planuotų artilerijos pabūklų). 1937–1938 m. planai buvo patikslinti: įsigyta ne 40 trūkstančių 75 mm patrankų, o 50 105 mm haubicų, ne 14, o 48 155 mm haubicos, ne 14, o 24 105 mm patrankos. Samprotauta, kad kariuomenei reikėtų 380 (turėta 150, kariškiai pageidavo dar 230) 20 mm ir 80 47 mm prieštankinių pabūklų²²¹. Šių prieštankinių pabūklų pirkimo galimybėmis domėtasi Prancūzijoje (*Schneider*), Austrijoje (*Böhler*) ir Švedijoje (*Bofors*)²²². Kariuomenės vadovybė pageidavo užsienyje įsigyti 80 47 mm prieštankinių pabūklų, bet, nepavykus to padaryti, planavo iš Prancūzijos firmos *Schneider & Cie* už 790 680 Lt pirkti licenciją ir juos gaminti Linkaičių ginklų dirbtuvėse²²³. 1938 m. pabaigoje plk. ltn. Kazys Ambraziejus ir inž. Antanas Babilius net ruošėsi vykti į Prancūziją rengti su firma *Schneider & Cie* sutarties dėl licencijos gaminti 47 mm prieštankinius pabūklus²²⁴. Tačiau tolesnės licencijos pirkimo istorijos eigos mums atsekti nepavyko. Bet kokiu atveju aišku, kad iki okupacijos jų gamybos Lietuvoje pradėti nepavyko. 1939 m. Lietuvos ka-

²²¹ Kariuomenės ginklavimo viršininko 1937 m. gruodžio 15 d. raportas. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, ap. l. 9–10.

²²² Ginklavimo viršininko 1937 m. birželio 9 d. raportas. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 287, l. 70.

²²³ Ministrui pirmininkui 1939 m. vasario 22 d. Nr. 1374. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 1069, l. 120–121.

²²⁴ Ginklavimo valdybos 1938 m. gruodžio 1 d. raportas. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 396, l. 220.

riuomenėje buvo parengti 47 mm ir 60 mm minosvaidžių brėžiniai, pabūklai pagaminti ir 1939 m. lapkričio 11 d. išbandyti²²⁵. KAM buvo numačiusi pagal *Brandt* licenciją pradėti gaminti 47 mm minosvaidžius Lietuvoje²²⁶.

Pagal Kariuomenės štabo planus ateityje karo sudėties PP turėjo sudaryti 13 prieštankinių pabūklų (4 – 47 mm ir 9 – 20 mm), kiekvienas batalionas turėti 2 minosvaidžius ir 14 sunkiųjų kulkosvaidžių. Planuotas ginkluotės poreikis: karo meto kariuomenei, orientuojantis į Vokietijos dalinių lygį, apginkluoti reikėtų 170 20 mm ir 204 37–47 mm prieštankinių pabūklų, o priešlėktuvinei gynybai – 242 pabūklų (180 – 20 mm, 26 – 40 mm ir 36 – 75 mm)²²⁷.

1939–1941 m. buvo planuojama įsigyti įvairių ginklų ir amunicijos už 74,964 mln. Lt: 50 105 mm haubicų už 5 mln. Lt ir 71 600 jų sviedinių už 8,49 mln. Lt, 69 800 sviedinių 75 mm patrankoms už 6,282 mln. Lt, 10 75 mm priešlėktuvinių pabūklų²²⁸ už 2 mln. Lt ir 5 000 sviedinių už

²²⁵ **Pociūnas A.** Lietuvos kariuomenės minosvaidžiai 1921–1940 metais // *Kardas*, 2003, Nr. 2, p. 37.

²²⁶ **Pociūnas A.** Lietuvos kariuomenės ginkluotė ir karinė pramonė 1939–1940 m. // *Mokslas ir technika*, 1993, Nr. 4, p. 31.

²²⁷ Pėstininkų priemonių organizavimo klausimu. 1940 m. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 591, l. 11–12.

²²⁸ 1938 m. pabaigoje buvo svarstomos galimybės pirkti naujų vidutinio kalibro pabūklų. Rugsėjo 6–21 d. specialiai sudaryta komisija vertino 6 firmų pasiūlymus (*Fried Krupp AG – Flak. 7,5 cm L/60* ir *Flak. 8,8 cm L/56*; *Rheinmetall-Borsig AG – Flak. 7,5 cm L/59*; *Bofors – 80 mm L/50*; *Škoda – CA de 75 mm*; *Vickers-Armstrongs Ltd. – C.A. 75 mm* ir *Ansaldo – C.A. 75 mm*). Geriausiai buvo įvertinti vokiški pabūklai: 8,8 cm L/56 gavo 146 balus, 7,5 cm L/60 – 117, o 7,5 cm L/59 – 115 balų, kiti trys konkurentai pasirodė kur kas prasčiau ir negavo net po 100 balų. Visos firmos užsakymą siūlė atlikti per panašų laikotarpį (pusantrų–dvejus metus), palankiausia buvo *Škoda* firmos kaina, brangesni – vokiečių firmų pasiūlymai, didžiausia buvo *Krupp* nustatyta kaina– už 12 8,8 cm L/56 pabūklų ir 3 600 sviedinių – 4 100 808,48 Lt, o už 21 pabūklą ir 6 300 sviedinių – 6 820 599,24 Lt. Buvo siūloma įsigyti 21 pabūklą. Žr.: Aktas, 1938 m. rugsėjo 6–21 d. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 418, l. 39–42. Iš parengtų sutarties projektų galime spėti, kad buvo nuspręsta įsigyti 12 75 mm L/59 pabūklų (4 baterijas po 3 pabūklus) ir 3 600 sviedinių, už pabūklą mokant po 92 000 reichsmarkių (RM), už sviedinį – 113 RM, sandorio vertė – 1 510 800 RM (arba 3 613 834 Lt). Pirmoji partija – 3 pabūklai ir 900 sviedinių – turėjo pasiekti Lietuvą iki 1940 m. rugsėjo 1 d., antra, dvigubai didesnė, – iki tų pačių metų spalio 1 d., o trečioji – iki lapkričio 1 d. Žr.: Sutarties projektas 1938 m. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 418, l. 92–103. *Rheinmetall-Borsig* firma pirminiame pasiūlyme buvo nurodžiusi vieno pabūklo kainą – 100 000 RM (239 200 Lt), sviedinio tokią pat – 113 RM (270,3 Lt), už 12 pabūklų ir 3 600

1 mln. Lt, 80 47 mm prieštankinių pabūklų už 4,8 mln. Lt ir 48 000 sviedinių už 7,6 mln. Lt, 230 20 mm prieštankinių pabūklų už 6,9 mln. Lt ir 460 000 sviedinių už 6,9 mln. Lt, 310 000 20 mm *Oerlikon* pabūklų sviedinių už 6,5 mln. Lt, 60 000 minosvaidžių minų už 2,1 mln. Lt²²⁹. Iš specialiųjų lėšų minėtu laikotarpiu buvo numatyta įsigyti 14 20 mm aviacijos pabūklų už 0,376 mln. Lt, 2 75 mm laivo pabūklus už 0,14 mln. Lt, 5,821 mln. Lt ketinta skirti prieštankinei artilerijai apginkluoti²³⁰. 1939 m. D. Britanijoje norėta įsigyti 10 priešlėktuvinių 75 mm pabūklų ir atitinkamos amunicijos²³¹. Šį sprendimą, kuris skyrėsi nuo 1938 m. deklaruoto nusistatymo pirkti vokiškų zenitinių pabūklų, galbūt lėmė politinės aplinkybės.

1940 m. sausio 27 d. datuotame Maskvoje sudarytame dokumente nurodoma, kad Lietuva, remdamasi 1939 m. spalio 10 d. savitarpio pagalbos sutarties 3 straipsniu, SSRS prašo parduoti 25 75 mm patrankas, 40 150 mm haubicų ir 32 000 jų sviedinių, 150 81 mm minosvaidžių ir 75 000 minų, 180 37 mm arba 45 mm prieštankinių pabūklų ir 140 000 jų sviedinių, 500 45 mm granatsvaidžių ir 20 000 granatų, 500 7,92 mm sunkiųjų ir tiek pat lengvųjų kulkosvaidžių, zenitinės artilerijos (76,2 mm) divizioną ir 14 000 sviedinių. Taip pat ieškota galimybių turėtas 76,2 mm ir 83,8 mm patrankas iškeisti į prancūziškas 75 mm 1897 m. patrankas²³². Be to, aiškėja, kad 1940 m. Lietuva pirkti ginklų, paimtų iš Lenkijos kariuomenės, siekė ne tik SSRS, bet ir Vokietijoje. Buvo tikimasi gauti: 160 37 mm prieštankinių pabūklų (norėta 225–250) ir 75 000 sviedinių, 75 *Brandt* minosvaidžius ir 53 000 minų (norėta 150–200), 250 46 mm

sviedinių norėjo gauti 3 843 480 Lt, taigi padarė apie 6 % nuolaidą. Žr.: Aktas, 1938 m. rugsėjo 6–21 d. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 418, l. 39–42.

²²⁹ Per likusį plano trimetį reikalinga įsigyti, 1938 m. gegužės 21 d. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 22.

²³⁰ Numatoma įsigyti už specialias lėšas, 1938 m. gegužės 21 d. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 24.

²³¹ Raportas kariuomenės tiekimo viršininkui, 1939 m. liepos 5 d. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 1069, l. 153–154.

²³² Be artilerijos, prašyta ir kitos ginkluotės: 32 T-26 tankų, 10 autocisternų (3 t), 100 ZIS 3–4 t triašių sunkvežimių, 2 000 lauko telefono aparatų, 11 000 km telefono kabelio, 30 I-16 naikintuvų, 12 bombonešių, 16 aviacinių variklių (1100 AJ) ir propelerių, 70 aviacijos kulkosvaidžių, 150 lauko virtuvių ir kitų reikalingų kariuomenei priemonių. Žr.: Заявка, 27 января 1940 г. Москва. LCVA, f. 929, ap. 2, b. 1087, l. 6.

granatsvaidžių (norėta 500–600) ir 90 000 granatų, apie 500 sunkiųjų kulkosvaidžių, 140 sunkvežimių, 20 tankų, 12 lėktuvų ir 37 75 mm patrankas, iš viso už 17,058 mln. Lt²³³. 1940 m. balandžio 30 d. Lietuvos vyriausybė nutarė skirti 21 mln. Lt, mokant 3 metus iki 1942 m. po 7 mln. Lt, ginklams ir kitam kariniam turtui SSRS pirkti²³⁴.

Pažvelgę į kaimyninių mažųjų valstybių artilerijos ginkluotės duomenis matome (7 lentelė), kad Lietuva pirmavo prieštankinių ir zenitinių pabūklų skaičiumi, lengvųjų haubicų turėjo daugiau nei Latvija ir Estija ir tiek pat, kiek Suomija, minosvaidžių skaičiumi lenkė kitas dvi Baltijos šalis, nors suomia, patys šios ginkluotės gamintojai, jų turėjo daugiau nei tris kartus. Tačiau minėta persvara sumažėtų arba net ištirptų, jei pabūklų skaičių įvertintume atsižvelgdami į šalių dydį (gyventojų skaičių). Žinoma, Lietuva pagal lauko ir sunkiosios artilerijos ginklų skaičių, bet, matyt, ne pagal jų kokybę, buvo autsailerė.

Galima teigti, kad iki 1941 m. pabaigos Lietuvos kariuomenė siekė įsigyti nemažai artilerijos, planavo turėti gerokai per tūkstantį įvairių sistemų pabūklų. Be to, nežinia, kiek būtų pagaminta 47 mm minosvaidžių. Planuoto patrankų ir haubicų skaičiaus turėjo užtekti mažiausiai 9 artilerijos pulkams, sudarytiems iš 3 artilerijos grupių, apginkluoti.

IŠVADOS

Galima išskirti keturis Lietuvos kariuomenės artilerijos ginkluotės raidos etapus: 1) 1919–1920 m. Nepriklausomybės kovų, kai artilerijos pabūklai buvo gauti iš Vokietijos ir D. Britanijos arba paimti kaip karo grobis; 2) 1921–1928 m., kai buvo apsiribota Nepriklausomybės kovų metu įsigyta artilerija, o naujos ginkluotės pirkti dar tik planuota; 3) 1929–1934 m., kai buvo pradėti pirkti nauji artilerijos pabūklai; 4) 1935–1940 m. – kariuomenės artilerijos parko esminio atnaujinimo ir plėtros įgyvendinant *septynerių metų apginklavimo planą* laikotarpis.

Trečiajame XX a. dešimtmetyje Lietuvos kariuomenei labai trūko artilerijos ginkluotės, turimi pabūklai neretai buvo susidėvėję ir prastos kokybės. Ketvirtajame dešimtmetyje padėtis kardinaliai pasikeitė, ypač priešlėktuvinės ir prieštankinės artilerijos srityse, lauko artilerijos parkas, nors

²³³ Kariuomenės vado pro memoria, 1940 m. balandžio 1 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 541, l. 64.

²³⁴ Kariuomenės tiekimo viršininko pro memoria, 1940 m. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 541, l. 69.

ir atnaujintas, buvo ribotas – stokota pabūklų, ypač sunkiųjų. Akivaizdu, kad su turima artilerija, apie 18 lauko artilerijos grupių (1940 m. norėta mobilizuoti 18 pėstininkų pulkų), buvo galima remti planuotą 5 pėstininkų divizijų veiksmus ir iš dalies apsaugoti 3–4 stambesnius objektus (Kauną, Radviliškį, Linkaičius ir Vilnių), keletą tiltų ir slaptų aerodromų nuo priešo karo aviacijos atakų. Išskirtinis dėmesys priešlėktuvinei ir prieštankinei artilerijai atitiko tarpukariu plėtotą karybos teorijų nuostatą: D. Britanijos gen. mjr. Johno Fredericko Charleso Fullerio – dėl tankų ir Italijos gen. Giulio Douheto – dėl oro pajėgų dominavimo, nors, remiantis pastarąja, reikėjo sustiprinti vidutinę zenitinę artileriją, nes generolas siūlė taikyti masinio prieš objektų bombardavimo strategiją. O Vokietijos kariuomenės laimėjimai buvo pagrįsti glaudžiu oro ir sausumos pajėgų bendradarbiavimu, siekiant sutelktomis jėgomis suduoti tikslus smūgius aviacijai, iš nedidelio aukščio tiesiogiai remiančiai savo puolančius dalinius.

Tai, kad Lietuvos kariuomenė turėjo palyginti daug universalių 20 mm automatinių pabūklų, leidžia daryti prielaidą, kad eventualiai ji buvo viena iš geriausiai pasirengusių priešintis *Blitzkrieg* strategija besiremiančiai Vokietijos kariuomenei, kurios tankų divizijų veržimasi rėmė pikiruojamieji bombonešiai, pajėgų.

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje pagrindinės artilerijos ginkluotės Lietuvai tiekėjos buvo Prancūzijos, Šveicarijos, Suomijos, D. Britanijos, Čekoslovakijos ir Vokietijos firmos, o lauko artilerijoje vyravo prancūzų gamybos pabūklai. Žinant, jog kaimyninėje Vokietijoje buvo įsigyta tik 20 mm priešlėktuvinių automatinių pabūklų, galima teigti, kad artilerijos priemonių pasirinkimą lėmė ne tik kariniai, techniniai argumentai, bet ir geopolitinės aplinkybės. Pabūklai (arba amunicija) buvo perkami iš tų gamintojų, iš kurių jų būtų galima gauti net ir karo su pagrindiniu priešu – Vokietija – atveju.

Lietuvos kariuomenės štabas suprato artilerijos karo metu svarbą ir ateityje planavo stiprinti sunkiąją lauko, ypač prieštankinę, ir priešlėktuvinę artileriją. Aiškėja, kad laikytasi naujausių tarpukario tendencijų, atsisakyta didinti lengvųjų lauko patrankų skaičių prioritetą teikiant haubicoms. Kovos su tankais ir priešo karo aviacija aktualumas ir problemiškas ypač išryškėjo Lenkijos karinės kampanijos 1939 m. rugsėjį metu. Susiklosčius sudėtingai tarptautinei situacijai buvo bandoma ne tik papildomai įsigyti artilerijos pabūklų Vokietijoje ir SSRS, bet ir organizuoti pėstininkų

lydimosios artilerijos priemonių gamybą Lietuvoje (Linkaičių dirbtuvėse).

PRIEDAI

1 lentelė Lietuvos kariuomenės artilerijos ginkluotė 1920–1940 m.

Pabūklo modelis	1920-12-31 ²³⁵	1926-06-25 ²³⁶	1929-01-01 ²³⁷	1934-07-01 ²³⁸	1937-12-15 ²³⁹	1938-05-01 ²⁴⁰	1939-09-01 ²⁴¹	1940-07-01 ²⁴²
77 mm 1896 m. patrankos	8	26	29	5	-	-	-	-
77 mm 1916 m. patrankos	23			22	-	-	-	-
105 mm 1898/09 m. haubicos	9	9	10	9	-	-	-	-
105 mm 10 cm K17 patrankos	-	1	-	1	-	-	1	1
57 mm Nordenfelt kaponierių patrankos	6	2	5	5	-	-	-	-

²³⁵ Liubinas V. Mūsų ginklai 1919–1920 metais // *Mūsų žinynas*, 1938, T. 35, Nr. 11–12, p. 777.

²³⁶ Vyriausiojo štabo artilerijos inspekcijos 1926 m. birželio 25 d. raportas. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 536, l. 77–80; Žinios apie minosvaidžių stovį 1929 m. liepos 8 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 655, l. 57.

²³⁷ Žinios apie ginklų skaičių Lietuvos kariuomenėje ir artilerijos sandėliuose (atsargoj) 1929 m. sausio 1 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 655, l. 72; Žinios apie ginklų skaičių Lietuvos kariuomenėje ir artilerijos sandėliuose (atsargoj) 1929 m. balandžio 1 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 655, l. 77; Žinios apie ginklų skaičių Lietuvos kariuomenėje ir artilerijos sandėliuose (atsargoj) 1929 m. liepos 1 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 655, l. 82.

²³⁸ Žinios 1934 m. liepos 1 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 889, l. 4; Kariuomenės apsiginklavimo stovis 1934 m. spalio 25 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 889, l. 3.

²³⁹ Kariuomenės štabo žinios apie esamą ir numatomą apginklavimą 1937 m. gruodžio 15 d. LCVA, f. 1, ap. 1, b. 385, l. 37–38.

²⁴⁰ Žinios apie ginklų bei amunicijos stovį 1938 m. gegužės 1 d. LCVA, f. 929, ap. 9, b. 163, l. 25.

²⁴¹ Ginklavimo viršininkui apginklavimo žinios 1939 m. rugsėjo 1 d. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 256, l. 7.

²⁴² Ginklavimo turto stovio žinios 1940 m. liepos 1 d. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 256, l. 11.

Lietuvos kariuomenės artilerijos pabūklai 1919–1940 m.

37 mm <i>Krupp</i> zenitinės patrankos	2	2	2	3	-	-	-	-
37 mm tankų patrankos	-	-	-	3	-	-	-	-
105 mm <i>Škoda</i> patrankos	-	-	-	-	-	-	-	4
76,2 mm 1902 m. patrankos	21	18	19	19	19	19	19	19
Rusiška 48 linijų	1							
75 mm <i>Schneider</i> 1897 m. patrankos	16	14	16	36	108	108	108	111
83,8 mm II Mk patrankos	4	4	4	4	4	4	4	4
83,8 mm IV Mk patrankos	-	-	8	8	8	8	8	8
105 mm 1934 m. haubicos	-	-	-	-	48	70	70	70
155 mm <i>Schneider</i> 1917 m. haubicos	2	2	2	2	2	2	2	2
127 mm <i>Vickers-Armstrong</i> haubicos	12	12	12	12	-	-	-	-
75 mm <i>Vickers-Armstrong</i> zenitinės patrankos	-	-	-	-	9	9	9	9
Sviediniai	170 156	170 008	-	-	129 800	172 600	188 305	217 080
20 mm <i>Oerlikon</i>	-	-	-	50	150	150	151	151
2 cm <i>Flak 30</i>	-	-	-	-	-	-	75	150
20 mm sviediniai	-	-	-		100 000	100 000	187 635	203 763
40 mm wz. 36 <i>Bofors</i> zenitinės patrankos	-	-	-	-	-	-	-	5 (6) ²⁴³
40 mm sviediniai	-	-	-	-	-	-	-	2120
Minosvaidžiai								
81,4 mm <i>Brandt</i> 1934 m.	-	-	-	-	100	100	102	110
75,8 mm lengvieji minosvaidžiai	26	8		26	-	-	-	-
170 mm vidutiniai minosvaidžiai		19			-	-	-	-
250 mm sunkieji minosvaidžiai		4			-	-	-	-
Minosvaidžių minos	36 084	3450				29 396	33 295	32 458
Iš viso pabūklų	130	121	107 (133)	205	448	470	549	645

²⁴³ Priešlėktuvinės apsaugos bataliono reikalai, 1940 m. birželio 13 d. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 602, l. 20.

2 lentelė 1919–1940 m. Lietuvos kariuomenės naudotų artilerijos pabūklų techniniai duomenys²⁴⁴

Modelis	Šalis gamintoja ir metai	Kalibras, mm	Vamzd. ilgis, klb./m	Masė, kg*	Sriedinio m. kg (tipas**)	V, m/s***	Šūvio nuotolis, m****	Greitšauda, šūv./min.	Taikymo kampai, laipsniai: horizontalus; vertikalus
105 mm patranka <i>Škoda</i>	Čekoslovakija, 1935	105	48/5,04	4950/5425	16,5-17 G	850	20000	5	50°0'; 45°0'
76,2 mm 1902 m. patranka	Rusija, 1902	76,2	30/1,79	1100/1949	6,2-6,5 G, Š	588	11300	10	5°30'; 16°40'
84 mm <i>Vickers Mk II</i> patranka	D. Britanija, 1904	83,8	19,4/2,038	1280/2055	8,4 G, Š	550	5950	8	8°0'; 37°30'
84 mm <i>Vickers MkIV</i> patranka	D. Britanija	83,8	19,4/2,038	1454/2180	8,4 G, Š	550	9600	8	8°0'; 37°30'
75 mm 1897 m. patranka	Prancūzija, 1897	75	30/2,230	1140/1942	5,4-7,2 G, Š	559	10800	10	6°0'; 18°0'
105 mm 1934 m. haubica	Prancūzija, 1934	105	15,3/1,614	1755/2546	15,3-15,6 G	465	11000	5	40°0'; 43°0'

²⁴⁴ *Štabų žinynas*. Kaunas, 1938, p. 44–49, 157; Žinios apie Ginklavimo valdybos tiekiamų pabūklų, pirmagalių, šovinių dėžių ir kitus duomenis 1939 m. balandžio 20 d. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 478, l. 182; Das Feldgeschutze 96 N/A. Mašinarštis [data nenurodyta]. LCVA, f. 3, ap. 1, b. 472, l. 35–36; *Artilerijos statutas. IV dalis. Pabūklai ir šaudmenys: b) 76 mm 1902 m. patranka*. Kaunas, 1939, p. 8–10; **Clarce D.** *British Artillery 1914–1919. Field Army Artillery*. Oxford, 2004, p. 33–36, 39; *Artilerijos statutas A-53. IV dalis: a) 75 mm 1897 m. patranka*. Kaunas, 1938, p. 8–10; **Vauvillier F.** *L'artillerie de campagne divisionnaire en 1940 // Tank Zone*, 2008, No. 1, p. 65; **Bytautas P.** *Artilerijos vadovėlis. II dalis*. Kaunas, 1927, p. 102–105, 111–113, 119; *77 mm. 1916 metų lauko patranka. I dalis. Lietuvo*. Kaunas, 1928, p. 41; *77 mm. 1916 metų lauko patranka. II dalis. Lafetas*. Kaunas, 1929, p. 89; Šių laikų artilerija ir jos vartojimas manevrų kare // *Mūsų žinynas*, 1922, Nr. 1, p. 7–8, 18; **Engelmann J.** *German Light Field Artillery 1935–1945*. Atglen, 1995, p. 5; **Широкоград А.** *Энциклопедия отечественной артиллерии*. Минск, 2006, c. 245–250; *81 mm minosvaidis. Technika. P-84*. Kaunas, 1939, p. 20; *81 mm minosvaidžių mokymo statutas*. Kaunas, 1940, p. 105–106; *Minosvaidžių vadovėlis*. Kaunas, 1924, p. 6–7, 89–90; **Rozwadowski P.** *Polskie armaty przeciwlotnicze 75 mm wz.36/37 oraz 40 mm „Bofors“ // Typy Broni i Uzbrojenia*, No. 183, Warszawa, 1998, s. 25, 28, 32; *Pėstininkų statutas. Kautynės. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 33; *20 mm automatinė patranka „Oerlikon“*. *Laikinoji instrukcija*. Kaunas, 1935, p. 22–23; *20 mm lėktuvinis automatinis pabūklas (LAP)*. Kaunas, 1940, p. 227–228.

Lietuvos kariuomenės artilerijos pabūklai 1919–1940 m.

155 mm 1917 m. haubica	Prancūzija, 1917	155	15/ 2,23	3300/ 3715	43,5	450	11900	4	6°; 0+42°
127 mm <i>Armstrong</i> haubica	D. Britanija, 1898	127	8,4/ 1,07	1370	22,7; 18,1	240	4400- 5900	4	8°; -5+45°
77 mm 1896 m. (N/A) patranka	Vokietija, 1896	77	2,08 m	1020/ 1910	6,85	465	5000- 7800	10-16	7°; -10+16°
77 mm 16 m. lauko patranka	Vokietija, 1916	77	35 klb/ 2695	1325/	5,85– 7,2	430- 602	6000- 10700	6; 120/h	4°; -10+38°
105 mm 98/09 metų haubica	Vokietija, 1909	105	22,5/ 1,625	1225/ 2260	16	330	7000	2	4°; -9+42°
105 mm 16 m. haubica	Vokietija, 1916	105	/2.29	1525/ 2870	16	395	9225	2	4°; -9+44°
10 cm K17 patranka	Vokietija, 1917	105	45/ 2,036	3300	18,75	650	16500	1	6°; -2+45°
57 mm <i>Nordenfeld</i> kaponieriaus patranka	Rusija, 1892	57	26,4/ 1,504	196,5	0,17 G, Š, K	384	900 (Š)	12-16	
81 mm <i>Brandt</i> 1934 m.	Suomija, 1935	81,4	1263,5	60,2	3,43; 6,5		3000; 1100	18-30	
7,58 cm leMW a.A	Vokietija, 1914	75,8	3,1/ 0,235	147	4,56	90	300- 1300	6	7°; +45+78°
7,58 cm leMW n.A	Vokietija, 1916	75,85	/0,445	215/ 275	4,6	100- 120	1300; 2400	4-20	360° su platforma
17 cm mMW a.A	Vokietija, 1913	170	4,5/ 0,765	483	50–55	200	300- 1600	20	25°; +45+90°
17 cm mMW n.A	Vokietija, 1916	170	/ 0,772	585/ 880	50–55	75	1170; 1600	1–3 š./2 min	25°
25 cm sMW n.A	Vokietija, 1916	250	5	780/ 1077	95	50	190–970	1–2 š./3min	
25 cm sMW a.A	Vokietija,	250	3	628	92	50	563	20 š./h	
75 mm <i>Vickers-Armstrong</i>	D. Britanija	75	40/	3000	6,6	750	10350/ 15000	30	360°; -10+90°
40 mm wz.36 <i>Bofors</i>	Lenkija, 1936	40	56/ 2,24	1730/ 2320	0,91– 0,95	823- 875	4500/ 9500	100– 120	360°; -6°+90°
20 mm <i>Oerlikon</i>	Šveicarija, 1934	20	65/ 1,3	310/ 850	0,244– 0,257	830	2000/ 4000	200– 280	360°; +90°
20 mm <i>LAP (BSW) *****</i>	Vokietija, 1939	20	65/ 1,3	450/ 750	0,318– 0,337	815- 835	3700/ 5000	280– 300	360°; 10+90°
3,7 cm <i>SocketFlak</i>	Vokietija	37	14,5		0,45	350	2200	120	360°; +90°

* Kovos/žygio

** G – granata, Š – šrapnelis, K – kartečė

*** Pradinis sviedinio greitis

**** Zenitinių pabūklų vertikalus/horizontalus šaudymo nuotolis

***** Vokietijos kariuomenėje pabūklai, vadinti 2 cm *Flak 30*

3 lentelė Baltijos šalių ir Suomijos sausumos pajėgų artilerijos pabūklai 1939–1940 m.

	Lietuva	Latvija ²⁴⁵	Estija ²⁴⁶	Suomija ²⁴⁷
Minosvaidžiai	102 (+9)	66	34	360
Zenitiniai pabūklai	84 (+81)	38 (+6)	47	122 *
Prieštankiniai pabūklai	151	116	63	112
70 mm pėstininkų pabūklai	-	24	-	-
75–83,8 mm lengvosios patrankos	139 (+3 (5)) **	199 (228) ***	174 ****	293
105–114,3 mm lengvosios haubicos	70	52 (+12)	28	70
105–114,3 mm sunkiosios patrankos	1 (+4)	25	24	11
150–155 mm sunkiosios haubicos	2	17	42	32

* 34 – 20 mm, 52 – 40 mm *Bofors* ir 36 – 76 mm priešlėktuviniai pabūklai

** 1939 m. iš internuotų Lenkijos pajėgų buvo paimtos 5 75 mm patrankos, tačiau tik 3 buvo tinkamos naudoti

*** 199 – 83,8 mm patrankos, 27 – 76,2 mm šarvuotųjų traukinių patrankos ir 2 – 75 mm kalnų patrankos

**** 78 – 76,2 mm *Putilov* 1902 m., 2 – 76,2 mm 1910 m., 11 – 76,2 mm 1900 m., 24 – 76,2 mm 1897 m., 59 – 83,8 mm Mk. I 1904 m. patrankos

Įteikta 2011 m. spalio 17 d.

²⁴⁵ Latvijos kariuomenė aptariamuoju laikotarpiu turėjo 66 81,4 mm *Stokc-Brandt* 1930 m. minosvaidžius, 6 – 76,2 mm 1931 m. sovietinius, 24 – 76,2 mm 1915 m., 18 – 40 mm *Bofors*, 2 – 40 mm *Vickers-Armstrong* zenitinius pabūklus, 116 – 47 mm *Böhler* prieštankinių pabūklų, 24 – 70 mm *Škoda M28* pėstininkų patrankas, 27 – 75 mm patrankas (traukiniuose), 2 – 75 mm kalnų patrankas, 199 – 83,8 mm angliškas patrankas, 8 – 105 mm *Krupp*, 12 – 105 mm *Reinmetall* ir 44 – 114,3 mm lengvasias haubicas; 19 – 107 mm 1910 m. ir 6 – 114,3 mm sunkiasias patrankas, 9 – 6“ (152,4 mm) rusiškas *Vickers*, 3 – 6“ (152,4 mm) rusiškas *Schneider* ir 5 – 150 mm 1916 m. vokiškas *Krupp* sunkiasias haubicas; 9 – 152,4 mm *Canet* ir 2 – 130 mm /55 *Vickers* jūrinius pabūklus, 9 – 80 mm laivyno pabūklus. Istoriografijoje teigiama, kad Latvija 1939–1940 m. įsigijo 86 105 mm *Škoda* haubicas, tačiau iki okupacijos šie pabūklai Latvijos nepasiekė. Žr.: **Vaičėnionis J.** Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939) // *Darbai ir dienos*. T. 21. Kaunas, 2001, p. 146; **Кудряшов И. Ю.** *Вооруженные силы Латвийской Республики в 1940 году*. Москва, 1991 (рукопись); **Нõмм Т.** *Eesti suurtükivägi 1918–1940*. Relvastus ja ülesehitus // *Laidoneri muuseumi aastaraamat*. Nr. 4. Tallinn, 2005, l. 189, 204–205;

Salo U. *Eesti kaitseväe valmisolek sõjaks ja vastupanuvõimalused 1939. aastal*. Magistro baigiamasis darbas. Tartu, 2005 [PDF]. Tartu, 2005, p. 298; **Pētersons A.** *Krustugnis. 60 gadus no tautas slēptais 1940-1945*. Rīga: Madonas pligrāfists, 2007, p. 122; **Зецерс М.** *Железнодорожная артиллерия Латвии // Baltfort, Рига, 2010, Nr. 3 (12), с. 42.*

²⁴⁶ Estijos kariuomenė turėjo 34 minosvaidžius, 44 – 37 mm *Rheinmetall*, 4 – 47 mm *Böhler*, 15 – 20 mm prieštankinių pabūklų, 47 – zenitinius pabūklus; 78 – 76,2 mm *Putilov* 1902 m., 2 – 76,2 mm 1910 m., 24 – 76,2 mm 1897 m., 59 – 83,8 mm Mk. I 1904 m. patrankas; 6 – 107 mm *Schneider* 1910 m., 14 – 107 mm *Creusot* 1913 m., 4 – 119 mm angliškas Mk. I sunkiausias patrankas; 28 – 114,3 mm (jau priklausė užsienio firmai) lengvasias haubicas, 8 – 150 mm 1913 m., 5 – 152 mm *Vickers*, 29 – 152 mm *Schneider* 1909 m. sunkiausias haubicas. Pakrančių artileriją sudarė 3 37 mm zenitiniai pabūklai, 11 – 76,2 mm 1900 m., 4 – 120 mm *Vickers*, 7 – 130 mm *Vickers*, 15 – 152,4 mm *Canet*, 3 – 234 mm, 4 – 305 mm pabūklai. Be to, buvo 10 152 mm 1877 m. (iš jų 4 – pakrančių apsaugos baterijose) patrankų. Žr.: *Эстония. Энциклопедический справочник*. Ред. А. Паукас. Таллинн, 2008, с. 54; **Kaasik P.** *The Liquidation of the Estonian Defence League in 1940 // Estonia 1940–1945. Reports of the Estonian International Commission for the Investigation of Crimes Against Humanity*. Ed. by T. Hiio, M. Maripuu, I. Paavle. Tallinn, 2006, p. 131–132, 136; Eesti vabariik enne teist maailmasõda [žiūrėta 2010 12 05]. Interneto prieiga: <http://www.hot.ee/vabadussoda/ajalugu_11.htm>; **Nõmm T.** *Eesti suurtükivägi 1918–1940. Relvastus ja ülesehitus // Laidoneri muuseumi aastaraamat*. Nr. 4. Tallinn, 2005, l. 189, 204–205; **Salo U.** *Eesti kaitseväe valmisolek sõjaks ja vastupanuvõimalused 1939. aastal*. Magistro baigiamasis darbas. Tartu, 2005 [PDF]. Tartu, 2005, p. 298.

²⁴⁷ 1939 m. Suomija turėjo 360 81 mm minosvaidžių, 34 – 20 mm, 52 – 40 mm *Bofors* ir 36 – 76 mm priešlėktuvinius pabūklus, 112 – 37 mm *Bofors* prieštankinių pabūklų; 293 – 76,2 mm lengvasias patrankas (21 – 76,2 mm 1900 m., 192 – 76,2 mm 1902 m., 72 – 76,2 mm 1910 m., 1913 m., 8 – 76,2 mm 1922/23 m.), 70 – 122 mm lengvųjų haubicų, 11 – 107 mm 1910 m. sunkiųjų patrankų, 32 – 150 mm ir 152 mm sunkiausias haubicas (iš jų 12 – 150 mm japoniškų M14, 8 – 152 mm 1909 m., 12 – 152 mm *Canet*), dar 174 senus, menkos kovinės vertės pabūklus (86 – 80 mm 90 mm ir 88 – 150 mm 1877 m. patrankas). Kiti autoriai nurodo buvus 282 senus pabūklus: 80 – 87 mm 1877/95 m., 114 – 107 mm 1877 m., 88 – 152 mm 1877 m. Žr.: **Paulaharju J.** *Kenttätükistö talvisodassa. // Sotahistoriallinen Aikakauskirja*. Nr. 19. Helsinki, 2000, l. 110; **Kiukkanen J.** *Talvisodan puolustus-ministeri kertoo*. Helsinki, 1951, l. 173–181; **Nõmm T.** *Eesti suurtükivägi 1918–1940. Relvastus ja ülesehitus. // Laidoneri muuseumi aastaraamat*. Nr. 4. Tallinn, 2005, l. 189. Pakrančių artilerijoje buvo daugiau kaip 174 artilerijos pabūklai, tarp jų 8 – 305 mm, 26 – 254 mm, 6 – 234 mm, 2 – 203 mm, 81 – 152 mm, 7 – 120 mm, 18 – 87 mm, 10 – 75 mm, 16 – 57 mm patrankų. Žr.: **Широкоград А. Б.** *Северные войны России*. Москва, 2001 [žiūrėta 2010 12 05]. Interneto prieiga: <http://militera.lib.ru/h/shirokorad/1/9_02.html>.

CANONS DE L'ARTILLERIE DE L'ARMÉE LITUANIENNE DANS LES ANNÉES 1919–1940

Vytautas Jokubauskas,
Université de Klaipėda
Egidijus Papečkys

L'artillerie de l'armée lituanienne d'entre-guerre était commencée à former en 1919 après avoir reçu de l'Allemagne les premiers canons russes et puis, lors de la guerre de l'Indépendance, les armes étaient reçues de la Grande Bretagne ou elles étaient prises des soldats soviétiques et polonais comme le butin militaire. Après avoir terminé la guerre, le parc d'artillerie était assez misère, le 25 juin 1926 l'armée lituanienne avait 90 canons d'artillerie et 31 „mortier“ („mortier lance-mines“), qui étaient souvent en très bas état technique. Des essais à acquérir de nouveaux canons n'était pas successives jusqu'au des années 1929, l'attention était donc concentrée sur la réparation des anciens canons.

L'armement d'artillerie était commencé à reconstituer dans les années 1929-1934. Tout d'abord il était acheté huit canons de 83,8 millimètres de la Grande Bretagne, puis un peu plus tard vingt canons de 20 millimètres, 156 canons automatiques *Oerlikon* de 75 millimètres et neuf canons anti-aériens de 75 millimètres. De cette manière le 1 juillet 1934 le parc d'artillerie était formé par les 205 bouchons à feu, obusier, canons antiaériens-antichars automatiques et „mortier“ („mortier lance-mines“). Après avoir commencé à exécuter le plan de l'armée de sept ans en 1935, l'armement de l'armée s'est changé d'une manière méconnaissable. Des anciens canons allemands étaient vendus et les unités étaient équipées par les bouchons à feu du calibre standardisé de 75 millimètres et des obusier de 105 millimètres, quoique les nombre des bouchons à feu de 76,2 et de 83,8 millimètres était relativement négligeable. Toutefois il y avait l'intention en perspective d'augmenter le nombre de l'artillerie lourde qui était le talon d'Achille du parc d'artillerie de l'armée lituanienne. Il y avait aussi le plan à augmenter le nombre des obusier de 105 millimètres, à acquérir des bou-

chons à feu de 105 millimètres ainsi que des obusier de 155 millimètres. Il était donc acheté 24 bouchons à feu *Skoda* de 105 millimètres, mais après avoir commencé la Deuxième guerre mondiale en Europe, la Lituanie ne recevait que quatre canons jusqu'à son occupation. À cause de la guerre mentionnée, il était très difficile à acquérir l'armement désiré. Pour cette raison, la fabrication des canons antichars et des „mortier“ („mortier lance-mines“) était commencée à planifier en Lituanie.

L'attention spécifique de l'armée lituanienne dans la deuxième moitié de la quatrième décennie de XX siècle était destinée pour la défense antiaérienne et antichar. La conception de l'utilisation des canons légers antiaériens était choisie exactement, et dans les années 1940 il y avait plus que 300 canons automatiques de 20 millimètres qui pouvait s'avérer après avoir s'attelé la Lituanie au conflit armé prenant en considération l'expérience de la Seconde guerre mondiale. En général, dans les années 1940 l'armée lituanienne avait 645 canons de l'artillerie de champs, antiaériens et antichars de même que des „mortier“ („mortier lance-mines“) ainsi qu'environ 90 % était acquis pendant la dernière décennie (en 1929-1940).

La plus grande partie de l'armement d'artillerie de l'armée lituanienne était acheté en France, en Grande Bretagne, en Suisse, à Finlande et en république de Tchèque, et dans les années 1938-1940 des 150 canons automatiques *Flak* de 2 centimètres étaient achetés en Allemagne pendant que des essais à acquérir de l'armement de l'Union soviétique lors de toute la période de l'entre-guerre, n'était pas successifs. Il est possible donc de constater que les pays baltes n'avaient pas de la politique générale de l'armement de ses armées et les canons de l'artillerie étaient des systèmes et des calibres différents. En général, en analysant l'armement de l'artillerie lituanienne dans le contexte des pays nordiques, de Lettonie, de l'Estonie et de la Finlande, les armements de ces derniers avaient beaucoup plus de canons d'artillerie de champs, mais l'armement lituanien était le plus neuf et innové grâce à une application d'obusier. En outre, le nombre des canons antichars et antiaériens de même que des profectifs des mines était plus grand que ce de Lettonie, et même l'Estonie.

LITHUANIAN ARMY ARTILLERY CANNONS IN 1919–1940

Vytautas Jokubauskas,
Klaipėda University
Egidijus Papečkys

Interwar Lithuanian army artillery was started up in 1919, after receiving first Russian cannons from Germany; later, during the Independence War, the guns were obtained from Great Britain or taken from the Soviets, Bermontians and Poles as war booty. After the war fights artillery park was quite poor; on 25 June 1926, Lithuanian army had 90 cannons and 31 mortars that were often in poor technical condition. The attempts to acquire new cannons were unsuccessful even until 1929; therefore, the focus was on the repair of the possessed cannons.

In 1929-1934 artillery weaponry was started to be updated; first, in 1929, 8 – 83.8 mm cannons were purchased from Great Britain, a year later 20 – 75 mm cannons, 156 – 20 mm *Oerlikon* automatic cannons and 9 – 75 mm anti-aircraft cannons were purchased. In this way on 1 July 1934, army artillery park consisted of 205 cannons, howitzers, anti-aircraft and anti-tank automatic cannons and mortars. When Lithuania started to implement a seven-year plan of equipping the army, the artillery munitions changed beyond recognition. Old German cannons were sold and units were equipped with the 75 mm cannons of standardized calibre and the 105 mm. howitzers, though there was still a relatively small number of the 76.2 mm and the 83.8 mm cannons left. In the future there were intentions to increase the number of heavy artillery, which can be said to have been Achilles' heel of the Lithuanian army artillery park. It was planned to increase the number of the 105 mm howitzers and to purchase the 105 mm cannons and the 155 mm howitzers. The 24 – 105 mm Škoda cannons were bought, however due to the breakout of the Second World War in Europe only four cannons reached Lithuania before its occupation. Due to the aforementioned war it was difficult to purchase the desired weaponry, therefore, there were plans made to pro-

duce anti-tank cannons and mortars in Lithuania.

In the late 1930's, particular attention in the Lithuanian Army was given to anti-tank and anti-aircraft defence. In 1940, more than 300 automatic 20 mm cannons were possessed; in principle the concept of the utilization of light anti-aircraft cannons was chosen aptly, and given the experience of the Second World War, it would have proven out if Lithuania had got involved in an armed conflict. Overall in 1940, the Lithuanian army had 645 field artillery, anti-aircraft and anti-tank cannons and mortars; and about 90% of them were purchased over the last decade (1929–1940).

The biggest part of the Lithuanian army artillery weaponry was purchased in France, Great Britain, Switzerland, Finland and Czechoslovakia, while in 1938–1940, 150 – 2 cm *Flak 30* automatic cannons were also purchased in Germany. Practically during the entire interwar period all attempts to purchase weaponry from the USSR were unsuccessful. It can be stated that the Baltic States did not have a common armament policy of their armies and their artillery cannons were of different calibres and systems, although in some cases they were the same. In general, regarding Lithuanian artillery weaponry in the context of the northern countries such as Latvia, Estonia and Finland, it is obvious that the latter countries had more field artillery cannons, however, the Lithuanian munitions were the newest and an innovative way was chosen by regarding howitzers as a priority. Moreover, the number of anti-tank and anti-aircraft cannons and mortars in the Lithuanian army was higher than in Latvia and particularly in Estonia.